A

KOLOZSVÁRI UNITÁRIUS COLLEGIUM

(PAPNEVELŐ INTÉZET, ÁLLAMILAG SEGÉLYEZETT FŐGYMNASIUM ÉS ELEMI ISKOLA)

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1899—900. TANÉVRŐL.

SZERKESZTETTE

BOROS SÁNDOR
IGAZGATÓ.

XXI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT,
NYOMATOTT GÁMÁN J. ÖRÖKÖSÉNÉL.
1900.

A

KOLOZSVÁRI UNITÁRIUS COLLEGIUM

(PAPNEVELŐ INTÉZET, ÁLLAMILAG SEGÉLYEZETT FŐGYMNASIUM ÉS ELEMI ISKOLA)

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1899—900. TANÉVRŐL.

SZERKESZTETTE

BOROS SÁNDOR
IGAZGATÓ.

XXI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT,
NYOMATOTT GÁMÁN J. ÖRÖKÖSÉNÉL.
1900.

I.

Az Okszerű Vezér s Brassai nyelvtaniró munkássága.

»Sok mindent összeirtak már rólam, de azt nem irta meg senki, hogy mit csináltam. Hát irtam egy franczia nyelvtant és egy német nyelvtant. És két egyforma talentumú ifjúnak adják a kezébe az én könyvemet és akárkiét másét, fogadok rá, hogy az enyémből tanulja meg hamarább a nyelvet. És irtam egy magyar grammatikát, a miben uj dolgokat mondtam. Senki meg nem czáfolta. Irtam a számtam elemeiről egy könyvet, a miből a ki tanul, eredményét látja. Azonfelül még kisebb dolgokhoz szóltam.«[1])

E jellemző sorokban számol el Brassai százéves pályafutásának legbecsesebb alkotásairól. Nagyon sok dologhoz értett és nagyon sok dologhoz hozzászólott a »tudománynak, elmésségnek és logikának ez a fegyveres Góliáthja,« bejárta és végigkritizálta a tudás összes határait, s fegyvere seholsem csattogott hiában, mert a hol megfordult, mindenütt nyomot hagyott maga után kiváló egyénisége; ámde működésének fénypontja (s ezt már habozás nélkül kimondhatjuk) bizonyára a nyelvtudomány szinterére esik. Igazán maradandó, örökbecsű alkotása csak itt van; maga Brassai is ezt vallotta a nagy elmék nagy önismeretével. Br. első sorban nyelvész volt, s mint nyelvész áll be nemzete iskola-mesterének, hogy idővel a nemzeti közmívelődés halhatatlan apostola legyen. Nyelvészkedése az a mag, a mely köré ismereteinek mélyítésével és szélesbítésével mintegy csoportosulni látszik jóformán egész

[1]) Élete vége felé foglalja igy össze irói pályájának eredményeit egy életrajzi adatokat kérő hirlapirónak. (Vas. Ujság 1890. 18. szám.)

munkássága. Ezért ir logikát,[1]) ezért ir módszertant, ezért foglalkozik aesthetikával, s nagyrészben ezért alkot mindenikben maradandót. A nyelvvel, mint a kölcsönös megértés eszközével, való foglalkozás vörös fonálként húzódik végig az »utolsó polyhistor« működésén. Irói pályáját jóformán ezzel kezdi és ezzel végzi.[2]) Ismerősei közt aligha volt valaki, kinek beszédét ki ne javítgatta volna, élő tilalomfa volt az általános nyelvromlás korában; örökös nyelvészkedéséről adomák keletkeztek.

Paedagogussá és nyelvtaniróvá is a nyelv végtelen szeretete avatja föl Br.-t. Nála valóságos szenvedély, lelki szükséglet, az értelmi gyönyörök legfőbb forrása és eszköze a nyelvtanulás és a nyelvvel való foglalkozás. Mikor csak teheti, mindig kardot ránt mellette. A Módszerről irt értekezés – sorozatában pl. szigorú megválogatás alá fogván a középiskola tantárgyait, az elsőséget annak a tanulmánynak adja, mely az elménck több tehetségét veszi igénybe, mint a másik. Ilyen egy van mindenek fölött, a nyelv-

[1]) Innen magyarázható meg, miért nem tekinti Br. a logikát a gondolkodás szabályozójának. A nyelvvel, mint a kölcsönös megértés eszközével való foglalkozás juttatta Br.-t arra az álláspontra, hogy „az egymás értése eszközlésében“ keresse a logika czélját. A nyelvészre ismerünk benne, midőn logikájában conditio sine qua non-ná teszi a szóló és halló dualismusát, vagy a midőn oly éles világitásba helyezi a nyelvtani és logikai kategoriáknak egymáshoz való viszonyát. Módszertani munkássága is szoros összefüggésben van nyelvészeti működésével; nagyrészben alig is más az, mint a nyelvtanitás módszertana. Hogy aztán idővel a logika tényleg a „legerősebb oldala“ (V. ö. Dr. Gál Kelemen: Brassai, mint philosophus 39. l.) legerősebb fegyvere lesz, s hogy a vita hevében egyszer kereken kimondja, hogy nekl csak egy tárgya és egy tudománya van, a módszertan (A Hon 1863. 115—118. sz. Halljunk szót.), az mind nem változtathatja meg fennebbi véleményünket, mert logikáját (mely más szempontból ugyan, de ujra csak a nyelvvel foglalkozik) tulajdonképp nyelvészeti munkásságának kiszélesbitőjéül tekinthetjük, módszertana pedig ujra csak a nyelvre, mint a tanítás anyagára és eszközére vonatkozik legnagyobb részben. A methodologus Brassainak is a nyelvész Br. jelöli ki az útat és adja kezébe a tollat, a mint ez megjegyzéseiből is kitűnik: „Figyelmemet legelébb is és legtartósabban a nyelvtanitási fogyatkozások, mondjunk többet, ferdeségek vonták magukra . . . . Ilynemű tapasztalások és elmélkedések tétették éltem egyik főfeladatává a nyelvtanitási eszközök tökélyesbitését. (Uo.)

[2]) Első nyelvészeti dolgozata 1837-ben, az utolsó 60 év mulva (már halála után), 1897-ben jelent meg: „Nyelvtanulás.“ Nemzeti társalkodó 1837. I. 6., 7., 8. sz. „Vissza és körültekintés“ Egyetemes Phil. Közlöny 1897. 6., 7., 8. sz.)

Első és a többin messze fölötte állló studiuma tehát a középiskolának a nyelvtanitás.[1])

»Ez a módszer tökélyeinek a legteljesebb képviselője, mely az ember minden tehetségét minden fokozaton át teljes számmal gyakorolja és fejti s majdnem folytonos foglalkodásban tartja a — mondhatni — legfontosbikat és legbecsesbiket, az itélő tehetséget, melynek helyessége szellemi jellemünk legszilárdabb, leghasznosabb vonása, s melynek gyengeségét vagy ha egyáltalán lehető volna, hiányát a legfényesebb adományok, a képzelődés bármily dús volta, az ötletek bármily bőven fakadó és ömlő forrása, az álokoskodás bármily vakító és ámító fogásai sem pótolják ki.« A reálisták követeléseit pedig azzal némitja el, hogy »a középiskolai tanulmányok közt egyet enegy sincsen, a melynek a jövendő bárminemű pályáján egyenes hasznát venné a tanuló s a minél fogva valamelyikök valóban szükséges volna.«

Teljes egészében kidolgozott nyelvtana Br. nak csak egy van, az Okszerü Vezér. Teljes czime: »Okszerü Vezér a német nyelv tanulásában. Irta Brassai Samu I. r. Kolozsvárt, 1845. (A kiadó tulajdona).« A »Kék könyvtár«-ban jelent meg, az I. r. 1845-ben, a II. rész 1847-ben, »T. Vörösmarty Mihály úrnak a M. T. T. nyelvtudományi osztálybeli első tagjának« ajánlva. Első része

[1]) Fontosságra nézve a mathesis foglalja el a második helyet Br. szerint a középiskolai tanulmányok sorában, mint a dedukáló tehetség kifejtője. Harmadik sorban a historia jő, melytől tehetségeink értelmi csoportjában csak az emlékező és képzelő tehetség gyakorlását várhatjuk, de a mely annál gazdagabb bányája a kedély rovata alá tartozó eszméknek. A negyedik és utolsó sorba a természeti tudományokat helyezné, de mivel meg van győződve, hogy „terjeszkedésük, sőt csak besorolásuk is a más rendbeliek rövidsége és igy ártalom nélkül nem történhetik, a gymnasiumi tantervbe befoglalni nem lehet, és nem is kell.“ Hogy mennyi igazságtalanság rejlik ez anathemában, azt fölösleges itt fejtegetnünk. Különben is rögtön elvész az éle, ha meggondoljuk, hogy Br. a középiskolát mindig csak szellemi gymnastikának szereti tekinteni, melynek czélja szerinte sohasem lehet az, hogy az ifjút magára a tudományra tanítsa meg, a mi képtelenség, elég (azaz hogy több), ha a tudomány iránti szomjat és vágyakozást oltja és neveli bele. Hogy az iskola teljesiti-e feladatát, azt nem az onnan hozott ismeretek terjedelmes, vagy mély voltából ismerjük meg, hanem az abszolvált növendéknek a tanulékonyságából. Legjobb oktatás az, a mely arra törekszik, hogy magát nélkülözhetővé tegye. Mekkora idealismus a mi gyömöszölő rendszerünkhöz képest!

1882-ig tiz kiadást, második része négy kiadást ért.[1]) Az egyes kiadások közt alig van valami kis különbség. Terjedelemben, beosztásban s a grammatikai anyag módszeres feldolgozásában szinte betűről-betűre megegyeznek egymással az egyes kiadások, csak egy-egy közbeszurt megjegyzés, nagy ritkán a régi szabálynak új alakba öntése, a sajtóhibák kijavítása, s az előszóhoz és bevezetéshez adott útasító magyarázatok árulják el az újabb kiadást.

Első sorban természetesen iskolai használatra készült, de magán tanulásra is épp úgy alkalmas; »merem igérni, hogy ha nyelvtan magától tanitó lehet, úgy az enyim az,« mondja róla a szerző az első kiadás előszavában.

Másik, nyomtatásban megjelent nyelvtana Br.-nak az »Ingyen tanitó franczia nyelvmester I. rész. A franczianyelv gyors, könnyű és alapos megtanulására. Iskolai és magánhasználatra irta Brassai Sámuel, Kolozsvárt. Stein János 1863.«

Semmiben sem versenyezhet az O. V.-rel, noha egészen párja annak. Se külső. se belső sikere nem volt. Szinte botrányosan sok sajtóhibával jelent meg, volt a minek neki essék és a min lovagoljon a Br.-t egyébiránt meg nem értő kritika, melynek Schwiedland Frigyes, egy másik franczianyelvtan irója, adott hangot. Br. önérzetes hangon felel (A Hon 1863. 115–118 sz. Halljunk szót!) a sok tekintetben igazságtalan támadásra, de a közvéleményt nyelvtana iránt kedvező hangulatba terelnie épp oly kevéssé sikerült, mint a sajtóhibák kijavitása v. igazolása. A második részszel ezért – fájdalom — örökre is adós maradt, mivelhogy az első résznek 1877-ben rendezett »olcsó kiadás«-a se tudta már újra feltámasztani a szerencsétlen körülmények közt szerencsétlen időben született nyelvtant.

Harmadik nyelvtana a nyomtatásban soha meg nem jelent latinnyelvtan volna. Még ahhoz is kétség fér azonban, vajjon kéziratban legalább ki volt-e az egész grammatika dolgozva. A Br. irataiból legalább semmi ilyet következtetni nem lehet; mert 1863-ban (A Hon 1863 115–118.) igaz ugyan, hogy azt mondja: »Ezek után az előzmények és készületek után . . . alkalmaztam

[1]) 1896-ban végre új czim alatt (Elméleti és gyakorlati németnyelvtan) új olcsó kiadást is rendez belőle a kiadó.

az egészen saját magam találta módszert *elsőbben a latinnyelvre,* azután a németre,« de ezzel össze nem hangzólag 1876-ban a Budapesti Szemlében (A classicus nyelvek tanitásáról) ezeket irja: »Fogadok a classikus nyelvek bármelyik tanárával, a ki a kéztyűt fölvenné, hogy én akár egy, akár egy csoport ifjút, a kik még egy szót sem tudnak görögül vagy latinúl, az én módszeremmel a két nyelv közül bármelyikben félév alatt annyira viszek, — hetenként egyenlő óraszámot véve a mennyire ő a bevett grammatikákkal, Kühner-Szepessyt sem véve ki, egész év alatt. A fogadás birsága csak az, hogy én a választott *nyelv grammatikáját megirom,* saját költségemen ki is nyomatom és ha vesztek, maradjak a költséggel és fáradsággal, ha nyerek, fizesse ki ellenfelem a nyomatás költségét és az illő tiszteletdíjat . . . . Mivel azonban nem vagyok bizonyos, akad-e valaki, a ki ajánlatomat elfogadja, azt pedig tudom bizonyosan, hogy a közoktatási tanács a tervezett nyelvtanok megirására jutalomtűzést nem fog javasolni, tehát meg kell érnem azzal az óhajtással, melynek elég nagy feneket kerité, t. i. Vajha vállalkoznának fiatal erők, a kik módszeremet egészben és részeiben kitanulva, egy görög és *egy latinnyelvtant készitnének szerinte!*« Ezért nehéz hitelt adni annak a különben nem illetéktelen helyről hallott állításnak, hogy E. K. Tanácsunk elé is benyujtotta Br. latinnyelvtanát, de a hivatalos birálat egy más nyelvtant ajánlott elfogadásra. A jegyzőkönyvek könnyen adnának felvilágositást, de átnézésükre már nem volt időnk.[1]) Adná Isten, hogy kész nyelvtant, ne — amint hisszük — csak puszta tervezetet találjon a későbbi kutatás. Magát a tervezetet különben már nyomtatva megtaláljuk a Módszertanban (153. l.)

Az O. V. minden hangtani, alaktani és szótani fejtegetést mellőzve, egyenesen a mondatból, a nyelvbeli egyénből indul ki, s azt az elvet követve, hogy a mondat igéből és mellékleteiből (v. határozóiból) áll, az 1—49. §-ban a legegyszerűbb mondatot

[1]) Tankönyvszerű nyelvészeti munkái Br.-nak: Hogyan kelljen a latin hajtogatást észszerűen, gyorsan és sikeresen tanitani Kolozsvár 1872 (1881-ben németül is megjelent.) „Laelius, hogyan kell és hogyan nem kell magyarázni az iskolában az autorokat.“ Kolozsvár 1874. Egy kézirata is maradt fönn „Brassai-könyvtárunk“-ban „A szók alakitásáról“ czímmel; a szóképzést és szóösszetételt tárgyalja.

(Der Mensch geht) a legegyszerűbb mellékleteivel, az alanynyal, (illetőleg itt még nominativussal) és a három pótlóval (accusativus, dativus, genitivus) bővítve tárgyalja. Az irás és olvasás tanítását nem a nyelvtaniró feladatának tartja: »Csak annyit kell mondanom, hogy egy nyelv sajátságos hangjait s accentusát más nyelv betűivel megértetni vagy tanitni akarni sikertelen fáradság, s ezért a német olvasás tanitásával papirost, tintát és időt vesztegetni nem volt kedvem. A ki tehát könyvemet használni kivánja, tanuljon meg valakitől németül olvasni élő szóval. Ritka eset lenne, ha erre akárhol is hazánkban alkalom hiányoznék« (O. V. I. előszava).

Az 50—80. §-ok az alanyt, mint accusativust és dativust mutatják be, a pótlóról való ismeretünk a nominativus pótlóval és elöljárós pótlóval bővül. A 81—100. §. teljesen szétválasztja az alany fogalmát a nominativusétól, az alany és pótlók a melléklet névben összefoglaló nevet kapnak. Egy új melléklet, a jelen és mult »időszabó«, az ige imperfectumára, az erős, gyenge és rendhagyó gyenge igék különbségére vezet.

A 101—120. §-ban az adverbiumokat (a szűkebb értelemben vett igehatárzókat) ismerjük meg, három osztályba sorozva; a 121—152. §-ok tárgyai az igetörzsökből származó igehatárzók. Amazok az ige futurumára, ezek perfectumára, plusquamperfectumára, továbbá a szenvedő alakra és az úgynevezett segédigékre vezetnek. Az első részt a kérdést tárgyaló függelék (153—155. §.) és mondatok szerkeszthetésére szánt szókészlet fejezi be.

A második rész a tovább bővitett mondatot és mondatfűzést tárgyalja. »Bővitett mondat az, melynek egy vagy több vagy éppen mindenik melléklete, az articulusokat nem számítva, egynél több szóból áll.« A mellékletekhez járuló (tovább bővitő) szónak *alpótló* a neve. A 156—200. §-ok az első rendbeli alpótlókat, a tulajdonképpeni mellékneveket és a határozó-szócskákat ölelik fel. (A határozó-szócskákhoz számitja Br. a névelőket, mutató, kérdő és határozatlan névmásokat.) A 201—238. §-ok a birtokviszonynyal, a genitivusba tett főnév-alpótlóval és ennek helyettesével. (Der Kopf des Menschen. Sein Kopf) foglalkoznak. A 239—254. §-ok a többi alpótlókat, az appositiot, az előljárós főnevet és helyetteseit és a »zu« előljárós infinitivust tárgyalja. (Röviden számol el a főnév két adverbium alpótlójával, a »nicht«-tel és »nur«-ral.)

A 225—268. §-ok az igehatározók mellékes meghatározására szolgáló alpótlókat mutatják be három osztályban; a 269—292. §-okban az infinitivus s az első és második részesülő alpótlóival ismerkedünk meg; a 293 - 308. §-ok az alpótlók pótlóiról, a másod és harmadpótlókról s a Brassaitól legelőször emlitett halmozott mellékletekről és alpótlókról szólanak. Függelékűl a parancsolás és kivánás formáival ismerkedünk meg a 309—312. §-okban. A 313—342 §-ok végre *mondafűzés* czim alatt a mellékmondatokról a 343—344. §-ok a *halmozott mondatokról* (a mai nyelvtanok mellérendelt mondatairól), a 345 - 350. §-ok a mondatkörökről szólanak. Toldalékúl és befejezésűl néhány mondatkör elemzése, a szószármaztatás elemei, egy pár szócsalád s az előforduló szók lajstroma van csatolva. A grammatikai oktatás menetét a minden egyes gyakorlat után adott »jegyzés«-eken kivül a több egymáshoz tartozó gyakorlat után közbeszőtt számos »visszapillantás« vezeti, irányítja és foglalja egységes rendszerbe.

Az »Ingyen tanitó franczia nyelvmester« ugyanazon módszertani és grammatikai elvek alapján épiti föl a nyelv grammatikáját. Fölfogásban és kivitelben alig van eltérés és különbség köztük: egy szellem munkái. Feltűnő azonban, hogy míg a német irás és olvasás tanitásával bajlódni szinte a tankönyviró méltóságán alulinak tartotta az iró, addig a franczia olvasás és irás rejtelmeire 70 hosszú lére nyujtott §.-t szánt (az egész könyvnek több, mint hetedrészét). A tulajdonképpeni grammatikai oktatás itt is a legegyszerübb mondattal kezdődik, az alanyból és igéből (!) álló *alapmondattal* (I. íej.). A II. fejezet a tulajdonítmány (L'attribut) hatféle (ha t. i. névmellék, név, két részesülő, határozatlan ige és névmás) alakjáról beszél; a III. fejezet a *kopasz egészítményről* (complément direct) s a hozzá fűzött toldalék a tagadás módozatairól szól. Közben megismerkedünk az ige jelen és teljes mult alakjaival. A IV. fejezetnek az *az elöljárós egészitmény* (complément indirect) a tárgyai; a hozzá fűzött toldalék a cseкélyítésről szól. A következő V. fejezetben az egészítmények utolsó neme, az *igehatározó* (complément adverbial) vár tárgyalásra, appendixével, a feleletről, mutatásról és felkiáltásról szóló toldalékokkal együtt Végezetűl »Általános Visszapillantás« foglalja egységes rendszerbe az inductio utján lassan és elszórtan nyert szabályokat, s a ter-

mészetesen elmaradhatatlan Toldalék teszi próbára a tanuló tudását az elemzés próbakövén.

A ki nem dolgozott II. résznek a tovább bővitett mondat és a mondatfűzés lett volna a tárgya. A mű becsesebb része bizonyára ez lett volna, s ezért csak sajnálnunk lehet a kidolgozás elmaradását; az O. V. megfelelő részeivel való összevetés azonban eléggé hű képet nyújthatna a II. rész szerkezetéről is.

A latinnyelvtannak, mint emlitettük, csak tervezetét adja Br. a Módszerben.

Kiindujó pontúl természetesen itt is a legegyszerübb mondatok, a csak igéből álló (Fulgurat, Tonat, Pluit stb.) mondatok szolgálnak. A II. szakasz már határozóval párositja az igét, még pedig a legfontosabbal, a nevezővel és csak azzal. A III. szakasz a nevezőt mint tulajdonítmányt (attributum vagy praedicatum) tárgyalja a verbum substantivummal kapcsolatban. A IV. szakaszban az accusativus jő napirendre s vele együtt a kiható igék fogalma; az V. szakasz a dativus, a VI. az ablativus, a VII. a genitivus viszonynak van szentelve. Toldalék persze itt is van. Címei: 1. megszólítás, 2. kérdés, 3. parancs Viszont azt is felesleges mondanunk, hogy mindenik szakaszhoz külön-külön egy-egy Visszapillantás s az egészhez egy Általános viszapillantás járúl. Eddig tartana az első fejezet. A II. fejezet három szakaszt foglalna magában. A VIII. az előljárókkal módosított casusokról, a IX. a szükebb értelemben vett határzókról, a X. az infinitivusról szól. Az egész fejezetet visszapillantás (az ige addig tanult alakjainak tabellás és paradigmás összeállítása) zárja be. Ezzel be van fejezve az egyszerű mondat tárgyalása (I. rész). A II. részben a bővitett mondatra megyünk át (a melyben t, i. egy vagy több határzó nem egyszerű). Az első szakasz a *halmozás* sokféle alakjával (a régi nyelvtanok »összevont« mondata), a második a jelzőkkel (vagy a régi néven nevezve, alpótlókkal, tehát nem a mai grammatikák értelmében vett jelzőkkel) foglalkozik. A további részletezésbe nem bocsátkozik az iró s a még hátralevő III rész földolgozásra váró anyagát is (mondathalmozás, mondatfűzés, mondatkör) csak nagyjában jelzi.

A tartalomnak és szerkezetnek e rövidre fogott vázolása után lássuk közelebbről, minő módszertani elvek és grammatikai rend-

szer alapján és szemmeltartásával vannak e grammatikák fölépítve. Annál könnyebb lesz ez, mert módszertani elveit maga Br. el mondta és részletesen megokolta »A módszerről« irt kitünő értekezés sorozatában, a mi pedig az egyes grammatikai, illetőleg mondattani kérdésekben való álláspontját illeti, arra nézve elég lesz csak a »Magyar mondatról« czimű korszakos alkotására hivatkoznunk. Grammatikái az ő eredeti (módszertani és grammatikai) elveinek gyakorlati megvalósításai, módszertana és nyelvészeti munkái a grammatikáiban követett gyakorlat elméleti igazolásai.

Mindenek előtt a módszer az, a mi már csak szokatlanságánál és nagy eredetiségénél fogva is, kiáltóan magára vonja a figyelmet Br. nyelvtanaiban. Maga Br. is »kissé szokatlan«-nak mondja az O. V. előszavában (6. kiadás), »melyet azonban nem szeszély vagy eredetiségen kapkodás teremtett, hanem maga a természet súgallott, s 25 évi tanulmányozás és tapasztalás diktált.« Máshelyt még önérzetesebb hangon kel ki[1]) módszerének védel-

[1]) Állított encyclopaedismusom kulcsa az, hogy nekem csak egy tárgyam, egy tudományom van: a módszertan, elméletben és gyakorlatban . . . Nem mondom én, hogy több tehetségem, még csak azt sem, hogy több kedvem, de igen ám, hogy több időm volt tanulni, mint gúnyolóim nagyobb részének, miután sem házi gondok, sem a világ és társaság elszórásai nem vettek igénybe . . . Azonkivül egész életemben oly hivatalaim voltak, melyek a tanitás folytonos gyakorlatában tartottak, s magán foglalkodásaim legnagyobb részének is ugyan a volt a tárgya. És hogy mindeneket meg nem szakadó vizsgálódással s elmélkedéssel és mások munkái s működése figyelmes számbavételével kisértem, nem lehetett, hogy a methodisticába meglehetős mély belátást ne szerezzek magamnak . . . Ilynemű tapasztalások és elmélkedések tették éltem egyik főfeladatává a nyelvtanítási eszközök tökélyesbítését . . . Nem mentem neki „hű bele Balázs“ a dolognak. A philosophiát, főkép a psychologiát, mint a melyen nyugszik a mithodistica épülete, igyekeztem alapnak tenni. Nyelveket tanultam és tanítottam, részint, hogy a feladat nehézségeivel, részint, hogy az elháritásukra tett eddigi kisértményekkel behatólag megismerkedjen. Ezek után az előzmények és készületek után, mi nem egy, nem tiz és nem húsz esztendő munkája volt, alkalmaztam az egészen saját magam találta módszert elsőbben a latin nyelvre, azután a németre . . . s könyveimet a hol egyszer bevették, csupa módszeri tekintetből, tanítás-ügyi szempontból nem is cseiélték fel mással.“ (Halljunk szót: AHon 1864. 115—118. sz.) „Mindez egy élet tapasztalásának eredménye s szerkesztése alatt egyetlen egy methodicus könyvet fel nem nyitottam s tankönyvet csak akkor, midőn hamis vagy ferde állításokat czélszerütlen rend- vagy módszereket az igazság, legalább jól megfon-

mére s nyelvtanainak előszavában is egyenesen fölhívja rá a figyelmet, sőt »egy kis útasítást« is ad hozzá.

Módszertani munkássága azonban csak annyiban tartózhatik mi reánk, a mennyiben gyakorlati eljárása elméleti megvilágításra és fejtegetésre szorúl. (A kit az elmélet érdekel, útasítjuk Dr. Gál Kelemen szép értekezésére: »Brassai mint philosophus« Ker. Magvető 1898—99. Megjelent külön lenyomatban is.)

Általános és soha egy perczre szem elől nem tévesztett elvéül a »keveset, jól és lassan« hármas és egymással szorosan összefüggő főelvét tekinthetjük. Ennek az elvnek a követése adja meg egyszersmind Br. nyelvtanainak a leghamarább feltűnő külső (stilusbeli) vonását is. Azt a sajátszerű nyugodtsággal, kedves eredetiséggel és természetességgel folyó hangot, azt a tanítványnyal mindig csevegni, társalogni látszó, élénken fűszerezett előadást, azt a sokszor szinte naivságig menő kedves természetességet, könnyedséget és bőbeszédűséget hiába keresnők mai nyelvtanainkban[1])

Nem siet, nem kapkod, nem önti tölcsérrel a tudományt. »Ki sokat markol, keveset fog.« Az »in succum et sangvinem versio«-hoz idő kell első sorban. »Vires faciamus ante omnia, quae

tolt meggyőződésem, megczáfolni, vagy igazítani parancsolt. Ennyiben hát igen is igényt tartok az eredetiségre "

(A „módszerről" végső sorai.)

„Megtanultam a magam erején vagy 8—9 nyelvet . . . sikerrel tanitottam és taníttattam felügyeletem alatt másokat, különböző életkorúakat, idegen nyelvekre . . . Ehhez járúl, hogy én az idevágó német, franczia, angol irodalmat meglehetősen ismerem és a nyelvtanítások különböző módját magamon és másokon megkisértettem" (Középiskoláink ügye. Budapesti Szemle 1874.)

[1]) Mit mondanánk ma arra a nyelvtanítóra, a ki, — ha esetleg még valami mondanivalója akad, — így vezetné be: „Egy kis üres hely maradván, itt megmondhatjuk, hogy" stb (O. V. II. 154. IV k)?! Vagy kitől vennők komolyan s kit ne jutalmazna mosolygás, ha nyelvtani szabályait folytonosan ilyen megjegyjegyzésekkel tarkítaná: „figyelmeztetjük a tanulót" „jól teszi a tanuló, ha . . .," „azt ne higyje a tanuló, hogy . . . ", „ezt jól megtartsa az olvasó, mert később, nagy szükségünk lesz rá", „vegye erősen eszébe a tanuló, hogy . . ." , ne ütközzék meg a tanuló, hogy . . .", „azt azonban tudtára adjuk a tanulónak hogy . . . ", stb,?! Pedig sokszor éppen az ilyen haszontalan tölteléknek látszó semmiség önt lelket a száraz és élettelen szabályba a közvetlenség (vagy Br. szeszerint helyesen a „közetlenség") erejénél fogva. A kathedra nem Olympus.

sufficiant labori et usu non exhauriantur« vallja Quinctilianussal. Élesen elitéli azért azt a minden észmívelő tanitással merőben ellenkező »*kostoltató*« módszert, melyet a »*minden áron való haladás*« korszaka egyenesen rákényszerit a tanárra.

A »keveset, jól és lassan« elvével szoros összefüggésben áll, hogy Br. módszere inductiv.[1]) A fogalom végczél, nem kiinduló pont, készen átadni nem lehet, csak fölkelteni, mert »a szó eszmét sohasem ád, hanem a hallóban meglevőt birja az eszmetársulat nagy törvényénél fogva felkelteni.« A fogalmat, minden ismeretünk alfáját és omegáját, a tanitvány »észgépe« maga állítja elő a tanitó segélyével nyert elemekből. A tanitó és tanitvány közti viszonyt a gazda és földje közti viszonyhoz lehet hasonlítani. A magvető tudja, hogy elégséges idő kell arra, míg az elvetett magból a kellően elkészített föld termőereje folytán rengő kalász lesz. Mesterséges fogásokkal a műkertész igaz, hogy kikifog a természeten, ámde produktumában nincs sok köszönet.

Könnyen azt hihetnők ezek után, hogy Br. a philanthropistákkal tart s a gyermeket játszva kivánja tanitani. Éppen nem.[2]) A tanuló önálló munkáját jobban megkövetelő nyelvtant keresve-keresve se találnánk egyhamar az O. V.-nél és I. T.-nál. Megfeszitett figyelem, a rendszer és szabályok pedáns követése és megtartása nélkül a tanuló semmire se megy.[3])

[1]) Franczi nyelvtana előszavában „elemző-származtatónak (methodus analytico-genetica)“ nevezi módszerét.

[2]) Ilyenforma föltevés ellen ő maga is tiltakozik Módszerében [24. l.] Quinctilianussal tart: „Nihil enim rerum ipsa natura voluit magnum effici cito, praeposuitque pulcherrimo cuique operi *difficultatem;* quae nascendi quoque hanc fecit legem, ut maiora animalia diutius visceribus parentis continerentur.“

[3]) A mint hogy nem ment. Tisztelet a kivételeknek, de tudok rá esetet, hogy a tanulók az O. V. mélyen járó „jegyzés“-einek és visszapillantásainak csak annyi hasznát vették, hogy kihúzogatásukkal örvendetesen fogyott a könyv, s ha figyelmük néha-néha a kiadott parancs ellenére is reá-reátévedt a jegyzésekre, az még rosszabb volt, mert csak sületlen, gyerekes „viccz“-ekre adott alkalmat (Egy még az iskolából megörzött O. V.-em tele van ilyen szánalmas „diákviccz“-ekkel) s a tankönyvnek amúgy is nagyon megingott tekintélyét teljesen aláásta. (Ki is tudta volna kaczagás nélkül megállani, hogy a tankönyv még az alanyt se tudja kikeresni a mondatból, pedig azt már igazán a „paczalista“ is tudja; a tankönyv szerint azonban ebben a mondatban: „A fiút megverték“, a *fiút* az alany. Nó már ilyet!) Teljes következetességgel talán senki sem is merte követni —

Az O. V. egyik legnagyobb vívmánya és jelentősége éppen abban áll, hogy egyszersmind *szellemi gymnastika*; a szabályok fölismerése és elvonása teljesen a tanítvány vállaira nehezűl, a tanitó csak előkészítő és rendező, semmi több. Arra meg újra kiváló gond van fordítva, hogy ez a teher ne legyen nagyobb, mint a mennyit a tanuló válla megbir. Br. nem tölti »hétágú tölcséren, akószámra« a tudományt a tanuló fejébe, az emberi elmét nem képzeli »határtalan mekkoraságú szivacsnak, melyre csak elegendő vizet kell különböző csatornákon vezetni, hogy határtalan mennyiségben igya bé.« Ezért látszanak hosszadalmasnak nyelvtanai. Hiszi és hirdeti, hogy a nyelvtant, mint inductiv tudományt, dióhéjba szorítani nem lehet. A sietés és a »minden áron haladás« jelszava »hebehurgya általánosításra« és ferde következtetésekre vezet, pedig kisebb baj a nemértés, mint a félreértés, kisebb baj a tudatlanság, mint a rosszúl tudás.

Sietni, azaz kevés idő alatt sokat és jól tanitani, s az útat inductiv úton mégis a tanitványnyal tétetni meg, — lehetetlenség.

S itt nem hangsulyozhatjuk eléggé, mennyire át meg át van hatva Br. annak a tudatától, mennyire nem közönyös a tanulóra nézve, hogy miként jutott valaminek a birtokába. A nyelvtanirónak nemcsak az a feladata, hogy a tanulót a nyelv birtokába juttassa — ezt a pesztra is megteszi, — hanem azt sem szabad soha szem elől téveszteni, hogy a nyelvtanítás szellemi gymnastika, még pedig a képzelhető legtökéletesebb gymnastika, a melyet éppen ezen sajátságainál fogva helyez az iskolai tanulmányok közt a legelső sorba s melynek tanitását nem pusztán csak a nyelv gyakorlati elsajátitása sürgeti.[1])

tudtommal — az O. V.-t. Pedig az orvosság csak úgy használ, ha beveszik. Innen az a nagy ellenszenv, mely a hozzá nem értők részéről nyilvánult az O. V. iránt. Hogy sok helyt mégis sikerrel tanították, az, fájdalom, csak a tanár kiválóságának és kathedrára-termettségének s nem a könyv használhatóságának volt a jele a legtöbb esetben.

[1]) Itt különben a régi iskola híve szól Brassaiból, mely tudvalevőleg a grammatikában látta a nyelvtanítás egyetlen egy és egyedűl üdvözítő eszközét, s azért széltiben sokszor megkülönböztetés nélkül élt a *nyelvtanitás* és *grammatika* fogalmával, mintha a kettő egyet jelentene. Ma tudjuk, hogy kivált az élő nyelvek tanításánál más eszköz is van a nap alatt (az élőszó hatalma, az illető nyelven való beszélgetés, a tanítás eszközéül szolgáló összefüggő olvasmány érdekessége stb.

Ilyen szellemi gymnastikára azonban csak úgy válhatik a nyelvtanítás, ha a tanító nem igyekszik a nagyobb és gyorsabb siker reményében a tanuló munkáját is elvégezni, ha tulságos gyámkodásával nem gátolja meg a tanulóban az önerő kifejlését. Mintha azt mondaná, hogy úgy tanítsunk, hogy ne tanitsunk. Rousseau jut eszünkbe, kinek gondolatmenetéből folytonosan ez a paradoxonnak látszó axioma kandikál ki: »Úgy neveljetek, hogy ne neveljetek.« Illően és czélszerűen elkészítve adja át a tanító »az eszmék kelméit a tanitvány eszének, mint psychologiai gépnek, s aztán minden további beártás nélkül hagyja el, hogy önállóan és rendszeresen dolgozza fel eszmévé.«

Követelménye az, hogy »a fogalmat a tanítványnyal az ő teljes és világos öntudatával szereztessük meg, úgy, hogy nemcsak a hozzája vezető útról egészben, hanem az azon tett minden lépésről is egyenként tiszta képzete legyen.

A »keveset, jól és lassan« elve az *egyszer egyet*[1]) elvében

stb.), s azóta a divattá is lett a grammatika kicsinylése. Tantervünk se nagyon dédelgeti (különben nem szegné nyakát a magyarnyelvnél már a III. gymnasiumban), a közvélemény meg éppen a sok grammatizálásban keresi és véli föltalálni középiskolai oktatásunk összes hibáit és „miseriá"-it (Ez ellenszenv annál erősebb mert a messze multban gyökeredzik. Ismeretes a nagy Goethe az a mondása, hogy minden grammatikát megutált, mert kivételek vannak benne. Azok a régi körmönfont képtelen grammatikai szabályok tényleg nem is voltak egyébre jók, mint arra, hogy gyönyörűen tudtak „kivételt szenvedni". Igy nem csodálkozhatunk, hogy nálunk is akadtak, a kik szőröstűl-bőröstűl el szerették volna emészteni a grammatikát a föld szinéről, mert a „szellemi bénaság valódi műhelyének" (Bokor J. A középisko'a eszméje 54. l.) tartották). Pedig hát kár a szegény grammatikának úgy nekifenekedni. Javítsuk meg, ha hibái vannak, de ne öntsük ki a mosdóvizzel együtt a gyereket is. Lám Br. mennyire meg tudta becsülni a grammatikát! (Nála a grammatika — mint a nyelvtanítás eszköze — a legelső és legfontosabb studiuma a középiskolának, a sudiumok studiuma, s csak azért nem önczél, mert a középiskolai tanulmányok közt egyetlen egy sincs, a melyet annak lehetne nevezni.) De hasznát is vette sok olyan nyelvi jelenség magyarázatánál, a melyet a grammatikán kívül a világnak semmiféle tudománya sem bir megértetni a diákkal A régi értelemben vett grammatika, ez a méltán hirhedtté vált középkori koloncz, Br.-nál a mondattani vizsgálódás tisztító tüzéből phoenixként megújúlva kelt ki, s szárnyait hiában vagdossa a minden áron modern nyegleség és hozzá nem értés.

[1]) Ennek az elvnek szép lélektani magyarázatát adja Dr. Gál Kelemen már idézett értekezésében: „[Ez az elv] a tudatnak azon a természetén alapszik, hogy

csúcsosodik ki. Nem sok elvet követtek hűbben, sőt a pedánteriáig menő következetességgel, mint Br. ezt az elvet. Nyelvtanai gyakorlatról-gyakorlatra, lépcsőzetes egymásutánban rakják össze az »egyszer egyet« elve alapján a grammatika változatos és sokszor szinte végére mehetetlen formáit és paradigmáit. Egyes vagy többes, him-, nő-, vagy semleges-nemű nevet, ilyen meg amolyan névmást, 1, 2, 3. személyű, egyes vagy többes számú, jelen, mult vagy jövendő igét stb. mind egyenként fog fel és ismer meg a tanuló a gyakorlatok lépcsőzetes rendjén. De egynél egyszerre soha többet. Ez a lépésről-lépésre tett fokozatos haladás néhol szinte bosszantó lehet a felületes szemlélőre nézve a maga merev és alkudni nem akaró makacs következetességével, a mélyebb megfigyelés azonban éreztetni fogja az eljárás megokoltságát, a lélektani alap szilárdságát s a reá épített elv határozott körvonalait.[1]) Nem pusztán csak a rendszernek hoz vele áldozatot, ha

egyszerre csak egy képzet lehet a tudat látáskörében, a többiek a tudat küszöbén alúl maradnak. Miként a szem egyszere csak egy tárgyat lát a kellő világossággal s a többieket csak homályosan és körvonalaiban, úgy a tudat is. Csak azok a képzetek vannak tisztán és világosan a tudatban, a melyek éppen a középpontjába esnek. A tudatnak ezt a természetét *tudat szűkének* (Enge des Bewustseins) vagy Groos találó szavaival a tudat *monarchikus berendezettségének* nevezhetjük."

[1]) Br. rendszerében nincs semmi ugrás, nincs semmi olyan hiba, mit a logika *hysterom—proteron*, vagy *ignotum per* ignotius néven ismer. Grammatikáiban az új fogalom jellemzését csupán csak a tudottakból és ismertekből meriti s magyarázatában soha nem szorul későbbre tanulandó vagy tanulható ismertetőjegyre, mert egy gyakorlatában sem fordul elé oly fogás, vagy forma, melyet vagy belőle magából ne tanulna, vagy az előbbiekbel már meg ne tanult volna a kezdő. „Ennél fogva minden mondatot teljes valóságában s nyelvtani szerkezetében tökélyesen felfoghat s nincs szüksége netalán későbbre tanulandó dolgokból vett magyarázatra. Ily esetek pedig az értelmesség s ész fejlődése nagy kárára minden nyelvtanban hemzsegnek, a mint hogy módszeretlen szerkesztésök mellett nem is lehet másképen" (J. tanító fr. nyelvmester bevezetése.) A módszer hű követésére újra meg újra figyelmezteti és fölhívja Br. a tanulót: „Most csak arra kérem a könyvem szerint tanítót és tanulót, sziveskedjenek a benne való rendet, mint a leggondosabb és fontoltabb kiszámítás eredményét, a leghűbben követni. Nevezetesen pedig soha egy szabályt is belőle nem tanítni, vagy tanulni, míg az arra vezető gyakorlatokban tökéletesen nem otthonos a lanuló". (O. V. Előszó) „Ha az eszmetársítás törvénye létezik az emberi észben, ez a mód biztosan és kitörülhetetlenül megragasztja az igy tanult formákat a kedv és figyelem által fogékonynyá tett észben". („Ingyen tanító" bévezetésében.)

itten-ottan önmagához és elvéhez talán igen-igen következetesnek is látszik az iró. A gyermek lelkének fejlődését, bontakozni kezdő lelki életének fokozatosan izmosodó erőre kapását, tehetségének határait, a szunnyadó lelki erők fontosságát s mindenek felett az eszmék associativ társulásának és rendeződésének lélektani folyamatát egy paedagogusunk se ismerte és mérlegelte jobban Br.-nál. Menynyire kellett ismernie ennek a haláláig »autodidakta« nagy gondolkozónak az emberi elme fejlődésének titkos rugóit, ha akkora emberi tudásnak és ismeretnek annyira nem mindennapi birtokában is oly erős következetességgel birt meghajolni egy olyan kicsinyesnek látszó elv előtt, mint a fokozatos és lassankénti haladásnak (a közvélemény szerint éppen nem a »lángész« számára feltalált) elve!

De nem fejtegetjük tovább ezeket az amúgy is általános természetű s azért inkább csak módszertani tanulmányba való elveket. A helyett csak egy pár gyakorlati természetű útmutatására, vagy a tanitásnál követhető gépies eljárásra vonatkozó útasításaira mutatunk még reá. Ilyenekül hat dolgot említ és köt a tanitó lelkére Br. az O. V. előszavában: 1. a visszafordítás, 2. az elemzés, 3. az ismétlés, 4. az alaktani formák gyakorlata, 5. beszélgetés, 6. mondat szerkesztése (compositio).

Ezek között legfontosabb az *ismétlés,* már csak azért is, mert a Br. eredeti felfogását igen-igen jellemző »Visszapillantás«-ra fordítja figyelmünket. A rendszeres grammatika jóformán ezekből a visszapillantásokból telik ki Br.-nál; a gyakorlatok és a hozzájuk fűződő »jegyzés«-ek mintegy csak arra szolgálnak, hogy a »Visszapillantás« összefoglaló rendszerezését gondos és módszeres előkészítéssel lehetővé tegyék. Kiváló paedagogiai érzékre vall, hogy ezek a »Visszapilantás«-ok nem esetleges toldalékok, hanem szervesen beszőtt, elmaradhatatlan részei a grammatikának. Nem ismétlések, a mint a szóból kiindulva talán hinnők, mert a mai közönséges értelemben vett ismétlést Br. tulajdonképpen nem is ismeri. Olyan vonás ez Br. módszertanában, mely — legalább így hangsulyozva — tudtunkkal páratlanúl áll a módszertan történetében s a melyre nézve annál inkább fölhívjuk az illető körök figyelmét, mert tudtunkkal még senki sem méltatta kellő figyelemre. Ő maga azt mondja róla: »Az én értelmemben vett ismét-

lés soha sem fordul elé, mint egészen külön vált, és még, ha lehet, kevésbbé, mint jókora időszakot igénylő foglalkozás« (Módszer 150. l.) Br. csak egy ismétlést ismer, *a folytonost, az egész tanfolyamba beosztott s vele szerves kapcsolatban álló állandó ismétlést.* Minden új gyakorlata az új eszmének a régihez való szoros és szerves kapcsolódása folytán egy-egy fölhívás a régi anyag áttekintő ismétlésére, a »Visszapillantás« pedig nem egyéb, mint az alsóbb eszmeegyéneknek a felsőbbek alá való csoportosítása alkalmával eszközö't »sűritett« áttekintés és ismétlés

Erre nézve gyakorlati útmutatást is ad Br., midőn az O. V. bevezetésében a czélszerű ismétlésnek két módját állítja a tanuló elé. Egyik »a régebb tanult gyakorlatokra ottan-ottani visszatérés mintegy probájául, hogy keményen áll-e az alap s az épület falának alsó részei.« A másik az új formáknak a régi szókra és mondatokra való alkalmazásában áll. Ez az alkalmazás úgy történik, hogy mihelyt valami új alakkal, vagy »fogással« ismerkedik meg a tanuló, rögtön ráruházza azokra a gyakorlatokra is, a melyekben ez az alak és fogás nem volt meg. Igy pl. a 4. gyakorlatban új dolog az »Ich« és a neki megfelelő »e« igerag. »Mihelyt ebbe jól betanult az ífjú, elé kell venni pl. az első gyakorlatot s nominativusait »Ich«-el, az íge 3. személyragjait 1. személyragokkal kell felcseréltetní. Megfordítva az újan tanult szókat és mondatokat is kell régi alakokba öltöztetni.«

Még egy más sajátsága is van a Br. értelmében vett ismétlésnek. Elve lévén, hogy vagy alaposan tanítsunk meg valamit, vagy hozzá se fogjunk a tanításához, éles ellentétbe jút Br. a mai tantervvel és a mai közvéleménynyel. Az »Entwurf« óta ugyanis gyökeret vert már bennünk az a vélemény, hogy a nyelvtant legalább is két folyamban szeretjük tanítani.[1]) Először a »kivételek« nélkűl, azután a »kivételek«-kel együtt. Az ilyenfajta ismétlésnek nem barátja Br. Efféle »nyalogató« felületességnek nincs helye az ő erős logikai következetességgel megalkotott rendszerében. Két ízben, azaz két folyamban tanítani nyelvtant (valamint akármi mást) szerinte annyi, mint figyelmet lankasztani, értelmet

[1]) A magyar nyelvtant meg éppen 3-szor. sőt 4-szer is újra kezdjük és egészben ismételjük.

fojtani, kedvet ölni, s az érettségi elv (t. i. hogy ugyanazt a nyelvtényt másképp, azaz a tanuló érettségéhez mérten, kell tárgyalni pl. a III. oszt.-ban, mint az I.-ben) ürügye alatt a tudományt megbénítani, színéből és erejéből kifordítani. A Br. nyelvtanaiban azért hát hiában keresnők a grammatikai tananyagnak amolyan opportunista, az osztályok érettségéhez mért ismétlődését és megosztását, a milyent tantervünk is megkövetel. Hogy itt aligha Br.-nak van igaza, annak fejtegetése nem tartozik ide. (Mintha maga Br. is érezné ezt, a midőn pl. a foglaló mód használatára nézve nem talál a tanulók érettségéhez mért, használható szabályt.) Mindamellett csodálattal nézhetünk a mi »toldozó-foldozó« rendszerünk mellől a Br. vakmerő következetességgel megépített, egységes és önmagában befejezett rendszerére, mert, bizony-bizony, ez a mi mai nyelvtanításunk egy végére mehetetlen toldás-foldás. Úgy vagyunk vele, mint az egykori »Schuster bub« a czipővel: »Meister, die Arbeit ist fertig, soll ich gleich flicken?«

Az ismétlés után az *elemzést* kell kiemelnünk, melynek a nyelvtanításban való fontosságát ha nem is Br. fedezte föl, de gyakorlati alkalmazásának aligha vette valaki valaha nagyobb hasznát.[1]) Az ő erős egyénisége a mi (unitárius) gymnasiumainkban iskolát teremtett vele. Én legalább meg vagyok győződve, hogy kolozsvári gymnasiumunkban egyenesen a Br. hagyománya az az eljárásunk, hogy a fordításnál föltétlenül megköveteljük a tanulótól a szöveg grammatikai, illetőleg mondattani átértését, s hogy

[1]) Hogy mennyire fontos és elmaradhatatlan míveletnek tekinti Br. az elemzést, e soraiból is kiviláglik: „Az elemzés fontosságát nem birom eléggé szivére kötni a tanítónak! Ez kijátszhatatlan próbakő, melynek működése alatt palástolhatatlanúl kivíláglik, mit fogottt fel a tanuló az eddig tanultakból s mennyire birja. Kezdeni is kell az elemzést rögtön, mihelyt az első szabályt megértette a tanuló s elemeztetni kell legelől kezdve minden mondatot míg teljes biztosságot és könnyűséget nyer benne a tanuló. Nem igénylett e mívelet a mi könyvünk szerint a tanulótól sem sok időt sem nagy fáradságot; mivel itt minden, sőt olykor több egymást követő gyakorlatban csak egy újat tanul a tanítvány . . . Tapasztalásból állíthatom, hogy könyvemből tanuló s mindjárt elején jó utba indított gyermek oly gyorsan, akadályozás, tétovázás és hiba nélkül elemzi a legbonyoltabb német mondatot is, hogy hallása szintúgy gyönyörködteti a hozzáértőt, s módszerem sükerére kedvező világot vet. Méltán is, mert a jó analysis nélkülözhetetlen alapköve a biztos synthesisnek.“

bonyolult szerkezetű szövegnél a »verbum finitum«-ot (a határozott alakú igét, az állitmányt) keresteljük fel első sorban a diákkal,[1]) s az igéből kiindulva alkottatjuk meg vele a mondat vázát és gerinczét. Nem állítom, hogy máshelyt másképp járnak el, de nálunk egyenesen a Br. hagyománya ez az eljárás, azzal a mondat szerkezetére irányuló erős figyelemmel, vázlatolással és analysissel együtt, melynek az iskolában való öntudatos értékesítését és kiaknázását igazán csak az angol nyelvtanokban leljük. (V. ö. Mason: A shorter englisch grammar. With copious and carefully graded exercises. London, 1895.)

Az elemzéssel függ össze Br.-nak az a mívelete, melyre »*mondat szerkesztése*« czím alatt hívja föl a figyelmet. Az eljárás abban áll, hogy bizonyos nyelvtani tárgy bevégeztével a tanító szóbeli anyagot ad a tanulónak, »melyből *ő* szerkeszthessen mondatot a megtanultak mintájára«

Negyedik míveletére, az alaktani formák gyakorlatára, később térünk rá. Ötödik mivelete (a beszélgetés) az egyetlen pont Br. rendszerében, melyre nézve a mindig következetes Br. a könyvébeli rend szigorú megtartásától a tanítót nemcsak hogy fölmenti, de egyenesen föl is szólítja reá. Az O. V.-ben ugyanis a kérdő mondatok csak a 153—155. gyakorlatokban fordulnak elő, a könyv végén, a rendszer tehát megkivánná, hogy csak ott kerüljenek sorra. Franczia nyelvtanában még nagyobb csorbát üt rendszerén a kérdés egyszerű alakjainak közvetlenül az első fejezet után való besorolása által. Meg kell azonban jegyeznünk az igazság érdekében, hogy ez a mívelet, melynek a modern nyelvtanítás annyi hasznát veszi, Br.-nál még csak gyermekkorát élő gyámoltalan tapogatódzás A *visszafordítás* czímű első miveletét sem igen mondhatjuk másnak, noha ez a legújabb grammatikák »tartalmi feldolgozás«-ának, a mai értelemben vett, (azaz nem szórúl-szóra való) visszafordításnak és a tartalom reproductiojának (V. ö. pl. Hirn-Paulay: Módszeres német nyelvtanát) az ősapja akarna lenni, s ennyiben kiváló figyelmet érdemel. Közös hibája e műveleteknek,

[1]) Az áldott emlékű jó Kovácsi bácsi pl., jól emlékszem, mindig „puskázással“ gyanúsította az embert, ha az ige előzetes fölkeresése nélkül s a mondattani szerkezet tisztázása előtt merészkedett a fordításhoz fogni.

hogy az *ismétlés*-en kivül egyikük sincs tervszerűen beszőve s annál kevésbbé öntudatosan vévig víve az egész grammatikai oktatás folyamán; ha az iró egyenesen föl nem hívná rájuk a figyelmet a bevezetésben (azt is csak a későbbi kiadásokban), magából a grammatikából nehezen, vagy egyáltalán nem lehetne kiolvasni az iró intentioit.

Szándékosan hagytuk későbbre, a mit legelőször kellett volna említenünk, mert a legjellemzőbb, legkiválóbb, - mondhatni korszakalkotó - vonása Br. nyelvtanainak; olyan vonás, melynek bevallott követésével és következetes keresztűlvitelével évtizedekkel előzött meg minden grammatikát. A mondattani alapot értjük.

Eddig inkább csak a methodologus Br kötötte le figyelmünket, itt a nyelvész Br. jelenik meg előttünk.

Maga mondja az O. V. előszavában: »Nyelvtani modorom legeltérőbb vonása, — de egyszersmind az, melyre legnyomósabb elméleti és tapasztalati okok vezérlettek, — abban áll, hogy az ejtegetési és hajtogatási alakok nem tabellaszerű képletekben vannak eleinte a tanuló elébe, mint valami érthetetlen hieroglyofok téve, hanem a mondatokbeli értelmökből kiindulva, egyenként tanítom meg őt a ragokra. Ez a mód sokkal de sokkal mélyebb benyomást tesz nemcsak az emlékezetébe, de értelmére is; és mikor aztán az összetartozó ragok és változások során egyenként végig ment, tabelláris összetételüket, vagyis az úgynevezett paradigmákat hihetetlen könnyűséggel felfogja és megtartja a tanuló. Egy hosszú ige-paradigma egyszerre való megtanultatása által valami oly formát teszünk a gyermek eszének, mint midőn a Clarencei herczeget malagaborba fúllasztották emberei.«

A mondattani alap tulságos dédelgetésével mai napság sem igen lehetne gyanúsítgatni nyelvtanításunkat. (Nyelvtanaink azt mutatják, hogy ma is sok olyan nyelvtanárunk lehet, a ki a mondattani alapon való rendszerezést nem tartja a gymnasiumba való feladatnak. V. ö. Bartal-Malmosi Latin mondattan. 1896. Előszó.) De teljesen ismeretlen fogalom az O. V. korában. Az akkori grammatikák nemhogy a mondattani alapról, de egyáltalában mai értelemben vett mondattanról sem tudnak. A syntaxis a legrégibb időktől szinte a legújabb időig a szavak összefűzésének a tana volt. Úgy gondolkoztak és úgy tanították, hogy a beszéd hangok-

ból áll, a hangok szótagokat, a szótagok szavakat alkotnak, s a szavak összekötéséből keletkezik a mondat. Br. korszakos fölfedezése, hogy a beszéd nem hangokból s nem is szavakból, hanem mondatokból áll. A nyelvi egyén a mondat. (Az »egyén« oly határozott alakú egész, mely maga nem szükségkép része semminek, de a melynek részei reá nézve szükségképiek és csak érte léteznek) Megtörténik ugyan, hogy mondatokból felsőbb nemű egyén csoportosulhat, mint a fákból erdő, s viszont a szótáríró kezében a szó is nyerhet bizonyos egyéniséget, de ez a dolgon nem változtat, a nyelvbeli egyén azért csak a mondat. A összes nyelvi jelenségek mind a mondatban és a mondat körén belül lelik magyarázatukat, mert a nyelv sajátságai a mondat sajátságaiban fészkelnek. A nyelv minőségét a mondat alkatának megértése és határozása után jellemezhetni, a milyen valamely nemzetnek a syntaxisa, olyan az eszejárása. Az O. V. az első nyelvtan, mely világos tudatában van a mondat fontosságának, az első nyelvtan mely a nyelvi jelenségeknek tárgyalásában egyenesen a mondatból indul ki, teljes grammatikai rendszerét a mondatra épiti és alapítja s a hangtani, szótani és alaktani formáknak és paradigmáknak csak a mondat keretén belül juttat helyet.[1])

Olyan vállalkozás ez, melyet méltán nevezhetünk korszakalkotónak a nyelvtanítás történetében.

Az eddigi nyelvtanok nemhogy a mondatból indultak volna ki, nemhogy alapnak tették volna, de még helyet is alig-alig tudtak számára szorítani. Syntaxis címe alatt is alaktani, szóvonzati és szófűzési eseteket tárgyaltak. A humanisták hagyományos felfogását követve — nálunk épp úgy, mint a külföldön — a szerkesztésre vonatkozó szabályok és útasítások száraz gyüjteménye,

[1]) V. ö. az I. t. fr. nyelvmester bévezetését. Br.-nál minden szót csupán csak mondatba foglalva ismer meg a tanuló. „Haszna benne az, hogy valójában megismeri. Mert a szó ismerete nem csak abban áll, hogy jelentését vagy jelentéseit megtanuljuk, hanem használatát is, melyet csak gyakorlatilag érthetni meg tökéletesen. Felette kevés szó van egy nyelvben, a mit egy másban csak egygyel lehet kifejezni: s hogy mikor melyikkel fejezzük ki, a felett a mondatbeli használata dönt. Megtartása is sokkal könnyebb és biztosabb az értelmes mondatban tanult szóknak. A mi pedig ragozásukat illeti, ezeknek mondaton kivüli bétanulása nem embert, hanem szajkót vagy papagájt illet“.

mind csupa alaktani dolgoknak a hagyományos úton való tárgyalása volt a nyelvtan, s a megindult nyelvhasonlítás kapcsán a mondattani vizsgálódás rovására dühöngött az etymologizáló szószármaztatás s a betűkön és szótagokon rágódó »gyökpiszkálás« (Br. nevezi igy! szerinte: »minden származtatott és szerkesztett szó alkotásának voltaképen syntaxis az alapja s az etymologizálásban erre is tekintettel kell lenni, de biz a nyelvészeknek kisebb gondjuk és nagyobb annál. Az ő tudományuk a betűk és szótagok tudománya. A mondat dualismusa 17. l.) Grimmék annyira mentek, hogy a syntaxist alig is tartották a grammatikába tartozónak. (V. ö. Br. Szórend és accentus 5. l. »A finnismus fejére« is ráolvassa Br., hogy tiltakozott a »syntaktikai tulajdonságoknak a nyelveket jellemző vonások közé való fölvétele ellen. U. o. 7. l.) Nem csoda hát, ha grammatikáink a mondattani jelenségeknek mondattani alapon való tárgyalása helyett szókötésről, szóegyezésről és szóvonzásról beszéltek s beszélnek részben máig is.

Bámulatos, milyen nehezen bir útat törni magának még a legderekabb eszme is, ha százados előítéletekkel kell megküzdenie. Több, mint félszázadja, hogy a nyelvtanba bekeblezte és vezéreszmévé tette Br. a mondatot. Agyonhallgatás, vagy kicsinylő mosolygás volt a jutalma. Évekkel azután német földön is pirkadni kezd azonban (A Thun ministerium alatt jönnek rá a Kühner grammatikák) a mondat vezéreszmévé tételének hajnala. Csak szerényke mécspislogás ugyan a Br. gyújtotta ragyogó napfényhez képest, de mégis csak világosság s hozzánk is levilágít, mert onnan jön, a honnan »minden tökéletes ajándék.« Rivalgó hallelujával fogadják egyesek, s úgy látszik, mintha egyszerre diadalra jutna Br. eladdig bogarasnak látszó (vagy jobban mondva, egyáltalán nem látszó, mert észre nem vett) fölfedezése. Ámde »ostendunt terris hunc tantum fata neque ultra esse sinunt« olvashatjuk rá Br.-val. Az 50-es és 60 as évek nagyobb részt német mintára készült grammatikái még csak a kezdet legkezdetén vannak; bennük a mondat se nem alap, se nem kalauz, se nem vezéreszme. A mondatnak ide s tova beékelt némi ismertetése csak arra szolgált, hogy mondat alakjában adott példáit annál könynyebben fölfoghassa a tanuló, egyébként csak a régi alaktani fogalmakon, a beszédrészeken és szóváltozásokon nyugszik. A va-

lódi mondattani irány csak a Simonyi nyelvtanaival köszönt be. (1877.) A mondat és mondattan elfoglalja végre bennük a maga jogos helyét, kimondott elvvé lesz a mondattani alap, sőt ez 1883-iki tantervünkben is kifejezést nyer. Az utána gomba-módra szaporodó magyarnyelvtanok kevés kivétellel nem is válnak többé hűtlenné ehhez az alaphoz, sőt az összefüggő olvasmányok alkalmazásával még közelebb hozzák az élethez a száraz grammatizálást. Nem így azonban az idegen nyelvek grammatikái! A nyelvtannak mondattani alapon való tárgyalását igen sok »tanférfiú« még a Simonyi nyelvtanai után is merő szemfényvesztegetésnek tartotta. Az idegen nyelvek grammatikái még ma is csak habozó kétkedéssel nyítnak kapút a mondattani alapnak; ha az ajtón be is bocsátják, az ablakon annál hamarább kidobják. Teljes és következetes mondattani alapon írt nyelvtana ma sincs egyik idegen nyelvnek se; e tekintetben ma is páratlanúl áll Br. Még a mondattant se tárgyalja mindenik nyelvtanunk mondattani alapon. A latin nyelvtnnok közt a Bartal—Malmosi-féle nyelvtané az úttörés érdeme e tekintetben. A Szamosi (1883—87.), Szepessy—Tóth (1888.), Dávid J. (Rövid nyelvtan 1896.), Pirchala s kivált legújabban a Csengeri János (1896—98) nyelvtanai révén mindinkább átment a köztudatba, hogy legalább a mondattant mondattani alapon kellene tárgyalni, mert csak igy láthat be a tanuló a nyelv organismusába, csak így érti meg igazán a nyelvi jelenségeket. (Ezzel elvben már halálos csapás van mérve azokra a »grammatikai mythosok«-ra, melyek a régi rendszerű latin grammatikákban »még ma is polczukon díszelegnek, s az alatt az ürügy alatt, hogy didaktikai könnyítésül akarnak szolgálni, helytelen és igazolhatatlan ráfogások lánczolatából állanak « L. Csengeri latin nyelvtanának előszavát.) Tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy ez a mondattani alap akármelyikben teljes következetességgel keresztűl lenne víve.[1])

[1]) Ezt nem egészen vádképpen mondjuk. Az ilyen megalkuvást a mondattani és alaktani kategoriák közt — úgy látszik — teljesen menti és indokolttá teszi — a paedagogia, kivált ha határozott elvként mondjuk ki és fogadjuk el, hogy az idegen nyelvek tanítását az anyanyelv grammatikai ismeretére helyezzük, mint soha el nem hagyható alapra, ha az idegen nyelv grammatikájának fölépítésénél folytonosan az anyanyelv szerkeze lebeg szemünk előtt s a grammatikailag

Még a legjobbak is habozva rettennek vissza az elv következetes keresztűlvitelétől s egész rendszerük (valamint a többi idegen nyelvtanok mondattani alapon írt mondattana is) bizonyos félénk megalkuvás a mondattani és alaktani kategoriák közt Teljes következetességgel keresztűl vitt, tiszta mondattani alapon írt mondattant tankönyveink között (a magyar nyelvtanokról természetesen nem szólva) csak egyet ismerünk, a Pecz Vilmos Görög mondattanát (Bpest, 1883.) Olyat azonban, mely az egész grammatikát (nemcsak a mondattant) mondattani alapon (és nemcsak »mondattani előismeretekkel,« mint pl. a Roseth Arnold latin nyelvtana) tárgyalná, mely az alaktani kategoriákat mindenütt a mondattannal együtt, a mondat részeiből kifejtve, s a mondat élő organismusából ki nem tépve tárgyalná, csak egyet ismerünk, az O. V.-t. Ebben a tekintetben ma is páratlanúl áll Br s az ujabb nyelvtudomány és az újabb grammatikák vele szemben nem a mondattani alap mélyítésével, hanem csak a nyelvtannak összefüggő olvasmány alapján való fölépítésében jeleznek haladást.

A mondattani alapnak a grammatikába való bevitelében a nyelvész Br. merészen újító szelleme nyilatkozott meg. Az idő megmutatta, mennyire eseményszámba menő, korszakos vállalkozás volt ez. Új alakot, új formát, új erőt és új irányelvet nyert vele nyelvtanításunk.

A nyelvész hatalmas oroszlánkörmeit azonban leginkább nyelvtanainak *grammatikai rendszere* mutatja. Nyelvtana nem az akkori tudomány eredményeinek az iskola szempontjából való értékesítése, nem is a mások tudományos vizsgálatának, vagy a tudomány akkori álláspontjának a paedagogia választó-vizén való átszűrése. Az O V. egy született nyelvész, emberileg szólva, teljes

már képzett nyelvérzék szolgál állandó vezérfonalúl. Br.-nál mindenesetre hiba, hogy az idegen nyelvek tanításánál nem értékesíti az anyanyelv előzetes grammatikai tanítása alkalmával szerzett nyelvtani ismereteket, de az már újra kérdés tárgya lehet, vajjon nem haszontalan és hiábavaló munkát végzünk-e, midőn az idegen nyelvek tanításában a helyett, hogy pusztán csak a nyelvi jelenségek közti kapcsolatot keresnők az egyes nyelvekben, teljesen az anyanyelv grammatikai szerkezetének kaptafájára probáljuk húzni azt, a mi úgy sem húzható. Pedig ilyen kaptafára húzás az, midőn pl. a latin acc. c. inf. — s szerkezetet az alanyi és tárgyi mellékmondat címe alatt tárgyaljuk

sen önálló kutatásainak és csodálatosan mélyen járó vizsgálódásainak ez oktatás érdekében való praktikus értékesítése egy olyan magatalálta módszertani rendszer keretében, a milyent igazán csak a mindig maga lábán járó autodidakta alkothat. Ezért nyelvtanaiban a kétségkívűl eredeti paedagogusnál is inkább lebilincseli figyelmünket — a nyelvész. Ez a figyelem annál önkénytelenebb és annál természetesebb, mert megszoktuk, hogy tankönyvben nem keresünk a tudományos kérdések előbbrevitelére czélzó önálló vizsgálódást s bőven megelégszünk, ha az író a paedagogiai szempont megsértése nélkűl minél nagyobb számban és minél behatóbban értékesítette a tudományos vizsgálódás eredményeit. Br.-nál ez a tudományos vizsgálódás is a tankönyvíró vállait nyomja s azért kétszeres figyelmet érdemel nyelvtani rendszere

E rendszernek csak a legsajátságosabb és legjellemzőbb vonásaira mutatunk rá.

A mondatrészeknek ma szokásban levő osztályozásáról (alany, állítmány, tárgy, határozó jelző s — némely nyelvtanokban — kiegészítő) Br. semmit sem tud. Nála a mondat tartó és forduló sarka, szegletköve az ige; a mondat igéből s hozzája tartozó mellékletekből (vagy igehatározókból) áll. A latinban és magyarban az alapmondat puszta igéből (= állítmány) is állhat, a németben és francziában azonban az igéhez még egy melléklet is kell, az alany. Ez az alany a francziában nominativus (nominatif = sujet), a németben és latinban azonban csak legtöbbször az. A német mondatban az az alany, a mi az ige előtt van, mert mindig arról mondok valamit. E mondatban pl.: In London wohnen mehr als zwei Millionen Menschen«, London az a felvett tárgy, a melyről azt állítom, hogy sok nép lakja s igy hát »In London« az alany s a mondat másik fele az állítmány. Ime Brassai be merte vinni korszakalkotó fölfedezésének eredményeit az iskolába, mert nem akart tudva valótlanságot tanítani, s a paedagogiai szempontnak csak annyi eredményt tesz az újabb kiadásokban, hogy arra kéri a tanárt, nevezze az ő alanyát a támadható zavar kikerülése czéljából legalább egyelőre »okszerű alany«-nak, vagy egy jeles német nyelvész példájára lélektani alanynak.[1])

[1]) V. ö. O. V. bevezetése; „A tanítónak, bizvást feltehetem, hogy éddigelé más fogalma volt az „alany"-ról, nevezetesen az, hogy az „alany és „nomina-

Hogy szabad-e ilyen dolgot iskolába vinni, azon lehet vitatkozni, de hogy az alanynak mai meghatározása mellett logikusan gondolkozó fő az iskolában is könnyen ide juthat, arra érdekes bizonyítékokat tudnának fölhozni az elemi iskolai nyelvtanítók. A gymnasiumba már az alany-állítmánynak közönséges értelemben való kész ismeretével kerül föl a tanuló, azért itt nehezebb a megfigyelés. De nem éppen lehetetlen. Első éves tanárkodásom alatt egy II. gymn. tanítványomon magam is — akkor még nagy bosszúsággal — tapasztaltam, hogy minden nyelvtanító mesterkedésem ellenére is folyton úgy elemezett, mintha világéletében másra se tanították volna, mint a Br. okszerű alanyára.

Újabb időben különben nyelvtanítóink is kezdik belátni, hogy az alany és állítmány fogalmának az a régi meghatározása csak nyűg az iskola nyakán, mert nehéz és fölösleges, elemzéskor semmiben sem segíti a tanulót, s azért Kalmár Elek pl. (Iskolai

tivus“ casus mind egyet tesznek. Én ezt nem vitatom, nem is háborgatom benne. Csupán arra kérem — a tanítás sikere érdekében — hogy könyvemet használva maradjon a feljebbi egyszerű es könnyű értelmezésnél. [T. i., hogy az első helyen álló mondatrész=alany] E szerint ne hajtson reá, akármi alakja vagy értelme legyen a szónak, hanem a mi az ige előtt áll, mondja és mondassa alanynak . . . Az alany értelmezése ugyanis elméletileg az, hogy „egy felvett tárgynak, melyről fogunk mondani valamit, a megnevezése“. A mondomány pedig: „az a szó, vagy szócsoport, melylyel az alanyról mondunk valamit“. Ezt számos új és jó nyelvtanban meglelhetni. Én is belőlök irtam ki. [Nó már tegyük fel], egy ember panaszolja, mennyi gondja van neki. Beszelgető társa ezzel vigasztalja: „Ohne Sorgen lebt kein Mensch“. A gondot veszi hát fel tárgyúl és azt mondja, hogy az az élettől elválhatatlan körülmény. [Tehát az „ohne Sorgen“ az alany]. — Mikor azt mondaná valaki: „Gestern habe ich viel „gelernt a tegnapi napot veszi fel tárgyúl, . . . annyi mintha ezt mondaná: „a tegnapi nap sok ismeretet nyeretett velem“. De ez nem volna oly természetes“. — A „jeles német nyelvész“. alatt — nem nyelvészeknek mondom — Gabelentzet érti Br. Ez a német tudós ugyanis 1875-ben, tehát évtizedekkel Br. után, Br.-ról nem tudva, tehát teljesen függetlenül, csaknem ugyanarra a gongolatra jött, mint a mit a mi Brassaink már az O. V.-ben (1845-ben) pedzeni kezdett, a „Tapogatódzások a magyar nyelv körül“ (1852) című czikkében előadott s a „Magyar mondat“ (1860—64) című értekezésében részletesen kifejtett és megokolt. A Br. „inchoativum“-a Gabelentznél „psychologiai alany“, „mondat-zöme“ pedig a G. „psychologiai mondományá“-nak felel meg. Bármennyire is szeretnők, nem bocsátkozhatunk itt még csak általános ismertetésébe sem Br. ezen alapvető fölfedezésének. Azóta a kérdés a mondattani vizsgálódás Achilles-sarka lett s egész irodalma van.

magyar nyelvtan 1898. 2. Kiadás) egyszerűen kihagyja, illetőleg jegyzetbe szorítja az alany és állítmány régi meghatározását, mint a melyek amúgy sem nyelvészeti, hanem logikai szabályok.

A többi mondatrészek (vagy Br. szerint a mondat többi részének) mineműségére nézve is nagyon eltér Br. fölfogása a mai grammatikák véleményétől. A mai köztudatba már teljesen beleélte magát az a fölfogás, hogy a mondatnak az alanyon és állítmányon kivül még három »mellékrésze« van, tárgy, határozó, jelző. De hogy micsoda egységes osztozási elv és principium alapján (A mondatban való szerepük jelentősége alapján?) történt ez a felosztás, azt aligha tudná emberi elme megmondani, épp úgy, mint a hogy a beszédrészeknek szokásos felosztása is a logika szabályainak egyenes arczúlütése. (Ennél még az angol nyelvtanoknak a régi grammatikákra emlékeztető szóviszonyításai is jobbak. Relation of words to one another: 1. the predicative relation, 2. the attributive relation, 3. the objective relation, 4. the adverbial relation V. ö. Mason: A shorter english grammar 108. l.) Még nagyobb baj az, hogy a felosztásba beleszerelmesedve, olyan dolgokat állítunk, a miknek szemmel látható képtelenségére magától rájön a tanuló. Ilyen képtelenség pl. legjobb magyar nyelvtanainknak az az állítása, hogy a tárgy és határozó az állítmánynak, a jelző az alanynak bővítménye. Sapienti sat! (Hogy miért kell ennek az igazságnak az amúgy is hamis rendszer miatt véka alá rejtőznie, nem tudjuk; megérteni mégis csak inkább megértené a tanuló is, — s egyebekről nem szólva — legalább venné annyi hasznát, hogy pl. a gerundium igei vonzata nem maradna örök relytély előtte s nagy korában nem inná a sört Kolozsvárt a »polgári sörfőzdéből Pilsenben«).

Mennyivel világosabb, természetesebb, észszerűbb és logikusabb a Br. tanítása! A mondatban minden szó az ige bővítménye, vagy határozója. A mi közetlenül az igét határozza meg, az elsőrendű bővítmény; az elsőrendű bővítmény meghatározója a másodrendű bővítmény s így tovább. Hogy a mondat szerkezetének átértését mennyire megkönnyítené a mondatrészek ilyenfajta fölosztása, azt csak az tudja igazán megbecsülni, a ki — kivált latinnyelv tanításánál — tapasztalta, mekkora fáradságába kerül a tanulónak az eligazodás az ilyen másod-, vagy harmadrendű bővítmények szö-

vevényes labyrinthusában. A tanulók grammatikai képzettségének se válnék a legkevésbbé se kárára, ha különbséget tudnának tenni az egyfajta mondattani viszonyt kifejező szavaknak elsőrendű és másodrendű mondatrészként való használata között (Pl. Nach dem Essen gehe ich spazieren és Der Schlaf nach dem Essen ist nicht gesund.)

Egyébiránt ez olyan pont a grammatikában, a melyre nézve »grammatici certant, sed adhuc sub iudice lis est«. Ujabban kiderült, hogy Br.-nak az íge mindenhatóságáról hirdetett gyönyörű tanítása sem tiszta színigazság; az újabb mondattani vizsgálódás legalább nagyon megrendítette a bennevaló bizalmat. De csak a tudományos nyelvészet terén; tankönyveink iránya mindinkább kezd hajlani a Br. fölfogása felé.[1])

A mondatok fölosztására nézve sem egyezik meg Br mai nyelvtaniróinkkal. Ma tudvalevőleg *egyszerű* és *összetett* mondatot különböztetünk meg, az egyszerű mondat *puszta, bővitett* vagy *hiányos* lehet, az összetett mondatnál *mellérendelésről* és *alárendelésről* szólunk. Br.-nál *egyszerű mondat* a csak elsőrendű mellékletekkel (v. határozókkal) biró mondat, *bővitett mondat* a másod-, vagy harmadrendű bővítményekkel biró. Összetett mondatot nem ismer, mellérendelt és alárendelt mondatot annál kevésbbé; helyettük *halmozott, fűzött* mondatokról és *mondatkörökről* szól. Könnyű belátni, hogy itt nem pusztán csak a névben van a különbség; a német nyelvtanok »*Satzverbindung*« és »*Satzgefüge*« kifejezései is egészen más fogalmat jelölnek, mint a Br. halmozott és fűzött mondatai az angol nyelvtanok »*compound*« és »*complex*« kifejezései azonban feltűnőleg hasonlítanak (a nélkül, hogy a magyar az angolnak puszta fordítása volna!) és jelentésre nézve is majdnem

[1]) V. ö. Dr. Gulyás István: Rendszeres magyar nyelvtan 1898. Előszó: „Legjobban eltér könyvem az eddigiektől a mondattan tárgyalásában. A mondatra nézve Brassai felfogását vallom: fődolog az állítmány, minden más mondatrész ennek meghatározására van. Tekintve egész grammatikai irodalmunkat ezt a felfogást egyszerre keresztül nem vihettem, egyelőre meghagytam a mondatrészek szokásos tárgyalási módját és sorrendjét; az állítmány, *jobban mondva: az ige* központi szerepét azonban már most is kiválóan előtérbe állítottam". Hirn-Paulay: Módszeres német nyelvtan 1899. Előszó: „Az igéből indulunk ki, mivel ez, mint a beszéd lelke, elsősorban jön tekintetbe akkor, midőn a direkt módszer alkalmazásával a nyelv gyakorlati használatát tűztük ki célúl".

egészen megegyeznek a Br. halmozott és fűzött mondataival. (Az angol mondat így oszlik meg: 1. simplex (=egyszerű), 2. compound (=halmozott?), 3. complex (=fűzött?).

Részletes kritikába itt nem bocsátkozhatunk. Nem tehetjük azonban, hogy legalább rá ne mutassunk grammatikáinknak egy sajátságos és igazán bosszantó tévedésére. Mondatainknak egyszerűre és összetettre való kettős fölosztása hagyományos szokás. (Mint a németeknél is! Harmadiknak az »összevont« mondatot biggyesztették melléjük, a míg a legújabb mondattani vizsgálódás örökre el nem temette.) Eléggé rossz, eléggé oknélküli és eléggé hamis felosztás, de hagyjuk egyelőre békében pihenni. Maiora videbimus. A Simonyi nyelvtanai óta általános szokássá lett az összetett mondatnál *mellérendelésről* és *alárendelésről* beszélni. (Addigi nyelvtanainkban inkább csak a német *Satzverbindung*-nak és *Satzgefüge*-nek megfelelő *mondatkötés* és *mondatszerkezet* stb. kifejezések voltak járatosak.) Egészen helyesen. Ez az összetett mondat« mai értelmezéséből önként folyik s ha az egyik helyes (t. i. az összetett mondat szokásos értelmezése és megkülönböztetése), helyes a másik is. Eddig tehát még nincs baj. De itt aztán furcsa dolog történt. Minthogy Simonyi *mellérendelt* és *alárendelt mondatok* czím alatt szólt az összetett mondatokban előforduló *mellérendelésről* és *alárendelésről*, sokan azt hitték, hogy összetett mondatokat ért alattuk, (a minthogy a mellérendelt mondatról hihették is: »Ha két főmondat van összetéve, akkor a második az elsőtől független, nincs neki alárendelve, hanem melléje, az *ilyenek* tehát mellérendelt mondatok.« Sim. M. ny. II. 31. l.) s — talán nevet keresve — a mellérendelés viszonyában álló összetett mondatot mellérendeltnek, az alárendelő viszonyt magába záró összetett mondatot alárendeltnek kezdték nevezgetni, (s a mellett a mellékmondattól se vették el egészen az »*alárendelt mondat*« nevet) A kifejezéseknek e széles értelemben való tapintatlan használása végtelen sok zavarnak és félreértésnek lett a szülőanyja. A név kiölte a tanulóból magának a viszonynak eleven érzetét, Mellérdelt viszonyt csak főmondatok között tudott elképzelni (Egészen a Halász J. nyelvtanáig!), az alárendelt viszony említésénél mindig főmondatra és mellékmondatra gondol s nehezen látja be, hogy mellékmondatnak, sőt egyes igei kifejezéseknek is lehet

mellékmondata. (Hát az olyan mondatokkal mit csináljon, a hol alárendelés is van, mellérendelés is? Az ilyet minek nevezze a tanuló? Többszörösen összetettnek vagy körmondatnak, felelik a nyelvtanok. Szép, szép, de még szebb lenne, ha — már csak a következetesség kedvéért is — kiterjesztenék a nyelvtanok az *alárendelt* és *mellérendelt mondat* kifejezéseket valami módon ezekre is.) Ha már annyira szeretjük a felosztást és a vele együtt járó alsóbb meg alsóbb rendű fogalmakat, ne legyünk a névosztogatásban se szűkmarkúak s adjunk legalább mindeniknek illő és külön nevet. Hadd maradjon meg a mellérendelt és alárendelt mondat annak, a minek született, s a minek neve is mutatja, t. i. egy előző mondathoz mellérendelt — illetőleg alárendelt — viszonyban járuló egyszerű mondatnak, vagy mondatfélnek. Ne zavarjuk össze őket az egészen mást jelentő *fő-* és *mellékmondat* v. *vonzó* és *függő* mondat kifejezésekkel se, mert pl. egy mellékmondat ugyanazon egy mondatban lehet egyszerre alárendelt is, mellérendelt is (mellérendelt az előtte álló mellékmondattal, alárendelt a közös főmondattal szemben), v. függő is, vonzó is, (függő a főmondattól és vonzó a tőle függő mellékmondattal szemben) stb. A ma — sok, egyébként kitünő nyelvtanban — mellérendeltnek és alárendeltnek nevezett összetett mondatok kétféle fajára pedig találjunk helyesebb, találóbb, a félreértést teljesen kizáró elnevezéseket (Ha ugyan egyáltalában szükség van az ilyen névadásra.) Hová jutnánk, ha következetesek akarván lenni a »többszörösen összetett« mondatok végéremehetetlen sokféle viszonyú változatainak is külön külön mind nevet adnánk?!) Szükség esetén egyelőre megelégedhetnénk az angol »*compound*« és »*complex*« kifejezések fordításával is.[1]) Csak hogy ekkor persze le kellene mondanunk arról, hogy a mai »mellérendelt« és »alárendelt« mondatnak az »összetett« mondat kifejezésben összefoglaló nevet adhassunk s el kellene dobnunk a mondatoknak egyszerűre és összetettre való kettős felosztását, a mi bizonyára elég nagy rázkodással járna. De hogy egyébként mi kárunk lenne benne, egyáltalán nem tudom felérni észszel. Hiszen az az »alárendelt« mon-

[1]) Sőt a német *Satzverbindungra* és Satzgefüge-re való viszszatérés is többet érne.

dat (t. i. főmondat és mellékmondat együtt) amúgy is minden inkább, mint összetett mondat, sőt még a főmondatok egymás mellé rendelésénél is csak okkal-móddal, csinyján lehet összetételről beszélni. De hát ha a német még nem jött rá, nekünk se szabad hirdetnünk, mert az igazság csak úgy igazság, ha német földről száll alá mireánk.

De térjünk vissza Br.-hoz! Mondottuk, hogy az »összetett mondat« kifejezést nem ismeri. Az O. V. bevezetésében a halmozott mellékletes mondatok említésekor (de bizonyára a mai összetett mondatokat is beleértve) ezeket mondja: »Ezeket a többi nyelvtanok »összetett mondatoknak« nevezik. Igaz, hogy széjjel lehet azokat több mondatra szedni; de abból még nem következik, hogy a felvett mondat eme szétszedett részekből áll. Egy darab fát három hasábra lehet hasítni, de ki merné állítani ama darab fa egész korában, hogy három hasábból áll.«

Különös figyelemre méltó a mondattan legkényesebb szakaszáról, a *fűzött* (ma »alárendelt mondat« v. »mellékmondat«) mondatokról szóló tanítása. *Mondatfűzés* és *periodus* (mondatkör) czím alatt szól róluk s a bevezetésben különösen fölhívja rá a figyelmet[1])

»A mondatkör (periodus) oly bővített mondat, melynek egy, vagy több melléklete, vagy alpótlója, vagy mindkettő saját igéjű külön mondat alakjában jelenik meg«. Ez értelmezés szerint tehát periodus annyit tenne, mint a mai alárendelt mondat; fölvett

[1]) „Különösen figyelmeztetjük a tanítót és tanulót e könyvnek arra a szakára, mely a „mondafűzésről" szól. Egy kis egészszé fűzött mondatcsoportot, mint tudva van, periodusnak neveznek A periodusokról rendszerint a stylisticában, vagy rhetoricában értekeznek s ha némely nyelvtanban van is szó rólok, igen szegény ismertetésöket ama tudományoktól s a logicától kölcsönzött jellemvonásokkal eszközlik. Igen, de amazok azt tanítják, milyen a díszes periodus; eme megint azt, hogy miképp kell azt helyes okoskodásra és következtetésre alapítani. De hogy nyelvtani tekintetben mi a periodus, miképp kell azt nyelvtanilag helyesen szerkeszteni, avagy csak helyességét megvizsgálni, vagy bírálni, hallgat az irás Legelső vagyok, ki ezen munkácskámban megkisértém a periodusnak egészen nyelvtani fejtegetését és ismertetését. Huszonegy évi fontolgatás még nem szolgáltatott okot nézeteim s rendszerem nétaláni változtatására, a nyelvtanulónak pedig, minthogy saját elemében, a nyelvtan fogalmai körében marad, sokkal érthetőbb lesz, mint akármely más rendszer szerint". O. V. II. Előszó. 1882

példái azonban azt bizonyítják, hogy a mai grammatikák »többszörösen összetett mondatát« s igy a mai értelemben vett körmondatot is magában foglalja. Hogy mennyire ismeretlen fogalom az O. V. korában a mellékmondat, csak az akkori mondattan kezdetleges ügyefogyottsága s a maga körével és tárgyával való tisztában nem levése mutatja igazán. A valódi mondattan a szűkre szabott grammatikába be nem férve, a stilisztikába szorult, a melynek pedig természetesen semmi köze sem volt a mondatok szerkesztének nyelvtani fejtegetésével. Br. is ezért tárgyalja a periodus neve és köre alatt a mellékmondatot; O. Vezére az első nyelvtan, mely ezt az eredetileg a stilisztikába tartozó fogalmat teljesen nyelvtani alapra fektetve, kifejti és tisztába hozza a mellékmondatok tanát.[1])

Ha más érdeme nem volna, már csak ez a vállalkozása is előkelő helyet biztosítana az O. V.-nek a nyelvtanírás történetében.

Nagy hirre azonban mindamellett mégsem ezzel, hanem egy csak úgy szinte ötletszerűleg odavetett megjegyzésével tett szert újabb időben. Az »összevont mondat« elméletét értjük. Az O. V. (II. 162. l.)-ben már 1847-ben így teszi tönkre az »összevont« mondat elméletének tanát: »Midőn a mondatban az igéket, vagy ugyanazon viszonyú mellékleteket kettejével, hármával, vagy többjével is használják, ezen halmozást bizonyos szócskákkal kijelelik. A nyelvészek úgy akarják az ily esetet magyarázni, hogy két vagy több mondat van összehúzva; p. o. ich sitze und schreibe: ezek helyett volna mondva: ich sitze, ich schreibe. Azért összehúzott mondatoknak is nevezik az ily »és«-es mondatokkt. De értésökre ezen magyarázat éppen nem szükséges és mi csak a nyelvészek véleményét adók elé.[2])

[1]) Az angol nyelvtanok eljárásával való egyezése itt is szembeszökő. Azok szokták egész sereg mondatkör elemzésével fejezni be a nyelvtant.

[2]) Bővebben megokolja és kifejti nézetét a Módszerben (165. l.) „A német nyelvészek az oly mondatot, melynek valamely része kettőztetve (hármaztatva, van, „zusammengezogener Satznak“ nevezik és pl. ezt: Dein Vater und deine Mutter waren bei mir,“ úgy akarják elemezni, mintha ezekből volna összevonva: „Dein Vater war bei mir, — deine Mutter war bei mir“ . . . Soha ennél ferdébb pedanteriát! Vét az elemzés elsőben a takarékosság elve ellen. Quod potest fieri per pauca, non debet fieri per plura. Egy gondolat kifejezésére két rokon határzóra van szükségem. Veszem őket rögtön, még mondatom bevégzése előtt, s eszem

Szava azonban félszáz évig maradt kiáltó szó a pusztában. Halász Ignácznak 1895/96. évi egyetemi előadásáig (és nyelvtanának 1896-ban megjelent II. kötetéig) senki sem vett tudomást Br. fölfedezéséről. Pedig időközben — évekkel Br. után — német földön szintén rájöttek arra, a mire Br.[1]) (Kern: Deutsche Satzlehre 1883. Burghauser: Zur Lehre von Zusammengezogenen Satze 1891.), sőt elméletének elfogadását időközben maga Br. is sürgette (»Meg kelle említnem azért, hogy nyelvészeink az ismétlős mondatok ügyében még csak a csuklásnál vannak és »összevont mondatok« neve alatt tárgyalják, holott mestereik is, a németek már elhagyták azt a ferde felfogást.« Szórend és accentus 1888. 14. l.) Szomorú bizonysága szellemi rabszolgaságunknak, hogy itt is csak a németek nyomán — nagy későre — birt útat törni magának a helyes elmélet.

E vázlatos ismertetés is — azt hisszük — eléggé jellemzi Br. eredeti fölfogását a mondatok felosztásáról és mineműségéről. Feltűnő azonban, hogy a logikai felosztásnak, részelésnek, rendszerezésnek és meghatározásnak ez a nagymestere itt nem barátja

ágába sincs, hagy még előbb két mondatot csináljak s azután fűzzem össze az ismétlések kihagytával. Penelope vászna lenne ez fordított rendben. Egy kis almafám van, de kevés becses terméssel. Le akarom kézzel szedni gondosan. Az egymástól távol függő gyümölcsöket egyenkint veszem le . . . De látok egy párt oly közel egymás mellett, hogy egy kézzel kényelmesen és potyolás nélkül leszakaszthatom Nemde meg is teszem rögtön az első gondolatra? Ilyen a halmozás elmélete szerintem. De kitetszik abból, hogy az „összevonási" magyarázat az igazság elve ellen is van . . . Azon elemzést lehetne alkalmazni az ilyekre is: „három galamb repül" s ez e helyett volna mondva: „egy galamb repül, egy galamb repül, egy galamb repül" s e háromból lenne összevonva az adott mondat. Mi több, minden egyszerű mondatot annyi különböző mondatból lehetne összehúzva gondolni, a hány külön határzóval párosíthatni benne az igét. Pl. „Én a fáról ettem cseresznyét", ebben vannak: „Én ettem" — „cseresznyét ettem" — „a fáról ettem" Tetszik az elemzés? Szóval az összevonás csak chimaera. Nem nebelegtem volna annyit vele, de újabb nyelvtanaink irói nem restelték ezt is, mint valami nagy bölcseséget átkölcsönözni philosophus szomszédainktól. Tanuljunk igenis akárkitől, de nem levén gyermek, tanuljunk kritikával"

[1]) Az összevont mondat elméletének keletkezését, irodalmát, a tudomány és iskola itélőszéke előtti mai modern állapotát és fölfogását kimerítő részletességgel tárgyalja Erdélyi Lajos „Az összevont mondat" (Bpest, 1898.) című művében.

a fölosztásnak, nem is tudnók egyhamar a fentebbinél világosabb képét adni, hányféle mondatot is különböztet meg Br., annyira nem fontos előtte a felosztás. Elmaradása azonban könnyen érthető. Nem a minden felosztásnál »ott vigyorgó Mefisztó« tól, az átmenettől, való félelem riasztja vissza tőle, hanem mert sokkal szervesebb, egyénibb és egységesebb valaminek képzeli a mondatot, hogysem az osztályozással együtt járó oknélküli széttördelését szükségesnek tartaná. Csodálatosan egységes építmény az ő mondata. A legegyszerűbb alapmondattól a legszövevényesebb periodusig egy és ugyanaz a mondat: »igéből és mellékeiből álló szócsoport.« (V. ö. Szórend és accentus 20. l.) A nyelvtani értelemben vett mondat egytől-egyig mind ebből a két alkotó részből épül föl, az egyedüli különbség mondat és mondat közt igemellékeinek számában és milyenségében áll. Fához lehetne leginkább hasonlítani a Br. mondatát. Gyökere és törzse az ige, ágai és ágainak ágai a különféle igemellékek. Az egy közös gyökérrel, de több törzszsel bíró cserje a halmozott mondat, az ágazat nélküli kórós termetűek a csak igéből álló mondatot jelképezik, s a növényország többi végtelen nagy számú és alakulatú ágas-bogas, terebélyes egyénei a bővített mondat és a periodus nagyszámú és változatos egyéneinek és alakjainak felelnek meg.

Még sok olyan apró-cseprő vonása van ezenfelül a Br. nyelvtani rendszerének, a mire itt már részletesen ki nem terjeszkedhetünk. Ilyenek a névmásról, számnévről és kötőszóról, valamint a hangsúlyról és szórendről stb. való eredeti tanításai, de ezekről beszélni már meghaladná e dolgozat szűkre szabott keretét.[1])

És ezzel be is fejezhetnők értekezésünket, ha attól nem tartanánk, hogy valaki reánk süti a »video meliora proboque, deteriora

[1]) Itt még csak a német szórendre vonatkozó megjegyzéseit idézzük Br.-nak (A mondat dualismusa 38. l.): „Az első helyet a határozok közül legeslegtöbbször nominativus, vagy ennek a képét viselő-mellékmondat tartja, de helyet cserélhet akármelyik egyszerű, vagy bonyolt határozóval, sőt bizonyos esetekben a bonyolt határzó egyik alkatrészével is. Melyek ezek az esetek és melyek az első helyet foglalható alkatrészek, további vizsgálatból és erre épített inductióból tünnék ki. De sem ennek, sem Gabelentz törvényében, sem a létező német nyelvtanokban — egyen kivül semmi nyoma. Az az egy az „Okszerű Vezér“ című magyarúl irt német nyelvtan, melyet 1845-ben ... adtam ki először“. — Az igéket is Br. adja először tövük szerint, á casusok rendjét is ő változtatja meg legelőbb.

sequor« bélyegét; annyit beszéltünk az O. V. kiválóságáról, hogy joggal kérdhetné valaki, minek dobtuk hát ki mégis az iskolából, azaz hogy miért nem fogadjuk újra be. Mert találtunk jobbat? Nem. Az a nyelvtan, a melyik pl. gymnasiumunkban az O. V. helyét elfoglalta, — noha becsületes, komoly munka eredménye, — tisztes elődjének a sarúját megoldani is aligha méltó. De egy nagy előnye van az O. V. fölött, használhatósága, s iskolai nyelvtannál ez a fő. Az O, V. annyira eredeti alkotás, — felfogásban és kivitelben egyaránt, — hogy éppen nagy eredetisége miatt nem bir alkalmazkodni se mai tantervünkhöz, se az egyöntetű tanítás legelemibb követelményeihez. Használatával mindig is baj volt. Mert vagy követte a tanár a tankönyvet, s akkor olyat tanított, a mi — a teljesen más terminologíát nem is számítva — teljes ellentétben állott a tanulónak azelőtt, vagy azzal egy időben szerzett ismeretével, — vagy nem követte a tankönyvet és nem a tankönyv szellemében tanított, s akkor minek a tankönyv — nyűgnek? Nyelvtanításunknak ma is az egyik legnagyobb hibája, hogy nem egyöntetű. A sok egybe nem hangzó grammatizálással, úgyszólva, egymás munkáját romboljuk le.[1]) Hát még ha az O. V. terminologiáját és grammatikai rendszerét vinnők be a gymnasiumba (mai grammatikai rendszerünk megtartása mellett), milyen rémes zürzavart szűlne az a tanuló agyvelejében! Különben is, ha igazságosak akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy nem ez az egyedüli hibája az O. V.-nek, (mert ez alapjában véve inkább érdem, mint hiba!) Végtelenül szomorú, sőt határozottan kétségbeejtő dolog volna az, ha az O. V. megjelenése (1845.) óta semmit se javult volna a nyelvtanítás módszere, ha ennek a mozgalmas fészázadnak annyi különféle és szinte gomba módra termű nyelvtanitási módszere és próbálkozása egy lépéssel se vitte volna előbbre a nyelvtanítás módszerét s ne hagyott volna maga után annyi képtelenség mel-

[1]) Ezen a bajon akarnak segíteni újabban a Balogh Péter „Egységes“ nyelvkönyvei. Üdvözöljük a derék vállalatot, elismeréssel adózunk kitünő módszerüknek és érdemükhöz mért sikert kivánunk számukra. Nem kis fába vágták fejszéjüket, de ha a latinnyelvtan feldolgozása is úgy fog sikerülni, mint az eddig megjelent nyelvtanoké, sokkal kevesebb okunk lesz sajnálni, hogy csak a tervezetét készítette el Br. a latinnyelvtannak s kidolgozását ifjú erőkre bízta.

lett áldásos nyomokat is. Ma már tudjuk, hogy kivált az élőnyelv tanítása nem támaszkodhatik pusztán csak a grammatikára.

Az olvasmányokhoz fűződő könnyű beszédgyakorlatok, s általában az illető nyelven való minél több és minél közetlenebb beszélgetés által sokkal természetesebb és észszerűbb lett a nyelvtanítás útja. Élő nyelveknél az illető idegen nyelv nemcsak tárgya, hanem nyelve — és így eszköze — is egyszersmind a tanulásnak, legalább a felsőbb osztályokban. Sőt az alsó osztályokban is nem nyelvtani célokra praeparált szövegből, v. éppen összefüggéstelen száraz mondatokból indulunk ki, hanem természetes, összefüggő és a tanuló ismeretkörébe eső könnyű olvasmányból, »melyeknek tartalma érdekli a tanulót s ezzel fokozza munkakedvét.« »Ez olvasmányokat eleinte nem is fordíttatjuk a tanulókkal, hanem lehetőleg apró részekre - szavakra és kifejezésekre — földarabolva magyar jelentésükkel együtt egyszerűen betaníttatjuk, mint a szavakat, minden elemzés nélkül. Ezzel némi anyagot gyüjtünk a későbbi nyelvtani elemzésekhez. Lassanként aztán a tanulók grammatikai ismereteinek a bővültével mind jobban előtérbe lép az igazi fordítás, a szavak jelentésén és etymologiáján alapulú tudatos fordítás«.[1]) (L. Balogh P. Egységes nyelvkönyveinek bevezetését.)

Br. nyelvtanait már csak ezért is nehéz volna ma kellő sikerrel használni. Hibájuk az is, hogy nem aknázzák ki és nem értékesítik az anyanyelv előzetes grammatikai ismeretét sem.

Végtelenül nagy tévedése ennek a nagy elménck, hogy az anyanyelvi grammatikai oktatást haszontalan idővesztegetésnek tartotta,[2]) a minthogy általában kevés érzéke volt a középiskolai

[1]) Ezért hoztuk be két évvel ezelőtt a Csengeri Latinnyelv tanát, s ezért hozzuk be a jövő évre a Horn-Paulay, vagy esetleg a Timár Pál-féle Németnyelvtant.

[2]) V. ö. Módszer. 37. l. „Csak az újabb kor találta fel azt a balfogást, hogy ne mondjam balgaságot, mely szerint olyant tanítsunk, a mit a tanítvány szintoly jól, olykor jobban tud, mint a tanító, adjuk meg nevét a gyermeknek, — az anyai nyelvet". De talán úgy érti, hogy a nyelvet magát ne tanítsuk, a grammatikáját igen. Legalább fiatalabb korában, a mint rájöttem, ilyenformán gondolkozott A Nemzeti Társalkodó 1837. évfolyamában (Nyelvtanulás) nemcsak, hogy tanítni kívánja az anyanyelvet („Tanuljunk tehát nyelveket is, az *anyait* és idegeneket, mivel minkét rendbelit tanulni kell") hanem az idegen nyelvekénél is előbbre kívánja tenni tanítását, mert „az itt nyert szabályoknak csekély módosítással könnyű lesz a második idegen nyelv adatait alájok rendelni".

oktatásnak a mai értelemben vett nemzeti alapra való fektetése iránt. Tanítjuk bizony a magyarnyelvet is, sőt — legalább papiron — bizonyos közzépponti szerepet is juttat neki tantervünk a középiskolai tanulmányok sorában. A megokolás nem tartozik ide (l. tantervünket!); elég kár, hogy újabban — bizonyára tantervünk szellemével is ellentétben — bizonyos retrograd irányzat kezd lábra kapni magyarnyelvtanainkban (Körösi S. is rámutat a Magyar Paedagogia idei számában). Mellőzik pl. az actio és tempus megkülönböztetését s általában nem keresik a kapcsolatot az anyanyelv és az idegen nyelvek grammatikai szerkezete között, mintha nem tudnák, hogy a magyarnyelvet nem pusztán a magyarnyelvért tanítjuk. Ha a hegy nem megy Mohamedhez, keresse fel Mohamed a hegyet; ha az idegen nyelvek grammatikái el-elfelejtkeznek alkalomadtán a magyarnyelv megfelelő (vagy ellenkező) szerkezetére hivatkozni, a magyarnyelv tanára ne tekintse határsértésnek az idegen nyelvek megfelelő szerkezetére való rövid rámutatást. Az élő nyelvérzék segítségével játszva megrögzíthet a tanuló fejében sok olyan szabályt, mit a határsértéstől rettegő idegen nyelvtanok minden nyelvtanító mesterkedése se tud beverni és élővé tenni a tanuló agyvelejében.

Br.-val szemben természetesen nem léphetünk föl ilyen igényekkel; anachronismus volna olyat keresni benne, a mi csak a legújabb kor vívmánya és fölfedezése.

Az O. V. (és az I. T. is) ma már a multé. Új életre támasztani csak teljes átdolgozással, teljesen új, összefüggő) szöveggel és műszavakkal lehetne. A régi O. V.-nek csak módszere és grammatikai rendszere maradna meg, az is csak inkább általános vonásaiban, s még így is aligha be tudna jútni az »áppróbált« tankönyvek közé, mert a többi nyelvtanokkal egyöntetű úgy se tudna lenni, (legfeljebb ha amazok alkalmazkodnának hozzá).

Ez azonban nem sokat von le az O. V. érdeméből. Tankönyvtől az is nagy dolog, ha kora színvonalán állva, kielégíti kora szellemi szükségletét; kiváló érdemszámba megy, ha elavúlva is nyomokat hagyott maga után. Az O. V. kétszeresen is rászolgált erre a koszorúra. Korát egészen a legújabb időkig messze megelőzte; irányította volna is, ha lett volna, a ki hallgasson rá. De nem volt. Tanügyi körökben kicsinylőleg szóltak róla. Jól em-

lékszem, hogy még mi diákocskák is, — belőle tanulva — egy nagy elme nagy tévedésének, hogy ne mondjam, bogarának tartottuk, eredeti gondolataiból gúnyt űztünk: tetszett nekünk szőrnyen, hogy »többet tudunk, mint a könyvünk.« Ma is bánt, ha rágondolok s szinte belső kényszerűség hajtott erre a kis apologiára is. Hadd tudják meg, a kiket illet, s a kik még nem tudnák, mit ér és mit érhetett volna ez a titkon sokat ócsárolt, vagy szánakozó mosolylyal agyonhallgatott nyelvtan Tankönyvirodalmunkban önállóbb és eredetibb gondolkozásra való munkát hasztalan keresnénk. Ez a nyelvtan a magyar gondolkodás őserejének ékesen szóló hirdetője, s ennyiben közös nemzeti büszkeségünk. De egyszersmind szomorú bizonysága annak, hogy a magunkét nem tudjuk megbecsűlni, s elismeréssel és csodálattal csak az idegennek adózunk. Az O. V. eredeti gondolatainak évtizedekig kellett érintetlenűl parlagon heverniök, hogy aztán német ruhába bújva nálunk is hóditó körútra indulhassanak. Kincses bánya volt, de sokáig nem jutott eszünkbe bányászkodni benne. A jövő még rejt számára diadalútat, mert az O V. olyan határkő tankönyvirodalmunk mesgyéjén, mely némi tekintetben ma sem a multat, hanem a jövőt jelenti.

Pálfi Márton.

II.

Adatok a collegium 1899-1900. tanévi történetéhez.

Az 1899—900. tanév története egy új forduló pontot képez iskolánknak már több mint 300 éves történetében. S hála a gondviselésnek ez új fordúló is a nemes áldozatkészségnek, az egyház és iskolai élet haladásának a képét tárja elénk. Egyik fontos és a messzi jövőbe kiható momentum az új collegium építésének megkezdése, mely már egy év mulva föl fogja váltani a mostani, 100 éves s teljesen egyházunk nemeslelkű híveinek az áldozatkészségéből és a Zsuki nagy alapítványából épült collegiumunkat. Most is öröm tölti el lelkünket, ha arra gondolunk, hogy egyik nagy alapítónk 100 ezer koronát adott e czélra. A szükség égető volt mint 100 év előtt s a segítség oly nagy értékű, mint akkor.

De az idők folyamán a helyzet annyira megváltozott, hogy a míg 100 év előtt az állam hatalom csak követelt, de nem segített, ma már a követelés mellé segítséget is nyujtott, 240 ezer koronát adván az új collegium építési költségeire. S midőn ezt örömmel jegyezzük be iskolánk évkönyvébe lehetetlen, hogy kapcsolatba ne hozzuk dr. *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter nevével, a ki a közoktatásügy érdekében tett sok és hasznos intézkedésével az egész nemzet közbecsülését vivta ki magának s a felekezeti iskolákat is kellően méltányolván, segítséget nyujtott a felekezeteknek, hogy tanáraik javadalmát emelhessék új és czélszerű iskolákat építhessenek.

Ennek következménye az az örvendetes tény is, hogy a folyó tanévben a tanárok 100 frtos ötödéves korpótlékaikat megkaphatták és fizetésük is emelkedett annyira, hogy a legidősebb tanár 1800 frt fizetést élvez. Ha vissza pillantunk iskolánk történetére, nagy megnyugvással kell följegyeznünk ezt a haladást. Még csak a 80-as évek végén is 800 frt volt egy-egy tanár fizetése, ma már a kétszeresénél is magasabb lehet az idősebbeké. Ilyen körűlmények között bizton számíthat egyházunk arra, hogy egy kiváló és hivatásának élő buzgó tanári kara lesz s ennek következtében fejlődni fog iskolája, mert régi igazság, hogy a milyen a tanári kar, olyan az iskola is A buzgóság, jóakarat soha sem is hiányzott iskolánk tanáraiban, de a megélhetés gondja, a mindennapi szükségletek kielégítéséért való aggodalom mindig ólomsúlylyal nehezedett rájok a minek hatását az iskola is megérezte. De érdemük annál nagyobb, hogy ily körűlmények között is eredményesen tanítottak. A helyzet javult, a jövő reménye biztatóbb lett.

De ha más oldaról tekintjük is iskolánk beléletét, szintén öröm tölti el lelkünket, mert a multban táplált aggodalmunkat eloszlatta. A székelység nemcsak felekezetünknek, hanem a magyar nemzetnek is mindig egyedűli erőssége volt Erdélyben. Utóbbi időben aggódva láttuk, hogy a megnehezűlt élet viszonyok miatt a székely tanulók száma nem növekedik, sőt talán évről-évre csökken.

Ezt tapasztalhatta a kiváló székely, a fejedelmi alapítványt tevő Berde Mózsa is, mert alapítványának tekintélyes részét arra hagyományozta, hogy a szegény székely tanulók megélhetését biztosítsa. A f. tanévben kezdették meg tanulóink a Berde czipó-

ösztöndíj élvezését. Naponként 3 drb egészséges, tiszta búza kenyeret kapott 94 tanuló. Egyházunk és az egész székelység alig lehet méltóan hálás a Berde emléke iránt, a ki egy hosszú élet munkáját arra fordította, hogy vagyont gyüjtsön az unitárizmus, a székelység, a magyar nemzet fönntartásának, jövőjének az érdekében. Apoljuk és fejlesszük gyermekeink, növendékeink lelkében a nagyok iránti hálás kegyeletet, hadd lelkesüljenek emlékeik iránt s tisztelettel hajtsanak fejet nagyságuk előtt!

A Berde czipók első kiosztása 1899. szept. 20-án történt. Az egész ifjuság összegyült a nagyteremben, a hol Boros Sándor igazgató meleg szavakban emlékezett meg a nagy alapítóról. Rámutatott arra a kiváló becsre, a melylyel ezen alapítvány bír s buzdította az ifjuságot, hogy tanuljon a nagy alapitótól honfiui és ember szeretetet, törekedjék a szép és nemes cselekedetekre s szorgalommal és erkölcsös élettel tegye magát érdemessé az alapítvány élvezésére.

A főgymnasiumunkban érettségi vizsgálatot tett ifjak közül két osztály találkozója volt a f. tanévben.

1899. szeptember 2-án gyültek össze az 1888—9. tanévben végzett osztálytársak, 1900. márcz. 15-én az 1880-ban érettségi vizsgálatot tett osztálytársak 20 év után. Mindkét találkozó a baráti szeretetnek, a viszontlátás édes örömeinek a felújítása volt.

A tanév kezdete A tanévet szeptember hó 6-án nyítottuk meg a templomban. Alkalmi imát mondott Gálfy Zsigmond iskola főnök, Fekete Gábor isk. f. gondnok pedig egy hatásos beszéddel üdvözölte az ifjuságot s buzdította szorgalmas munkára, erkölcsös életre. Boros Sándor igazgató a tanári kar nevében az iskola gondozásába fogadta az ifjuságot és a tanévet megnyította. A tanítás ugyanazon napon reggel 8 órakor megkezdődött és a rendes szünetek kivételével, az influenza járvány miatt bekövetkezett pár napi megszakítással, junius hó 14-ig folyt.

Tanulmányi ügyek. Tanári karunk az eddigi buzgalommal és kitartással törekedett arra, hogy tanulóink előmenetele, szorgalma, kötelesség- és erkölcsi érzete ne csökkenjen, hanem napról-napra növekedjék. A tanítás az I. oszt.-ban az új tanterv szerint, a többi osztályokban a régi tanterv alapján és a módszeres tanácskozások megállapodásai szerint történt.

A tanulók előmenetele és magaviselete az évharmadokban tartott ellenörző tanácskozásokon számba vétetvén, eddigi szoká-

sunkhoz híven nem mulasztottuk el értesíteni a növendékek szülőit is, midőn gyermekeik szorgalom, vagy magaviselet tekintetében megrovás alá estek. Rendkívüli ülés tartatott az év folyamán 20. Régi tapasztalat, hogy az iskola czéljainak elérését jelentékenyen megkönnyíti az, ha a tanárok törekvéseit a szülők is támogatják. Szives köszönetet mondunk azon szülőknek, kik eljárásunk intencziőit megértve, e részben támogattak minket. Vajha a szülők mindnyájan belátnák, hogy az oktatás czéljainak elérését a család és az iskola együttműködése teszi leginkább lehetővé. A tanulók előmeneteléről más helyen részletes kimutatást adunk.

A kötelezett tárgyakon kívül oktatást nyertek növendékeink a *szabadkézi rajzban* III.—IV. osztályokban heti 1—1 órán; a *templomi* és a *műénekben* minden osztályban; *zenében* az »Apollókör« iskolai egyletben; *angol nyelvet* és gyorsírást tanultak az önkéntesen vállalkozók a III.–VIII. osztályokból.

Május hó 1-én az egész ifjúsággal kirándulást tettünk a monostori erdőbe.

Kisebb tanulmányi kirándulásokat Dr. Nyiredy Géza szaktanár rendezett a város környékére és a tordai hasadékba.

Vallás-erkölcsi állapot. Tanári karunk különös gondot fordított az ifjuság vallás-erkölcsi nevelésére is. Unitárius növendékeink a vasárnapi isteni tiszteleteken mindig jelen voltak. Az alosztályúak a téli időszakban az intézetben részesültek vallásos oktatásban vasárnapokon délelőtt. A nem unitárius növendékek saját hitoktatóiktól nyertek vallásos oktatást.

Fegyelmi ügyek. Tanulóink erkölcsi magaviselete általában szabályszerű volt. Nagyob fokú fegyelmi kihágás két esetben fordúlt elő.

Az igazgatóság megdorgált 8 tanulót, igazgatói megdorgálásban részesült 14 tanuló.

Még mindig igen megnehezíti a tanulók fegyelmezését a bejáró tanulók elhelyezése. Igen sok szülő nem akarja belátni annak fontosságát, hogy milyen felügyelet, ellenőrizés alá helyezi el gyermekét. De nem fogják fel a szállást adók sem kötelességük fontosságát, a mi miatt igen sok rendetlenség támad, a melyet az iskola a legjobb akarat mellett sem tud teljesen megakadályozni. E tekintetben a Rendszabályok kellő utasítást adnak a szülőknek és szállástadóknak egyaránt.

A tanulók iskolalátogatása kifogástalan volt. Igazolatlan óramulasztás kevés fordult elő.

Vizsgálatok. A pót- és javító érettségi vizsgálatok szeptember hó 12-én tartattak meg, Fekete Gábor isk. f. gondnok elnöklete alatt, Kuncz Elek tankerületi kir. főigazgató, mint kormányképviselő jelenlétében. Pótvizsgálatot tett Pálfi Ferencz jó eredménynyel, Nagy Kázmér és Raffaj Károly egyszerűen éretteknek nyilvánittattak. Javító vizsgálatra állott 12 tanuló, kik közül egy másodszori javító vizsgálatra utasíttatott, 11 tanuló egyszerűen érettnek jelentetett ki.

A VIII. osztály vizsgálatai május hó 10. és 11. napjain, az érettségi írásbeli vizsgálatok május hó 21. 22. 23. 25. és 26. napjain, a szóbeliek junius hó 15. és 16. napjain tartattak meg Fekete Gábor isk. f. gondok elnökete alatt Kuncz Elek tankerületi kir. főigazgató, mint kormányképviselő jelenlétében.

Az évzáró osztály-vizsgálatok junius hó 12-től 23-ig folytak le, mely vizsgálatokra az E. K. Tanács Kozma Ferencz és Fekete Gábor isk. f. gondnokok mellé Gaál Jenő, Benkő Mihály, Gyöngyösi Béla, Gyulay László, Gyulay Árpád, Mikó Imre, Molnár Sándor, dr. Veress Vilmos és Zsakó István egyh. tanácsosokat küldötte ki biztosoknak.

A tanév ünnepélyes bezárása junius hó 29-én történt.

Egészségi állapot A tanárkarban súlyosabb betegségi eset nem fordult elő.

Egyes tanárokat rövid ideig tartó betegség miatt kellett helyettesíteni. Az influenza járvány miatt szünetet tartottunk.

A tanuló ifjuság egészségi állapota, az említett járványtól eltekintve, elég kedvező volt. Az iskolai kórházban több beteg gyógykezeltetett, azonban mind fölgyógyultak. Miklós Samú VI. oszt. tanuló a szülői háznál elhalt márcz. 10-én. Szorgalmas és sokra jogosító ifju volt. Nyugodjék csendesen!

Trachomás betegünk nem volt.

A beteg tanulók gyógykezelésére naponként orvosi vizsgálatot tartott az intézet r. orvosa dr. Veress Lajos. A súlyosabb betegek az iskolai kórházban ápoltattak, a könnyű betegek az intézetben.

Igazgatóságunk forró köszönetét nyilvánítja e helyen is Dr. Malom Dezső orvos úrnak, a ki az iskolai orvos betegsége alatt,

a járvány idején kiváló buzgalommal és nagy szakismerettel gyógyította beteg tanulóinkat.

Az egészség megóvása és fenntartása érdekében minden szükséges intézkedést megtettünk. Bennlakó tanulóink hetenként egyszer felügyelet alatt fürödni jártak a »Diána« fürdőbe.

Gondoskodtunk a tanulók szabad mozgásáról és üdüléséről is. Az intézettől negyedórai távolban levő »Kismezői« kertet naponként használták az egyes osztályok játszóhelyűl, a hová az osztálytanárok vezették a tanulókat s Lassel Gyula torna-tanár játékokat rendezett.

Változások. Tanári karunk két új taggal szaporodott. Hidegh Mihály okleveles tanárt az E. K.-Tanács a mennyiségtan tanítására helyettes tanárnak alkalmazta, Márkos Albert tanárjelöltet pedig kisegítő tanárnak.

Az elemi iskolánál a 3. 4. osztály tanítására Nagy József okl. néptanító alkalmaztatott.

Látogatások. A papnevelő intézetben több alkalommal tett hivatalos látogatást Ferencz József püspök, mint az intézet főfelügyelője s részt vett a tanügyi értekezleteken. A főgymnasiumban is több alkalommal megjelent a vizsgálatokon a tanulók előmenetelének és az oktatás menetének a megtekintésére.

A vizsgálatokon megjelentek Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő és Fekete Gábor kir. táblai elnök, iskolai felügyelő gondnokok.

Kuncz Elek tankerületi kir. főigazgató, mint kormánybiztos hivatalos látogatást tett január hó 15—18-ik napjain.

Ez alkalommal is figyelemmel kisérte az oktatás menetét az adminisztrationalis ügyek vezetését. Megvizsgálta a szertárakat és könyvtárakat. Látogatása befejeztével értekezletet tartott, melyen tapasztalatait közölte a tanári karral s a fokozatos haladásért elismerést mondott.

Az elemi iskolában évközben látogatást tett Boros Sándor igazgató.

Ünnepélyek. Ifjuságunk okt hó 6-án gyászünnepélyt rendezett igen előkelő közönség jelenlétében. Febr. hó 26-án »Dísztorna« estélyünk volt, melyen a szép mutatványok, a szabatos testgyakorlatok kiváló élvezetet nyujtottak a nagyszámu közön-

ségnek és sok elismerést szereztek Lassel Gyula torna tanárnak, a ki személyesen vezette a minta csapatokat. Az elért szép eredmény buzdításúl fog szolgálni arra, hogy az évtízek óta elhanyagolt dísztornázások rendezését a helybeli középiskolák ismét megkezdjék. Az esély jövedelméből egy »kirándulási alap« létesíttetett 151 kor. 60 fillér alaptőkével. A márcz. 15-iki ünnepély a járvány miatt nem tartatott meg.

Márczius hó 17-én estve az ifjuság egy röktönzött ünnepélyt lepte meg igazgatóját.

Május 31-én a Lövölde helyiségeiben fényesen sikerült majálist rendezett a collegiumi ifjuság, melynek tiszta jövedelme 160 kor. volt. Ez összeg az ifj. egyletek és isk. kórház javára fordíttatott.

Junius hó 10-én a papnevelő intézet és a főgymnsium növendékeinek önképző körei nyilványos zárünnepélyt tartottak.

Bennlakás. Collegiumunkban 145 tanuló számára bennlakás van berendezve. Ezen helyekre első sorban unitárius vallású tanulók vétetnek föl s csak azok elhelyezése után más vallásúak. A bennlakó tanulókra a szobafőnökök, isk. ellenőr és isk. főnök segédkezése mellett az igazgató ügyel fel, a ki azok testi és szellemi helyes neveléséről gondoskodik s érdekükben minden szükségest megtesz.

III.

Fontosabb rendeletek és átíratok.

E. K. Tanács 144—1899. t. ü. sz. h. Márkos Albert tanárjelöltet kisegítő tanárnak alkalmazza az 1899—900 ik tanévre.

E. K. Tanács 145—1899. t. ü. sz h. A tanárok számára *törzskönyv*, s a főgymnasium költségvetéséhez javaslat készítését elrendeli.

V. K. M. 32,818. sz. r. A módosított tantervet megküldi.

E. K. Tanács 154—1899. t. ü. sz h. A javító- és pótló érettségi vizsgálatok idejét megállapítja

E. K. Tanács 162—1899. t. ü. sz. h. A hittani tantervet módosítja.

E. K. Tanács 160—1899 t. ü sz. h. A hittani órákat a helybeli középiskolák óratervével egybehangzólag állapítja meg.

E. K. Tanács 165—1899. t. ü. sz. h. A *confessionak* az új diákokra kötelezett kikérdezését beszünteti.

V. K. M. 56308—1899. sz. r. A javító- és pótló érettségihez kormánybiztosnak Kuncz Elek főigazgatót küldi ki.

E. K. Tanács 190 1899. t. ü. sz. h. A két tárgyból elégtelen osztályzatú tanulóknak javító vizsgálati engedélyt ad.

E. K. Tanács 186—1899. t. ü. sz. h. A tüdővész ellen való védekezésre rendeletet bocsát ki.

E. K. Tanács 199—1899. t. ü. h. Az elemi iskolához 2. tanítónak Nagy József okl néptanítót nevezi ki.

Zsinati Főtanács 80 -1899. sz. A Berde Mózsa czipó alapítványra vonatkozó szabályzatot ideiglenesen megállapítja.

E. K. Tanács 211—1899. t. ü. sz. Megállapítja azon rokonsági viszonyt mely a Berde Mózsa végrendeletének 6 §-a értelmében ösztöndíjra jogosít.

E. K. Tanács 226—1899. t. ü. sz. Az 1899—900. tanévre kijelöli az ösztöndíjasokat.

E. K. Tanács 228—1899. t ü. sz. Az V. oszt. görögpótló tanfolyamra csak két tanuló jelentkezvén, ideiglenesen beszünteti.

E. K. Tanács 373 -1900. p. ü. sz. A tanárok részére 1900. jan. 1-től 100 frtos quinquenniumokat utalványoz.

E. K. Tanács 414 1899. p. ü. h. A Berde Mózsa czipó alapítványból az 1899—900. tanévre 1300 frtot utalványoz.

E. K. Tanács 241—1899. t ü. sz. A Szabó-Gotthárd alapítványra kijelöli az ösztöndíjasokat.

V. K. M. 69,504. sz. r. A bányjalukai főreáliskola végbizonyítványát Magyarországra is érvényesnek jelenti ki föltételesen.

V. K. M. 77,877 1899. sz. r. Tamás István VI. o. t. részére Erdélyi-kincstári ösztöndíjat utalványoz.

E. K. Tanács 261—1899. t. ü. sz. h. A Berde czipók sütésével Losonczi Albert kolozsvári pékmestert bízza meg.

E. K. Tanács 272 -1899. t. ü. sz. h. Berde Ferencz IV. o. és Berde Lajos elemi isk. tanulóknak fejenként 120 frt ösztöndíjat utalványoz a Berde alapítványból.

E K. Tanács 474—1899. p. ü. sz. A torna oktatással Lassel Gyula okl. torna-tanárt bízza meg.

V. K. M. 3660 eln. sz. r. A katonai főreáliskolából a középiskolákba való átlépést szabályozza.

E. K. Tanács 302 1899. t. ü sz. Az új tanterv életbeléptetése iránt intézkedik.

E. K. Tanács 347 1899. k. i. sz. 1900. jan. 1-től az osztr. érték helyett a korona érték használatát elrendeli.

E. K. Tanács 61—1900. eln. sz. A collegium szervezeti szabályzatának az átdolgozását elrendelvén, annak kidolgozásával Boros Sándor igazgatót bízza meg.

E. K. Tanács 6—1900. Tan. sz. Az évzáró vizsgálatok módositására vonatkozó határozatát megküldi.

E. K. Tanács 214—1900. Tan. sz. A VIII. oszt. vizsgálataira elnököknek Kozma Ferencz és Fekete Gábor isk. f gondnokokat nevezi ki.

E. K. Tanács 413 1900. Tan. sz. Az idei érettségi vizsgálatokra elnöknek Fekete Gábor isk. f. gondnokot nevezi ki.

E. K. Tanács 414—1900. Tan. sz. A tanárokat fizetési fokozatokba osztja be.

E. K. Tanács 485—1900. eln. sz. A játékdélutánokra vonatkozó ministeri rendeletet kötelezővé teszi.

IV.

Főfelügyelőség.

A collegium felett a főfelügyeletet az Egyházi Főtanács s ennek megbízásából a Kolozsvárt székelő Egyházi Képviselő Tanács gyakorolja. Az összes iskolák főfelügyelője Főtiszt. *Ferencz József* unitárius püspök, kir. tanácsos, a II. oszt. vaskoronarend tulajdonosa.

Collegiumi igazgatóság.

Elnökök: Kőváry László, a M T. Akad. l. tagja.
Kozma Ferencz, kolozsmegyei kir. tanfelügyelő, kir. tanácsos és
Fekete Gábor kir. táblai elnök, iskolafelügyelő gondnokok.
Előadó: Boros Sándor, igazgató.
Jegyző: Gálfi Lőrincz, tanár.
Tagjai a rendes és helyettes tanárok.

Bennlakási felügyelők.

Igazgató: Boros Sándor.
Iskolafőnök: Gálfy Zsigmond, papjelölt.
Ellenőr: Barabás István, III. év. papnöv.

V.

a) Papnevelő intézet.

A theologiai oktatás feltételei.

— Az 1899—1900. tanévet megnyitó beszéd. —
Tartotta: Boros György dekán.

Papnevelő intézetünk a jelen pillanatban nemcsak egy új év örömeit élvezi, hanem egy nagy fontosságú újabb haladás hatását is. A f. évi Zsinati Fő-Tanács meghatározta, hogy Papnevelő intézetünk teljes négy éves tanfolyamra egészíttessék ki. A jelen tanévet már ennek szemelőtt tartásával fogjuk végezni.

Nekünk, kik az intézet multját és föladatait ismerjük, kiváló súlyt kell helyeznünk erre a legújabb haladási mozzanatra.

A multban, vagyis 1847 előtt, az egyházi főhatóság a lelkészi állásokat olyan egyénekkel töltötte be, a kik a kolozsvári főiskolában a philosophiai cursust, mint togátusok elvégezték és a zsinati Fő-Tanács bizottsága előtt a papi vizsgálatot kiállották.

E vizsgálat tárgya főképpen a Summa Universae Thēologiae című jeles mű volt, mely felölelte azt is, a mi a hittudomány elméleti, azt is a mi annak gyakorlati ágára vonatkozott. Ezen kívül tudni kellett mindazt, a mi a papi hivatal mindennapi foglalatosságai közben fölmerült (Agenda.)

Sok tekintetben igen üdvös volt a régi gyakorlatnak, főleg az a része, a mely megkövetelte, hogy a lelkészkarba belépők az egyház és különösen a lelkészek képviselői előtt adjanak számot készültségükről. De nem feleltek meg az újabb kor követelményeinek, a melyek azt kivánták minden téren és főleg a protestáns, s még inkább az unitárius lelkészi pályán, hogy azok, a kik erre kilépnek, minél szélesebb körű és alapos, tudományos ismerettel rendelkezzenek

Az a tudományos áramlat, mely a mult században megindult, kritikát követett minden kérdésben és bejutott a theologia vár-

falai közé, nemcsak a folyósókra és a könyvtárakba, hanem a tantermekbe és a szakirodalomba is. A mult száz közepén egy névtelen az I. Frigyes védelme alatt Németországban oly szabadelvü biblia fordítást adott ki, melyet a pártfogó halála után elkoboztak.

A mi elődeink, úgy látszik, a legnagyobb éberséggel kisérték ezeket a mozgalmakat. Fejérvári Sámuel ebben a főiskolában a héber nyelvtant alaposan és tudományos részletességgel tanitja. Astruck, Eichhorn, Semler, Michaelis bibliai kritikái útján ide is eljutottak azok az alapvető theoriák, a melyek a biblia életében és szellemében egy egészen új világot teremtettek.

Lám, Szász Mózes jeles kolozsvári lelkész és tanár a jelen száz elején 1808—1809-ben a jenai egyetemről magával hozza a Pentateuch legujabb kritikai elméletét és egy kiadatlan »Értekezésében« azt mondja, hogy »Az öt könyvek apróbb darabokra láttatnak mutatni, melyekről lehetetlen megmutatni, hogy valaha egy egészet összefüggesztettek volna, sőt többire nézve az ellenkező szembetűnő. Ezen diribdarabos minemüség főképpen szembetünő a Teremtés könyve 11 első részeiben.«

Egyik jeles theologiai tanárunk Sylvester György 1821-ben nyilvánosan hirdeti,[1]) hogy a bibliai irók értelmét nem szabad erőszakosan félremagyarázni, a miben halvány kifejezésre talál az a kritikai elv, hogy az irók egyéniségüket belevitték irataikba s azt a szent irásokban sem szabad figyelmen kívül hagyni.

Ez ujjmutatás a mi szerény körünkben is arra, hogy a theologiai tudományok különböző ágai szakszerű mivelést igényelnek.

1845-ben a h.-almási zsinat elfogadja az elvet és határozattá emeli az inditványt, hogy a theologiát külön kell választani a gymnasiumi philosofiai cursustól. A jelen évi zsinat ezt a határozatot tetőzte be 54 év elmultával.

Akkor még csak két évet szántak a theologia speciális tanulmányozására. Az 1859-ben beállitott III-ik 1884-ben beállitott szigorló év most rendes tanév lett s a mellett még egy egyetemi philosofiai cursus is most már lelkészjelölteink szolgálatára áll.

Akkor az idők szellemének megfelelően a rendi jelleg volt az irányadó a lelkészségre készülőknek. Első föltételül az állott

[1]) Két zsinati beszédek 1821. 31. l.

előttük, hogy togatusok, egyenruhások legyenek, a mi azt jelentette, hogy az intézet egyenruházatát: a fekete magas kalapot, fekete nyakravalót, fekete vagy sötét szederjes, egyszerű készületű magyarkát, szederjes, sötét szürke vagy fekete pantallont, sötét (de nem vereses és tarkás) mellényt. fekete csizmát kellett viselniök a városon mindenkor, városon kívül a legátióban és templomi szolgálatkor.

A fegyelem, az egyházi rend tisztességének a védelme lebeg szemük előtt mindenek fölött. Sem egyik, sem a másik ellen nem lehet és nemis szabad kifogást tenni ma is, mert mind a mellett, hogy most a clericalisokat sem öltözetben, sem életmódjukban nem kívánjuk megkülönböztetni a világiaktól, állásuk sajátságos magasztossága, az egyház egyetemében és főleg a gyülekezetben, nekik önként megadott tisztelet és becsülés megkövetelik, hogy a lelkipásztorságra készülők és az azt gyakorlók is megkülömböztessék magukat, az ugynevezett világiaktól, legalább is annyira, hogy mindenki megismerhesse róluk, hogy ők az urnak szolgái.

Ma tehát egészen megfordítva áll a helyzet az 50 év előttivel szemben Akkor a külső formára helyezték a főfigyelmet, ma a tudományos miveltségre. Akkor törvények, rendeletek, szabályok és büntetések korlátozták a pályára készülő ifjakat, ma a büntetések megvannak szünve, a tudomány mezeje ki van tárva és az intézet azt várja növendékeitől, hogy az erkölcsökben feddhetetlenek, a tudományban jelesek, a szorgalomban jutalomra méltók legyenek. Ma, ha a növendék jól fogja fel helyzetét és helyesen értelmezi a szabadságot, abból az ő állásához és jövő feladataihoz mérten alig hiányzik valami, vagy talán nem is hiányzik semmi, ha csak nem olyasmi, a mit sem az intézet sem önmagok meg nem adhatnak.

Mert hát mi a szabadság? Az-e, a mi nem hágy semmi akadályt a természetes és természeti vágyak útjában? Az-e, hogy az ösztönök, ingerek, indulatok és gerjedelmek első megjelenésök pillanatában megtalálják tárgyukat, és annak élvezetében elmerűlhessenek?

Nem, ez nem szabadság, ez egy olyan ösvény, melynek fenekén veszedelem, pusztulás tátong. Ez a szabadság nem kívánatos, szó sem lehet hiányáról.

A szabadság nevét csak a lelkiek birodalmában lehet alkalmazni. Itt erre szükség van, mert hiszen a léleknek ez a legfőbb tápláléka. Itt a szabadság valóban azt fejezi ki, hogy a lelkiek utjában nem áll és nem is állhat semmi. A léleknek a maga birodalmában nem korlátokra, hanem gyors szárnyakra van szüksége, melyeken betudja járni azt a végetlen és megmérhetlen birodalmat, a mely az isteni tökéletes szellem és az emberi gyarló lélek között van, de a mely mégis jobban megközelíthető, mint a legközelebb eső fizikai tárgy, mondjuk egy búzaszem, melynek külső vékony héja teljesen elválaszt minket annak tápláló porától és új életet rejtő csirájától, mig ellenben a lélek teljesen felöleli, magába veszi a lelket, egyesül vele, egygyé lehet azzal.

Itt *van* szabadság és ez a lelkipásztorságra készülő ifju birodalma. S midőn ezt kimondottam, már jeleztem az egyik fő czélt, a mely az ifju előtt kell hogy lebegjen.

A magába szállásnak, a lélek mélységeibe merülésnek és magasságaiba szárnyalásnak, a belső teljes átalakulásnak és ujjá születésnek sehol, egyetlen pályán is nem forog fönn oly nagy szüksége, mint itt.

A tudomány bővsége és sokoldalusága kisegíti az orvost, a birót, a tanárt s még a nevelőt is, főleg ha a tapasztalat és a gyakorlat is segítségére mennek, de a lelkészségre készülőnek egész lényében, teljes valójában, s nemcsak gondolataiban és tudásában nemcsak izlésében és itéletében, hanem szivében, érzésében, hitében és reményében is át kell alakulnia, újjá születnie.

A scholastikus biblia magyarázók igen szivesen nevezték Jézus Krisztust vőlegénynek és az egyházat menyaszonyának. Mi is elmondhatjuk minden túlzás nélkül, hogy az egyház a menyasszony és a lelkészségre magát elszánt ifju azzal jegybe lépik, annak vőlegénye, a kinek keble összes titkait, minden érzelmeit nyiltan, őszintén és minden föltétel nélkűl ki kell tárnia jegyese előtt.

De hogyan volna ez lehetséges, ha az ifju nem ismeri önmagát jól, igazán és őszintén. Erre pedig csak ugy juthat el, ha mestere Jézus Krisztus, apostola Pál és a próféták példáját követve félre vonul a kisértések pusztájába és ott le-

számol mind azokkal az ellenfelekkel a melyek rá jőnek mindenfelől »erővel, fegyverrel és csalárdsággal és minden nagy hatalmassággal«.

Ezeket a nem képzelt, hanem valódi ellenségeket, melyeket Jézustól kezdve Lutherig minden i és utánuk ma is legtöbben Ördögnek neveznek, csakis a maga erejével győzheti le. Ilyen erőre pedig csak önmivelés utján juthat el. Igy hát a lelkipásztori hivatás csak akkor tölthető be teljesen ha ezen intézet falai között, hol az előkészületeket tesszük ezeken is átjutunk és győzedelmeskedünk.

Kiváló szerencséje a keresztény theologusnak, hogy mindig oly remek példányképekre hivatkozhatik a milyenek Jézus is Pál meg Augustinus, Aquinoi Tamás, »Dávid Ferencz, Channing Parker Tivadar és több hozzuk hasonló.

Jézus egész életét annak az eszménynek szentelte, hogy Isten akaratát teljesíti és az emberek boldogságát előmozdítja, hogy önök közűl bármelyiket szivesen fogadta volna nemcsak tanítványának, hanem barátjának is. Ki volna önök között a ki nem tudná már is, hogy Jézus az egész emberiség barátjává lett, hogy szellemét, szeretetét baráti örökségűl hagyta mindnyájunknak, hogy az élet utait ma is mutogatja, a lélek lámpását ma is olajjal táplálja azokból a kiapadhatatlan forrásokból, a melyek az evangéliumok sziklái alúl állandóan csergedeznek felénk. Ki nem tudja, hogy az ő lelke leheletéből lettek azok a harmatcseppek, a melyekből ott a Gennezareth környékén meg a Jordán vize mellett összegyűltek ezek a szent források. Ki kételkednék hát abban, hogy a János keresztségét föl kell vennie, a megtérés küzdelmein át kell jutnia, ha együtt akar vele enni abból a kenyérből, és együtt akar vele inni abból a borból a mely most már az ő emlékezetére vétetik. Ha netán valaki igen nagynak találná azt a földadatot vagy igen magasrendünek ezt a missiót, a melyet a mester kiván, még akkor se rettegjen vissza. Menjen hát először a tanítványhoz Pálhoz. Ime ő is sok ideig más eszméknek hódolt, más iskolában növekedett s nemhogy szerette volna, sőt éppen üldözte a mestert. Ez bizonnyal hosszabb és kerülőbb út lesz, de több időt ad a készületre, növekedésre és a megedződésre. A végén ez is ugyan oda vezet, s miután több és keservesebb lesz

az áldozat és szenvedés, még édesebb lesz a megpihenés ott a mester lába előtt.

Ma inkább ajánlanám mindenkinek azt az utat, mert attól tartok hogy mind ott a hol önök eddig forogtak az életben, mind ott azt hallották, hogy a Jézus példája nem a mai világba való, annál valami realisabb, modernebb, mondhatnák köznapiasabb kell, olyan a mi közelebb jár a mai kor eszmevilágához, mely a naturalismust bálványozza, és olyan a mely ízlelte a bűnt is a minek ez az időjárás bőv táplálékot nyújt. Ám lépjenek a Pál iskolájába hadd lássák meg, hogy mily sok áldozat, menyi keserű tapasztalat kell ahhoz. hogy az ember levetközhesse az ó embert és felöltse az ujat s azután férfiuvá legyen és elhagyja a gyermekhez illő dolgokat. Nem félek én ettől az eredménytől, sőt azt hiszem, hogy a leendő unitárius lelkésznek éppen erre van szüksége.

Ez az út vezette a mi egyik modern profétánkat, a világhirü Channinget is a kereszténység legnagyobb lelkipásztorai közé.

Eleinte nem érzett hajlamot a papság iránt. A jogról, a természettudományokról gondolkozott, s végül orvos akart lenni, mert arra a gondolatra jött, hogy itt nagyobb tere nyilik a hasznosságra. »Éretteb éveiben, vagyis 16 18 éves korában — irja — a hitetlenség és megbizhatlanság a mit Francziaországból vittek át oda, arra indítottak, hogy kezdjem vizsgálni a kereszténység igazságait, és igy jöttem rá hogy mire teremtettem«. Midőn végül átesett a pályaválasztáson, hálát ad Istennek, hogy azt a pályát választotta a mely őt egyedül boldogíthatta«.

Az a mit egyik ifjukori kedves barátjának ir, igen jól illik önökhez is uraim: »a mi szent vallásunk fő megkülönböztető sajátsága: az alázatosság, a szív tisztasága, megbocsátás még a legnagyobb ellenségnek is, tűrelem a legmélyebb bántalmak között, magunk eltávolítása a világi élvektől és foglalkozásoktól, és őszinte mély szeretet Isten iránt, a mi ismét a munkás életben nyilványúl«.

És még csupán egyet hallgassanak meg a legnagyobbak közül: »Tűrelem, kitartás, imádkozás már is megsegítettek némileg és ha még azt is figyelembe vesszük, hogy az őszinte kivánság soha sem kerüli el a figyelmet, a valódi törekvés soha sem marad támogatás nélkül, akkor ne csüggedjünk, hanem tegyünk bár ki-

sérletet hogy némileg közelíthessük meg azt a nagyot (Palfrey-ra céloz). Ezek a Parker szavai egy ifju barátnőhez, a kihez levelét igy végzi: Nincs tisztesebb állás, kellemesebb foglalkozás, mennyeibb reménység, mint egy erényes, hű lelkészé«

Ezekkel a gondolatokkal lépett a hittani intézetbe. Ezekhez hasonlók kell, hogy átjárják nemcsak, kell hogy át alakítsák az önök lelkét; hitét és önbizalmát, egész lényöket, mert azután aztán könnyebben és bizonyosan elfogják elsájátítani azokat a tudományokat a melyek a lelkipásztorság ideje alatt mindennapi kenyerük lesznek, s a melyeknek tanítására és hirdetésére intézetünk kapuja önök előtt megnyilt.

Azzal az örömteljes értesítésel kezdettem önökhez intézett beszédemet. hogy ezentúl már négy éven keresztül lesz alkalmuk tanulni a theologiai tudományokat. Nehogy túlbecsüljék az évek számát, és nehogy igen sokat várjanak az intézettől, mert hiszen még abban az esetben is, ha intézetünk el volna látva a kellő számu tanerővel, föl volna szerelve mindenféle taneszközzel, még akkor is az intézet legfönnebb csak utbaigazítást adhat, ujjmútatásokat tehet a követendő irány felé. Ennél többet nem kiván tenni sem most, sem azt hiszem, ezután is, mert az az elv a melyet az egyéni, benső átalakulásról elmondottam, áll mint föltétel a tudományos készülésnél. Ez az intézet nem kivánta és most sem kivánja formulázni önöknek a tudományos fogalmakat, nem kivánja tantételekben emléztetni be a dogmai tételeket azért, hogy majd azokhoz mérje hithűségöket és azok szerint itélje meg qualifikatiojukat. A tudományos készültség alapföltétele a szabad vizsgálódás és azt ezek között a falak között mindig a legnagyobb becsben tartották, a nélkül azonban, hogy valaha szemük elől tévesztették volna az unitárius lelkészt jellemző tiszta keresztény elveket.

A ki kétségbe vonja, hogy más alap vethető azon kivül a mely egyszer vettetett: a Jézus Krisztus, az a mi teljes becsülésünket kivívhatja, de követni nem fogjuk. Ebből önként következik hogy a theologiai tudomány alapvető eszméit az evangeliumokban és az apostoli iratokban keressük, mert az az ut, az élet és az igazság a melyen Istenhez eljuthatunk. Itt haladhatunk legbiztosabban mert itt ismerjük fel önmagunkat legtisztábban. Itt ugyan

azon élet küzdelmei vivódnak, ugyanazon örömek és fájdalmak hullámzanak a melyek között legkönyebben, sőt egészen bizonyosan önmagunkra ismerünk. Még a hit is bővebb táplálékot lel ott a hol az élet erei lüktetnek, a hol a megnyilatkozott eget nemcsak a tudományszomjas szem, hanem a mestere után könnyező szív is vizsgálja.

A szent íratok vizsgálásánál fölhasználjuk a tiszta ismeretszerzésnek minden józan eszközét, s a legnagyobb tisztelettel és elismeréssel adózunk annak a vívmánynak, a melyet főleg a jelen évszáz theologiai tudományának köszönhetünk, mert mi egy pillanatig sem félünk az igazságtól, és attól nem féltjük a Jézus Krisztust. Az ujabb igazság megváltoztathatja a Jézus születése helyét, kimútathatja, hogy a hegyi beszédet, melyet a Máté evangeliuma hátrahagyott Jézus soha sem mondotta úgy, akkora terjedelemben, sőt még nem is hegyen mondotta, hanem mindenütt, valahol hallgató fülekre talált; megtanulhatjuk azt is hogy öt kennyérrel és 2 hallal Jézus sem tudott megvendégelni 5000 embert, mindezeket megváltoztathatja, de azt a szeretetet a mely a bölcsőnél az anyai szívben, a nép között a Jézus egész lényegében, a szükölködők előtt a könyörület lelkében megnyilatkozik, meg nem változtathatja sem tudomány, sem babona, sem idő, sem enyészet, mert vannak örök igazságok és azok megmaradnak örökre.

Az a mit a biblia vizsgálására vonatkozva érintettem, jelzi hogy a theologiai ismeretek tudományos megszerzése nem lehetséges csupán abstract szemlélődés, sem speculatio által.

Ha tehát a János évangeliumában azt olvassuk: én és az atya egy vagyunk, még ha Jézus szavainak vesszük is, nem nyugszunk meg azon hogy mivel Jézust ismerjük, már Istent is ismerjük.

Előttünk annak a fogalomnak egészen tisztán kell állania, hogy az Istenhez eljutás a Jézus által nagyon, rendkivül nagyon meg van könnyítve. Minthogy Istent, ezt az absolut tökélyű szellemet in abstracto, vagyis a nem-isten a világ nélkül megfogni, megismerni és tudományosan tárgyalni nem volna lehetséges, a keresztény theologus föladata nagyon meg van könnyítve a Jézus evangeliuma által, a mely a legszebb örömhir éppen magáról Istenről, a menynyei atyáról.

A keresztény theologiának egyik igen becses része az isten-

tudat lehetőségének hirdetése, nemcsak, hanem meggyőző erővel bebizonyítása annak, hogy erre a nagy igazságra legbiztosabban éppen az öntudat vezeti el az embert.

De miután az Istennek is, miként az embernek viszonya van azzal, a mi nem ő, tehát a világgal, a mely mind lényében, mind szerkezetében és életében teljesen különbözik tőle, a tudományos vizsgálódás nemcsak hogy figyelembe veszi ezt, mint tényt, hanem igen gyakran le is vonja belőle azt a következtetést, hogy a nem én, tehát a világ nincsen semmi viszonyban az énnel, tehát Istennel. Ez a következtetés oly elkeseredett harczot teremtett a theologusok és nem theologusok között, a melynek egy fölötte gazdag irodalma tárúl az ifju theologus elébe. Egy hosszu élet tanulmányozása sem volna sok azon eszmék kimerítésére, a melyek e kérdés körűl nyilvánosságra hozattak, s mégis a papnövendéknek itt az intézet falai között szembe kell néznie velök. Munkája eredményes leend kiválóan akkor, ha a már jelzettem föltételt, az önmagában való érdeklődést, a lelki megprobálást kiállotta.

E helyen kell rámutatnom arra a kies mezőre, a melyet a vallásos eszmék nagy világa az emberiség régi és jelenkorából, a föld számtalan népei lelki életéből a hit, a gondolat és a bölcseség legszebb virágaival hintett be.

Legelső helyen a sémi népek s azok között a nagy próféták nemzetsége, a héber bővséges kalászait arathatja és áhitatot lehelő dalait énekelheti költői szép nyelvöken.

A bölcs és tudós görögök gazdag nyelvének, habár csak prózai vegyüléke is, de hitünk világának legdúsabb forrása az újtestamentum és egy terjedelmes apokriph irodalom. Mennyi változatban jelennek meg ezek a tanuló előtt, hogy kincseiket kiszedhesse és elsajátíthassa belőlük.

Nem is részletezve az idegeneket, csupán a keresztény eszmék élete, haladása és megszámlálhatatlan változatai a föld művelt és kevésbbé művelt népei között, míly gazdag tárháza a tanulni vágyó elmének.

Meg aztán mindazok a rokon tudományok, a melyekkel a theologia érintkezik, és végűl az élet, a melybe azt be kell vinnie a theologusnak, mint lelkipásztornak, bizony ezekre négy évi tanfolyam csupán alapvető kezdet, s az azután következő idő mindig

érettebb, meg érettebb szorgalmas tanulás, el egészen az élet végéig.

Minthogy a most megkezdendő tanév, valamint a többi is, mind az itt érintett gondolatok részletezésére van szánva, azzal én most nem fárasztom becses figyelmöket, hanem az előre bocsátott megjegyzéseim fonalán tovább haladva, fogadjanak el még egy-két észrevételt.

Sehol semmiféle hivatalnok nem élvez több függetlenséget egy unitárius lelkésznél. Hívei és a kivűl állók is oiy tisztelettel veszik körűl e szent hivatalt, hogy a lelkész személyét is fölruházzák tekintélylyel, egyéniségét tudással és bölcsességgel. Ő olyan tekintélylyel beszél szószékéből, a melyhez alig fér bírálat. Ők annyira rátámaszkodnak bízalmukkal, hitükkel, sőt életük szerencséjével is lelkészükre, hogy vele állnak és vele esnek.

Érezik-e, föl tudják-e fogni, mennyire elkötelező ez a nagy felelősség már itt az intézet falai között. Nem érezik-e már most azt a sajátságos lázat, a melyet a Jézus evangeliumának hirdetője a szószéken, a költők magyarázója a lámpák előtt szokott érezni.

A kijelentés munkáját elismerjük nagynak és becsesnek, de nem tekintjük bevégzettnek. A lélek a lélekből táplálkozik, és az a lélek, a ki vezérszerepre vállalkozik, legyen elkészűlve arra is, hogy midőn meghallják, hogy föllépett, Judából, Galileából és a szomszédos tartományokból is hozzá sereglenek a betegek, némák, bélpoklosok, guttaütöttek és különbféle betegségben levők, hogy meggyógyítsa őket. Lesz e ereje, hogy letöröljön annyi könnyet, meggyógyítson annyi betegséget?

Lesz, ha hű tanítványa leend a Jézus Krisztusnak és buzgó követője példájának.

Erre a hűségre, erre az odaadó elszántságra, erre a tudományszomjra, erre a lelki bátorságra számít hittani intézetünk, midőn önöket a Gennezareth tavára kibocsátott kicsiny csolnakba befogadja.

Ne féljenek, ha olykor kedvezőtlen szelek érintik, ne veszítsenek bátorságot, ha olykor a vihar hullámai csapkodják csolnakukat, ne féljenek, ha néha idegenek közé vettetnének is, ne féljenek, ha néha sötétség borúlna fejök fölé, mert az Isten soha sem hagyja el a benne bízókat.

Mi hozzánk pedig, kik az evező lapátot kezünkben tartjuk, legyenek bízalommal és ragaszkodással. Egy perczig se kételkedjenek a felől, hogy az önök boldogsága, haladása, reménysége és jövője a miénk is.

Legyenek üdvözölve!

Az 1899—1900-ik tanév nevezetesebb mozzanatai.

A XIX. század utolsó hónapjai közeledtével kedvező alkalom kínálkozik a visszatekintésre. Miután a dekáni évnyitó értekezésben, valamint a millennáris évi értesítőben ezzel foglalkoztunk azokra utalunk. Az unitárius Egyháznak, valamint a Papnevelő Intézetnek anyagi viszonyaihoz és hiveinek számarányához mérten kielégítőnek mondható az a haladás, a mely a Papnevelő Intézet fejlesztése körül történt. Az intézetnek az évszáz első felében önálló theologiai jellege nem volt. Ezt megnyerte. 1847-ben az ekkor szervezett két évi tanfolyamot háromra s a mult évi Fő-Tanács négyre egészítette ki. A szervezet tűzetes keresztülvitele megkezdődött annyiban, hogy a tantárgyak a jelen tanévben már a négy évi tanfolyamra való tekintettel osztattak ki. A tervezet teljes megvalósítása a jövő kérdése, főképpen azért, mivel új tanszékek szervezését vonja maga után.

A Papnevelő Intézet Vizsg. és Fegy. Bizottsága egy teljesen befejezett négy osztályú theologiai intézethez hat tanszéket tart szükségesnek a következő tanszakokra: 1. Rendszeres theologia. 2 Ó-test. biblia ismeret. 3. Uj-test. biblia ismeret. 4. Philosophia. 5. Jog és történelem. 6. Gyakorlati theologia. De mivel erre egyelőre a pénzügyi viszonyok miatt nem számithat, a halaszthatlan szükség szemelőtt tartasával azt ajánlotta, hogy az Új test. bibl. ismeret tanítására állittassék be egy rendes tanár, s a lelkésztanárok legalább félannyi órán tanítsanak, mint a rendes tanárok.

A bizottság javaslatba hozta, hogy a hittani intézetnek a Ferencz József Tud. Egyetemmel való kapcsolata alapján a philosophia, egyetemes egyházjog, jogtörténelem és paedagogia előadása részint kihagyassék, részint oly szűkkörre vonassék, a milyent e tárgyaknak a theologiához való viszonya megkiván, ellenben a lélektan, logica, philosophia, de főleg keresztény ethika előadá-

sára nagyobb súly helyeztessék s azonkivül mindenik fő-tárgy mellett speciál collegiumok tartandók. A bizottság a gyakorlati bibliamagyarázat, gyakorlati erkölcstan, a katheketika és a hitoktatás tanítását ajánlja figyelembe. A nyelvek közül az új-test. — görög és az angol nyelvet emeli ki.

A javaslat tárgyalása az egyházi főhatóság előtt ma tárgyalás alatt van, de az intézet és a tanári személyzet érdekében is egy fontos lépés már tétetett. Elvileg kimondatott s részben gyakorlatilag is megvalósittatott, hogy a lelkész-tanár afiai legalább félannyi tanórán tanitsanak, mint a rendes tanárok. Ezzel kapcsolatban sikerült a Főt. püspök urral, mint egyik réndes tanárral szemben azt az előnyt nyújtani, hogy egy pár tárgy tanítása alól fölmentessék, tekintettel negyven évet meghaladó szolgálataira. A Symbolika theologiát Gálfi Lőrincz h. tanár, már korábban, az Unitárius Egyház történelmet Mózes András lelkész-tanár afia a jelen tanévben átvette és előadta.

Az 1899. évi zsinati Fő-Tanács a tanárok fizetésének rendezése ügyében is lendített annyit, hogy kimondotta, hogy a theologiai tanárok fizetése legalább olyan összegben megadassék, a milyent a kolozsvári főgymnásium hasonló korú tanárai élveznek, s hogy a dekán is némi fizetésben részesíttessék.

A papnövendékek számának növelése érdekében a Papnev. Intézet Vizsg. és Fegy. Bizottságának javaslata alapján az E. K. Tanács meghatározta és a jelen tanévben már életbe is lép:etie a VIII. osztályú azon tanulók segélyezését, a kik szűlőik beleegyezésével, lelkészük láttamozásával benyujtott folyamodványban kijelentik, hogy a papi pályára szándékoznak lépni. Ennek alapján 2 tanuló jelentkezett és fölvétetett a papnövendék-jelöltek közé.

A tanév megnyitása szeptember 14-én d e. 11 órakor ünnepélylyel tartatott meg. Főt. és Mélt. Ferencz József püspök úr elnöki megnyitó beszédet intézett a hallgatókhoz és a tanári karhoz. Boros György dekán egy megnyitó értekezést olvasott föl. (Lásd fennebb.)

A hallgatók létszáma örvendetes emelkedést nyert. Az I. évre nyolcz hallgató jelentkezett a tanév kezdetén, a kik föl is vétettek, háromnak kivételével, rendes hallgatóknak. E három közül kettőnek az érettségi bizonyítványából hiányozván a görögnyelv,

azzal a föltétellel vétettek föl, hogy egy év alatt érettségi bizonyitványukat kiegészitik a görög nyelvvel. Egyiknek az érettségi bizonyitványában egy tárgy elégtelen lévén, kivételesen beiratott de a tanév folyamán kilépett egy rendes hallgatóval együtt.

Az első éven tehát 6 hallgató van s miután papnövendék jelölteink máris vannak, biztosra vehetjük, hogy a mult évihez hasonló csökkenés nem fog előfordulni, már csak azért sem, mivel a lelkészi fizetés rendezése is már megtörtént.

Az egyetemmel való kapcsolat fokozódott annyiban, hogy most már az I–III. évi hallgatók voltak rendes tagjai az egyetemnek, kik az előadásokra szorgalmasan eljártak és colloqualtak. Az angol nyelv tanítása a II-ik félévben a Papnevelő Intézetben eszközöltetett és jövőben is itt fog tanittatni. A tandíjakat az összes hallgatók helyett az E. K. Tanács fizette.

A colloquiumok a papnevelő Intézetben megtartattak. A hallgatók szorgalmat és jó előmenetelt tanusítottak.

Alapvizsgát tettek 1900. április 23-án Barabás István, Biró Pál és Ádámossy Gábor, mindhárman jeles eredménynyel.

Szakvizsgálat tartatott 1899. évi julius 7-én. Pálfi Ferencz és Varga Dénes, mindketten jeles eredménynyel kiálloták 1900. évi április 25-én Bölöni Vilmos és Gálfy Zsigmond jó, Szabó Albert elégséges eredménynyel a szakvizsgálatot kiállották és a papjelöltek közé fölvétettek.

Oxfordi akademita Simonfi Márton betegsége miatt tanulmányait kénytelen volt félbeszakitni.

A vasárnapi vallásoktatás a jelen tanévben minden eddiginél nagyobb sikerrel folytattatott. A hittanhallgatók Boros György dekán vezetése alatt egy tervet készítettek az egész évre. Tanítás tárgyául kijelöltetett: *Őseink jellemzése*, s ebben a keretben tanítottak:

1. *Megnyitó,* Gálfi Zsigmond; 2. *Heltai Gáspár,* Gálfi Zsigmond; 3. *Enyedi György,* Biró Pál; 4. *Válaszuti György,* Ádámosy Gábor; 5 *Koncz Boldizsár,* Sándor Gergely; 6. *Petrichevich Horváthok,* Ürmösi József; 7. *Vargyasi Danielek,* Gál Miklós; 8. *Szentábrahámi Mihály,* Barabás István; 9. *Janki László,* Raffaj Károly; 10. *János Zsigmond,* Szabó Albert; 11. *Dávid Ferencz,* Szabó Albert.

Legátusok. A hittanhallgatók az ünnepeken teljesitettek szószéki szolgálatokat. Bölöni Vilmos püspöki rnndeletre Tordán, Szabó Albert Szőkefalván, mint helyettes lelkészek lelkészi teendőket végeztek.

Dekán Az 1899. évi Zsinati Fő-Tanács Boros György theol. tanárt dekánnak újból megválasztotta. Miután Boros György dekán Észak-Amerikába útazott május hónap 2-án, az E. K. Tanács intézkedése értelmében előadásait április hónapban bevégezte. A dekáni teendők végzésével Mózes András lelkész-tanár dekán távolléte idejére megbizatott.

II. Az intézet előljárósága és tanári testülete.

Az előljáróság a Vizsgáló és Fegyelmi bizottság tagjaiból áll.

A bizottság elnöke: Ferencz József püspök, előadója: Boros György dekán, jegyzője: Mózes András.

Tagjai a hittani intézet tanárai, a collegiumi igazgató és az E. Főtanács kiküldöttei: Gyulay László egyh. kebli gondnok, Molnár Sándor ügyvéd, az unitárius vallásközönség jogügyésze és dr. Veres Vilmos, a f. kereskedelmi iskola r. tanára.

III. Tanári kar.

Ferencz József, unitárius püspök, kir. tanácsos, a II-od oszt vaskorona-rend tulajdonosa az unitárius vallásközönség összes tanintézeteinek főfelügyelője; az Egyházi Képviselő- és főtanácsok társelnöke stb. Tanított szónoklattant és szónoklati gyakorlatokat. Tanár 1857 óta.

Péterfi Dénes, kolozsvári lelkész, papnev. int. rendes tanár, gymn. vallástanár, a Kolozsvár városi iskolaszék tagja, az unitárius egyházi iskolaszék elnöke, a Keresztény Magvető társszerkesztője stb. Tanított Vallásbölcsészetet heti 3 órán. Tanár: 1876 óta.

Boros György, papnev. int. r. tanár, a papnev. intézet dekánja, Kolozsvár szab. kir. város törvhat. bizottságának v. tagja, az »Unitárius Közlöny« szerkesztője, a theologiai önképzőkör védnöke, a vasárnapi vallásoktatás felügyelője, a Dávid Ferencz Egylet titkára stb. Tanított: Szövegbirálatot, Ó-testamentumi bibl. be-

vezetést, Bibliai theologiát és héber nyelvtant. Theol. Encyclopaediát. Tanár: 1879 óta.

Mózes András, kolozsvári lelkész, papnev. int. r. tanár; a papn. int. biz. jegyzője, gymn. vallástanár, a Kolozsvár városi iskolaszék és az unitárius iskolaszék tagja stb Tanított: Unitárius egyháztörténelmet. Tanár: 1881 óta.

Gálfi Lőrincz, főgymn r. tanár (l. ott). Tanított: Dogma történetet. Tanár 1892 óta.

Kovács János, főgymn. r. tanár (l. ott). Tanított: Angol nyelvtant. Tanár 1872 óta.

IV. A papnevelő intézet hallgatói

A tanuló neve	Születésének	
	éve	helye
I. évfolyam.		
Antonya Mihály	1879	H.-Almás
Gál Miklós	1879	Toroczkó
*Kiss Gábor	1880	H.-Recsenyéd
Katona Ferencz	1879	A.-Siménfalva
Raffaj Károly	1880	Uj-Székely
Sándor Gergely	1881	Abásfalva
*Szentmártoni Kálmán	1879	Ny.-Szt.-Márt.
Ürmösi József	1879	Szentgericze
II. évfolyam		
Ádámosi Gábor	1879	Kövend
III. évfolyam.		
Barabás István	1876	Kálnok
Biró Pál	1878	A.-Siménfalva
Szigorlók.		
Bölöni Vilmos	1878	Kövend
Gálfi Zsigmond	1875	Mészkő
Szabó Albert	1874	T.-Szt.-György

A *gal jegyzettek évközben kiléptek.

V. A papnevelő intézetben előadott tárgyak.

I. évfolyamon.

Bibliai theologia, heti 3 órán. Tárgy: *Izrael vallása.* A semi népek vallásos fogalmai és azoknak a héber nép vallásához való viszonya. A Jahvismus érdekében folytatott harcz történelmi átvizsgálása. A törvény keletkezése, kiadásai. Vallásos élet a fogságban és a fogság után Ezdrás szerepe Tanár: *Boros György.*

Bibliai bevezetés, heti 3 órán. Tárgy: *Az ó-testamentum.* Az irodalmat megelőző kor. Első irodalmi termékek, A héber nemzet kiválása a sémiták közűl. A honfoglalás küzdelmei. A királyság megalapítása. Politikai és vallási irányelvek. Történelmi irodalom. A profetismus. Tanár: *Boros György.*

Egy irásbeli tanulmány iratott az »Apostolok cselekedeteiről« irott könyvről.

Theol. encyclopaedia, heti 2 órán. Előadás után. I. félévben. Tanár: *Boros György.*

Szövegbirálat, heti 2 órán Előadás után. II. félévben. Tanár: *Boros György.*

Hébernyelv, heti 2 órán A nyelvtan elemei Goldzieher-Ballagi nyelvtana segítségével. Tanár: *Boros György.*

Szónoklat, heti 1 órán. Az I. félévben. Tanár: *Ferencz József.*

Szónoklati gyakorlatok, heti 1 órán. Tanár: *Ferencz József.*

II. évfolyamon.

Bibliai theologia. Mint az I. éven

Bibliai bevezetés. Mint az I. éven

Theol. encyclopaedia. Mint az I. éven.

Szövegbirálat. Mint az I. éven.

Vallásbölcsészet heti 3 órán. A vallás kezdetleges nyilvánulása. A turániak vallása. Az árja népcsalád vallása: A brahmanismus, buddhismus, a zend faj vallása a germánok, a görögök, a rómaiak vallása. A semi népcsaládok vallása: Az egyiptomiak vallása, a mesopotamiak vallása, Izrael vallása, az izlam. Az előadások összekötve Müller Miksa »Lectures, on the Science of Religion« cz. munkájának olvastatásával, s Hartmann, »die Religion des Geistes« olvastatása. Tanár: *Péterfi Dénes.*

Hébernyelv, heti 2 órán. A nyelvtan befejezése. A Genesis I IX. részeinek olvasása szó- és szöveg-magyarázattal. Tanár: *Boros György.*

Szónoklati gyakorlatok heti 1 órán. Mint az I. éven.

III évfolyam.

Unitárius egyh. történelem heti 2 órán Az unitárius egyház keletkezésének és nevezetesebb mozzanatainak áttekintése. Tanár: Mózes András.

Vallásbölcsészet heti 3 órán. Mint a II. éven.

Dogmatörténet, heti 1 órán. A keresztény dogmák keletkezése és fejlődése 730-ig. Tanár: *Gálfi Lőrincz.*

Angol nyelv heti 2 órán. Ranschbourg Reading book alapján. Tanár: *Kovács János.*

Szónoklati gyakorlatok heti 1 órán. Mint az I. II. éveseknél. Tanár: *Ferencz József.*

Az egyetemen.

Az I., II. és III. éves hittanhallgatók mint a kolozsvári m. kir. Ferencz József tud. egyetem bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karának rendes hallgatói, hallgattak:

I. félévben.

A philosophia történelme V. Bacon F.-től Kantig, heti 4 órán. Tanár: *Dr. Böhm Károly*, egyetemi ny. r. tanár.

Az érték elméletének alapvonalai, heti 1 órán. Tanár *ugyanaz.*

Didaktika, heti 3 órán, Tanár: *Dr. Schneller István,* egyet. ny. r. tanár

A Rákóczy-forradalom története, heti 1 órán Tanár: *Dr. Szádeczky Lajos,* egyet. ny. r. tanár.

Angol nyelvtan, heti 2 órán. Tanár: *Kovács János* főgymn. r. tanár.

II. félévben.

A kriticismus elődei és Kant Immanuel rendszere, heti 2 órán. Tanár: *Dr. Böhm Károly* egyet. ny. r. tanár.

Lélektan, heti 3 órán. Tanár *ugyanaz.*

Didaktika, heti 3 órán. Tanár: *Dr. Schneller István,* egyet. ny. r. tanár.

Hazai tantervek a lefolyt században, heti 2 órán. Tanár *ugyanaz.*

VI. A theologiai önképző kör 1899/900. évi működése.

Gálffy Zsigmond elnök jelentése az évzáró ünnepélyen.

A theologiai önképző kör a jelen tanévben, számban és tehetségben megerősödve, igen szép munkásságot fejtett ki. Művelte az önképzésnek minden ágát.

Szept. 15-én tartotta alakuló gyűlését, midőn elnöknek megválasztatott Gálffy Zsigmond isk. főnök, jegyzőnek Antónya Mihály I. th.; lapszerkesztőnek Szabó Albert IV. th.; pénztárosnak Barabás István III th.; pénztári ellenőrnek Ürmösy József I. th. Szabó Albert decz. hóban eltávozván, helyébe lapszerkesztőnek megválasztatott Barabás István III. th. Az első félév végén Antónya Mihály lemondván jegyzői tisztéről, helyébe a gyülés megválasztja Sándor Gergely I. th.

Egész évben tartatott 21 rendes és 1 rendkívűli közgyűlés. A közgyülések tárgyát felolvasás, szavalás és vitatkozás képezte. Felolvasást tartottak: Szentmártoni Kálmán »Tolvajfogás« cz. alatt. Barabás István »Idegen elemek befolyása a ker. kultuszra, különös tekintettel a katholicismusra.« Raffaj Károly: »Mikép lehetünk jó szónokok.« Biró Pál: »Vanitatum vanitas« czím alatt. Valamennyi felolvasást a gyülés által kiküldött bizottság birálta meg. Simonfy Márton egyletünk egykori munkás tagja, egy szabad előadásban elmondja tapasztalatait »Az angol diák életről.«

Az első félévben tartatott egy röktönzött és egy nagy vitatkozás. A röktönzött vitatkozásra Gálffy Zsigmond elnök feladja a következő tételt: »Helyes e az, hogy a lelkész beleavatkozzék a polg. község ügyeibe?« Eredménye: »A lelkész tanácsokat adhat, de maga ténylegesen a polg. község ügyeiben részt ne vegyen.«

A nagy vitatkozásra tételül kitűzetett: »Helyes lenne-e, hogy az unitárius papok is valamely külső jelvényt viseljenek?« Eredmény: »Valamely külső jelvény viselése helyes lenne,« A második

félévben tartatott egy nagy vitatkozás a következő tétel felett: »Unitárius szempontból melyik helyesebb keresztelési forma: »Az Atya, Fiú és Szt.-Lélek nevében,« vagy »Az egy Isten nevében,« vagy »A Jézus nevében« való keresztelés.

Az első félévben volt egy szavalati nemes és egy díjas verseny. A nemes versenyen a jkvi dicséretet elnyerte Raffaj Károly, a díjas verseny 4 korona díját Gálffy Zsigmond nyerte el. A második félévben tartott nemes és díjas verseny jutalmát Raffaj Károly nyerte el.

Irodalmi pályázatra kitűzetett »A reformátio előzményei« cz. tétel, beérkezett 1 pályamű, szerzője: Barabás István III. év. papn. Jutalom 20 korona, mely szerzőnek kiadatott.

Pályadíj-alap 20 korona díjára kitűzetett »A synopticus evangeliumok a mai tudomány világánál« cz tétel, beérkezett egy pályamű szerzője: Barabás István III. év. papn. elnyerte a díjat.

Boros György dekán kitűzött 10 kor. jutalmat a következő tételre: »Milyennek képzelem én a jó papot.» Beadatott 2 pályamű. Jutalmat nyert Barabás István III. év. papn.

Az »Egyházi Lap«-nak 12 száma jelent meg változatos tartalommal. Könyvtárunkat ajándékozás útján gyarapították: Mélt. és Főt. Ferencz József püspök úr, továbbá Simonfy Márton lelkész-jelölt és Raffaj K. papnövendék.

Egyletünk 1899. nov. 14-én Dávid Ferencz első püspökünk halálának 320 éves fordulóján díszgyűlést tartott.

Ttszt. Boros György dekán úr volt ez évben is önk. körünk védnöke. Szives támogatását többször éreztük. Fogadja e helyen is hálás köszönetünket önképző körünkkel szemben gyakorolt buzgalmáért.

A Murányi Farkas Sándor és neje Bányai Ágnes 1000 frtos alapítvány.

Ezen alapra a pályázat kihirdettetett, de a pályázatra jogosultak, bár többen voltak, kellő időben nem jelentkeztek, minek következtében a pályadíj nem adatott ki.

VII. Pályázat.

A Murányi Farkas Sándor és neje *Bányai Ágnes* 1000 frtos alapítványára pályázat hirdettetik:

Az alapítványnak 1898. és 1899. évi kamatjából két jutalom egyenként 100 kor. ezennel pályadíjúl kitűzetik.

Föltételek. 1. Pályázhatnak oly unitárius lelkészek és lelkészjelöltek, a kik az 1899. és 1900. évben léptek a lelkészi pályára, vagy a kik lelkészi állásukat még nem foglalták el ugyan, de a püspöki kinevezést már megkapták.

Ezen pályázat negyedik pályázat lesz, az alapító levél 7. pontja értelmében »szabad pályázatnak« nyilyánittatik, melyen a kiválóbb tehetségű, komoly irányú s kiváltképen kitűnő szavalószónoki képességű ifju is tekintetbe vétetik, azok mellett, a kik vallás-erkölcsi és hazafias költemények irásában már kitűntek

3. Pályázók kötelesek irásban folyamodni a jutalomért. A folyamodást föl kell szerelni szigorlati bizonyítvánnyal, kinevezési okmánnyal és a nyomtatásban vagy irásban levő dolgozatokkal és a theologiai önképzőkörben végzett munkálkodás hiteles kimutatásával. A dolgozatok tisztán leirva és összefűzve melléklendők.

Az összes folyamodók között előnyben részesülnek, ha a föltételeknek különben is megfelelnek, a *kolozsi Farkas Mihály egyenes leszármazói.*

4. Arra az esetre, ha a 2-ik pont alatt körűlírt föltételeknek megfelelő pályázó a lelkészi szolgálatban levő, vagy kinevezett lelkészjelöltek között nem találtatnék, pályázhatnak azok is, a kik még nincsenek kinevezve, ha számíthatnak arra, hogy legalább egy év alatt ki fognak neveztetni. Az ilyeneknek a jutalom csak akkor fog kiadatni, mikor a püspöki kinevezést benyujtják.

5. A nyilt pályázatok az Unitárius Papnevelő íntézet dékánjához f. évi jun. 30-ig nyújtandók be.

6. A pályázatok a Papn. Int. bizottsága elébe fognak terjesztetni, ennek lévén tiszte a megvizsgálásról és javaslattételről gondoskodni. A pályadíjak kiadása, vagy ki nem adása fölött az E. K. Tanács határoz.

7. A pályadíj, a mennyire lehetséges, a nyertesnek ünnepélyesen fog átadatni. A pályázat eredménye és a pályadíj nyertesének neve az Alapítványi Emlékkönyvbe fog bevezettetni.

VIII. Értesítés.

1., Szakvizsgálat ügyében.

Az 1900 1. tanév végével tartandó szakvizsgálatra készítendő irásbeli házi dolgozatok tárgyául kitűzetnek a következő föladatok:

Hittaniakból: »*Máté evangelinma*«. Bibliai tanulmány irodalom történelmi szempontból.

Egyházjogtani: »*A vallás szabad gyakorlatáról alkotott 1895. évi XLIII-ik törv. cz. méltatása*« tekintettel a vallás szabadságra vonatkozó korábbi végzésekre és azon előnyökre, a melyeket ez a törvény biztosít.

A szigorlók kötelesek mindkét dolgozatot 1900 évi január 31-ig a dekánhoz beadni. Azon szigorló, a kinek mindkét dolgozata elfogadhatónak találtatik, értesíttetni fog, hogy a tanév második felének végén szóbeli vizsgálatra állhat. Ha egyik vagy másik dolgozat nem lenne kielégítő, a szigorló két hónapi határidő kitűzésével új dolgozat készítésre fog utasíttatni.

2. A Papnevelő Intézetbe fölvétel ügyében.

1. A Papnevelő Intézetbe fölvétetnek olyan ifjak, kik a gymnasiumi érettségi vizsgát letették és azt szabályszerű bizonyítványnyal igazolják.

2. A folyamodó, jelentkezése alkalmával, érettségi bizonyítványát eredetiben köteles a dekánnak benyújtani, ki azt őrizetben tartja mindaddig, mig az illető az intézetnek tagja.

3. A fölvétel ideje szeptember 1—4. napja, azonban mindazok, a kik az intézetbe fölvétetni akarnak, kötelesek ez iránti szándékukat a dekánnál szóban, vagy irásban aug. hó 15 ig bejelenteni, hogy lakásukról gondoskodni lehessen.

4. Az intézet új tagja belépésekor a dekántól indexet (leczkekönyv) kap, melynek előmutatásával jelentkezik a collegiumi igazgatónál, ki a bennlakás ügyében intézkedik.

5. A papnevelő intézet tagjai minden iskolai díj fizetése alól mentesek.

6. Bennlakásra fölvétetnek a rendes tanfolyamot végzettek, valamint a lelkészjelöltek is.

7. Magántanulásra engedélyt kivételesen az E. K, Tanács ad a Vizsg.- és Fegy. bizottság meghallgatása után.

8. Az összes hallgatók kötelesek a »Ferencz József tudomány egyetemnek« tagjai lenni s ott a Bölcsészet-nyelv- és történettudományi karnál félévenként legalább tíz órát hallgatni. Az egyetemi díjakért az E. K. Tanácshoz folyamodni lehet. A folyamodások a dékánhoz nyújtandók be szept 5 ig.

9. *Papnövendék jelöltek.* A VIII oszt. unitárius vallásu tanulók a kik a papi pályára szándékoznak lépni, ha ezen szándékukat atyjuk vagy gyámjuk által jóváhagyott, lelkészük által láttamozott és ajánlott irásbeli nyilatkozatban a collegiumi igazgatónál auguszt. 20-ig bejelentik és a papnevelő Intézet vizsgáló és fegyelmi bizottsága által elfogadtatnak, az iskolai segélyek kiosztásánál előnyben részesűlnek és legatioba menésre jogot nyernek.

Boros György,
dekán.

VI.

b) Főgymnasium.

A tanári testület.

Tanárok.

1. **Boros Sándor**, igazgató tanár, az ifj. Dalkör és Apollókör védnöke. Tanított mennyiségtant a VI., VII., VIII. osztályokban, heti 9 órában. Tanít 1887 óta.

2. **Benczédi Gergely**, rendes tanár, a természettani szertár őre, főgymnasiumi pénztárnok. Tanított physikai földrajzot a III. osztályban, természetrajzot a IV. osztályban, természettant a VII. és VIII. osztályokban, heti 13 órában. Tanít 1866 óta.

3. **Dr. Gál Kelemen**, rendes tanár, a VII. oszt. főnöke, a tanári könyvtár őre, a felosztályuak önképző egyletének védnöke. Tanított németnyelvtant az V., VII., VIII. osztályokban, latinnyelvtant a VII. osztályban, heti 14 órában. Tanít 1891 óta.

4. **Gálfi Lőrincz**, rendes tanár, az V. oszt. főnöke. Tanított latinnyelvtant az V., VIII. oszt.-ban, görögnyelvtant a VI. osztályban, heti 16 órában. Tanít 1892 óta.

5. **Hidegh Mihály**, helyettes tanár, a II. oszt. főnöke. Tanított mennyiségtant az I—V. oszt.-ban, heti 18 órában. Tanit 1899. óta.

6. **Iszlai Márton**, szaktanító, az unitárius leányiskola ig. tanítója. Tanított müéneket az I—VIII. oszt.-ban, egyházi éneket az I—V. oszt.-ban és orgonázást, heti 9 órában. Tanít 1888. óta.

7. **Kanyaró Ferencz**, rendes tanár, a VIII. oszt. főnöke, collegiumi könyvtárnok. Tanított magyarnyelvtant a VI. és VIII. osztályokban, bölcselettant a VIII. oszt.-ban, görögpótló irodalmat a VII., VIII. oszt.-ban, történelmet az V. oszt.-ban. heti 16 órában. Tanít 1886. óta.

8. **Kovács János**, rendes tanár Tanított történelmet a III., IV., VI., VIII. osztályokban, görögpótló irodalmat a VI. osztály-

ban, heti 15 órában, angolnyelvet az önkéntes tanulóknak heti 4 órában. Tanít 1872 óta

9. **Lassel Gyula**, okl. torna-tanár. Tanított testgyakorlatot az I—VIII. oszt.-ban heti 10 órában. Tanít 1899. óta.

10. **Márkos Albert,** tanárjelölt, kisegítő tanár. Tanított magyar- és latinnyelvet az I. oszt.-ban, heti 11 órában. Tanít 1898. óta.

11. **Mózes András**, theologiai rendes tanár és lelkész. Tanított hittant az V., VII. osztályokban, heti 4 órában. Tanít 1897 óta.

12 **Nagy Gyula,** rendes tanár, a rajzszertár őre. Tanított rajz. geometriát az I., II., III., IV. osztályban, szabadkézi rajzot a III., IV. osztályban mértani rajzot a VI., VII., VIII. osztályban, szépírást az I., II. oszt-ban heti 20 órában. Tanít 1880 óta, főgymnasiumunknál 1891 óta.

13. **Nagy Lajos,** rendes tanár. Tanított magyarnyelvtant az V., VII. osztályban, görögnyelvet a VII., VIII. osztályokban, heti 15 órában. Tanít 1857 óta

14. **Dr. Nyiredy Géza,** rendes tanár, az I. oszt. főnöke, a természetrajzi és földrajzi szertárak őre. Tanított földrajzot az I., II., VII. osztályban, természetrajzot az I., V., VI. osztályokban, heti 16 órában. Tanít 1889 óta.

15. **Pálfi Márton,** helyettes tanár, a IV. oszt főnöke. Tanított magyar- és latinnyelvtant a IV. osztályban, németnyelvtant a III., VI. osztályban, heti 17 órában. Tanít 1897 óta.

16 **Perédi József,** rendes tanár, a VI. oszt főnöke. Tanított magyar- és latinnyelvtant a II. osztályban, latinnyelvtant a VI. oszt-ban, heti 18 órában. Tanít 1886 óta, főgymnasiumunknál 1893 óta

17. **Péterfi Dénes**, theologiai r. tanár és lelkész. Tanított hittant a VI, VIII. osztályban, heti 4 órában. Tanít 1873 óta.

18. **Strachal Ferencz**, szaktanító. Tanított zenét az »Apollókör« tagjainak. Tanít 1895 óta.

19. **Ulár Pál,** rendes tanár, a II. oszt. főnöke. Tanított magyar- és latinnyelvtant a III. osztályban, görögnyelvtant az V. osztályban, németnyelvtant a IV. oszt-ban, heti 17 órában, Tanít 1856 óta, főgymnasiumunknál 1873 óta

20. **Dr. Veress Lajos,** óraadó tanár, iskolai orvos. Tanított egészségtant a VII. osztályban, heti 2 órában. Tanít 1889 óta.

Felekezeti hitoktatók.

Turcsányi Gyula, ág. ev. hitv. s. lelkész és
Majerik Győző, » » hitoktató Tanították az ág. ev. hitvallású tanulókat.

Biró Sándor, az ev. ref. főgymnasium hittanára. Tanította az ev. ref. vallású tanulókat.

Janny László és **Szukup János** róm. kath. hittanárok. Tanították a róm. kath. vallású tanulókat.

Rosián István, gör. kath. hitoktató. Tanította a gör. kath. vallású tanulókat.

Medgyesi János, gör. kel. hitv. s. lelkész. Tanította a gör. kel. vallású tanúlókat.

Dr. Eisler Mátyás, a kolozsvári izr. hitközség főrabbija és **Löwler Vilmos**, az orthodox izr. hitközség hitoktatója. Tanították az izr. vallású tanulókat.

Intézeti szolgák

Filep Sándor, I. isk. szolga. Az intézetnél szolgál 1891 óta.
Varga Márton, II. isk. szolga. Az intézetnél szolgál 1900. február óta.

VII.

Tanárok irodalmi működése.

Boros Sándor, igazgató tanár:

Társadalmi erkölcseinkről. (Felolvasás a Dávid F. egyletben.)

Középiskoláinkról. (Értekezés, Unitárius Közlöny 1900. évf.)

Dr. Gál Kelemen főgymn. r. tanár:

Nietzsche Frigyes. Erdélyi Múzeum, 1900. IV. füzet.

Nietzsche Frigyes. Keresztény Magvető. 1900. I. II. III. füzet.

Bevezetés a philosophiába. (Jerusalem, Einleitung in die Philosophie cz. m. ism.) Athenaeum. 1900. II. füzet.

Több kisebb czikk a Keresztény Magvető 1899. és 1900. évfolyamában.

Gálfi Lőrincz főgymn. r. tanár: *Az unitárismus hazánkban és a külföldön,* (Unitárius Közlöny.)

Kanyaró Ferencz főgymn. r. tanár:

Az első magyar distichon. Erdélyi Múzeum. 1899. 9. füz.

Gróf Gyulai Ferencz imakönyve. Hunyadmegye tört. és rég. társulat X. évkönyve. 4. sz.

Akromonosillabikon a régi magyar költészetben. Egyetemes Philologiai Közlöny 1900. évi 1-ső jubileumi füzete.

Mikor lett János Zsigmond fejedelem unitáriussá? Keresztény Magvető. 1899. 5. füz, *Debreczeni diákok* az unitárius kollegiumban. U. o. 4. füz. — *Dávid Ferencz családja,* U. o. 6. füz. — *Enyedi György* unitárius püspök beszéde. U. o. 1900. 1. füz. — *Apróbb birálatok* és *könyvismertetések.*

Erzsébet királyné emlékezete. Felolvasás az 1899. nov. 19-én tartatott iskolai emlékünnepen.

Nehány vonás a könnyező szűz históriájából. Unitárius Közlöny. 1900. 1. sz.

Kovács János főgymn. r. tanár:

Franklin Benjamin élete, kapcsolatban az amerikai és magyar ipar fejlődésével. Felolvasás az iparos ifjaknak.

Az angolnyelvnek, mint a nemzetközi közlekedés és művelődés eszközének elterjedése. Felolvasás: Az erdélyi muzeum Egylet- bölcsnyelv- és tört. szakosztály ülésében.

Tárgy-

A tanár neve	I.	II.	III.	IV.
				o s z ~
Boros Sándor igazgató				
Benczédi Gergely			Phys. földrajz 2	Term. rajz 3
Dr. Gál Kelemen				
Gálfi Lőrincz				
Hidegh Mihály	mennyiségtan 4	mennyiségtan 4	mennyiségtan 3.	mennyiségtan 3
Iszlai Márton	műének 2 egyh. ének 1	műének 2 egyh. ének 1	műének 2 egyh. ének 1	műének 2 egyh. ének 1
Kanyaró Ferencz				
Kovács János			történelem 4	történelem 3
Lassel Gyula	testgyakorlat 2	testgyakorlat 2	testgyakorlat 2	
Márkos Albert	magyarny. 5 latinnyelvt. 6			
Mózes András				
Nagy Gyula	rajz. geom. 3 szépírás 1	rajz. geom. 3 szépírás 1	rajz geom. 2 sz. k. rajz 1	rajz. geom. 2 sz. k. rajz 1
Nagy Lajos				
Dr. Nyiredy Géza	földrajz 3 term. rajz 2	földrajz 4		
Pálfi Márton			németnyelv 4	magyarny. 4 latinny. 6
Perédi József		magyarny. 5 latinnyelv 7		
Péterfi Dénes				
Ulár Pál			magyarny 3 latinny. 6.	németnyelv 3
Dr. Veress Lajos				

felosztás.

V.	VI.	VII.	VIII.	Heti óraszám	Osztályfőnök
tályban					
	mennyiségtan 3	mennyiségtan 3	mennyiségtan 3	9	
		természettan 4	természettan 4	13	
németnyelv 3		németnyelv 3 latinnyelv 6	németnyelv 2	14	VII.
latinnyelv 6	görögnyelv 5		latinnyelv 5	16	V.
mennyiségtan 4.				18	II.
műének 2 egyh. ének 1	m ű	é n	e k	7	
történelem 3	magyarny. 3	görög potló irod. 2	magyny. 3 bölcs.-tan 3 gör.-p. ir. 2	16	VIII.
	tört. 3 gör. p. irod 2		történelem 3	15	
testgyakorlat 2		testgyakorlat 2		10	
				11	
hittan 2		hittan 2		4	
	mértanirajz 2	ábrázoló mértan 2	ábrázoló mértan 2	20	
magyarny. 3		magyarny. 3 görögny. 5	görögnyelv 4	15	
term. rajz. 2.	term. rajz 3	földrajz 2		16	I.
	németnyelv 3			17	IV.
	latinnyelv 6			18	VI.
	hittan 2		hittan 2	4	
görögny. 5				17	III
		egészségtan 2		2	

VIII.

Végzett tananyag az 1899—1900. tanévben.

I. Osztály.

Osztályfő: *Dr. Nyiredy Géza.*

Vallástan. Heti 2 órán T. k. Nagy Péter: Ó-szövetségi történetek.

Tanító: *Gálfy Zsigmond.*

Magyar nyelv. Heti 5 órán. T. k. Halász Ignácz: Magyar nyelvtan mondattani alapon I. r. és Dr. Badics Ferencz: Magyar Olvasókönyv I. k. A mondatok. Az egyszerű mondat fajai, fő- és mellékrészei. Beszédrészek. A szók alkata, szótagok, hangok. A mondatrészek: alany és állítmány. Igeragozás, igeképzés. A tárgy-határozó, jelző. Olvasmányok elbeszélése és értelmezése. Versek szavalása. Nyelvtani elemzés olvasmányok alapján. Helyesírási gyakorlatok. — Kéthetenként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Márkos Albert.*

Latinnyelv. Heti 6 órán. T. k. Dr. Csengeri János: Latinnyelvtan, olvasó- és gyakorlókönyv. Hangok és betűk. Olvasási gyakorlatok. A főnév. Névragozás. Az *a, o, i,* mássalhangzós, *u* és *e* tövű szók ragozása és neme. Locativus. Az *o* csoportnak vocativusa. Névragozási különösségek. Tantum pluralia. Melléknév fokozása. Számnevek, névmások. *Est* ige hajlítása. *Amat, monet, audit* az indicativus és coniunctivus alakjaiban. Az olvasókönyv első 17 olvasmánya a megfelelő szókkal, praeparáló és gyakorló mondatokkal, a 30. colloquium. Az olvasmányok a rómaiak történetét Livius nyomán Proca uralkodásától kezdve egészen a sabinus háboruig összefüggőleg tárgyalták. Irásbeli dolgozatok két hetenként.

Tanár: *Márkos Albert.*

Földrajz. Heti 3 órán. T. k. Simonyi Jenő dr. Földrajz I. rész 1899.

Földrajzi előismeretek. Magyarország hegy és vízrajza. Magyarország politikai felosztása, mezőgazdasága, állattenyésztése, bányászata, ipara, kereskedelme. Magyarország népei faji, nyelvi és vallási tekintetben.

Tanár: Dr. *Nyiredy Géza.*

Természetrajz. Heti 2 órán. T. k. Paszlavszky József: Kis Természetrajz a középiskolák két alsó osztálya számára I. rész. 1899.

Bevezetés: A természet. A természet három országa. A négy évszak. *Az Ősz.* A különböző gyümölcsök ismertetése; szilva, őszi baraczk, mandula, dió, alma, körte, czitrom és narancs, szöllő, ugorka, paszuly, repcze, vad gesztenye, mérges maszlag, kerti mák, mogyoró, tölgyfa, makk, fenyő toboz. A termés szerepe a növény életében. Házi állatok: kutya, macska, ló, szarvasmarha, szamár, házi sertés, júh, kecske.

Tél. Luczfenyő és fenyvesek A házkörnyékén előforduló állatok. A házi egér, vándor patkány, denevér, vakondok tüskés disznó, görény, menyétke.

A mezőn előforduló állatok. Nyúl, hörcsög, űrge.

Az erdőn előforduló állatok. Farkas, róka, vadmacska, híúz, mókus, szarvas, vidra.

Tavasz. Mogyoróbokor, kikeleti hóvirág, somfa, odvas keltike, nagy kökörcsín, sárga tyúktaréj, piros holt csalány, adonísz virág, saláta boglárka, mocsári gólyahír, ibolya, fűrtös gyöngyike, ernyő madártej, kankalin, gyöngyvirág, salamon pecsétje, orgona, aranycső, akácz, gyermek lánczfű.

Házi szárnyasok: Tyúk, galamb, kacsa, lúd ismertetése.

Tanár: Dr. *Nyiredy Géza.*

Mennyiségtan. Heti 4 órán. T. k. Gerevich—Orbók: Számtan a középiskolák I., II. és III. osztályának használatára II. kiadás. A számok leírása és olvasása. Mértékeink és pénzünk ismertetése. A négy alapművelet egész számokkal és tizedes törtekkel. Törzs- és összetett számok. Az oszthatóság ismertető jelei. Legnagyobb közös osztó és legkisebb közös többszörös felkeresése. Alapműveletek közönséges törtekkel. Naptár, Időszámítás. Havonként egy isk. írásbeli dolgozat.

Tanár: *Hidegh Mihály.*

Rajzoló mértan. Heti 3 órán. T. k. Hornischek Henrik: Rajzoló geometria. Pont, vonal és szög, ezek mérési viszonyai. Síkidomok, háromszögek, négyszögek és szabályos sokszögek. Symetrikus idomok. A kör, az ellypsis. Az idomok kerületének és területének mérése. Az idomok hasonlósága, egyenlősége és egybevágósága. Sík diszítmények készítése eszközökkel.

Tanár: *Nagy Gyula.*

Szépírás. Heti 1 órán. Vajda Pál Szépirási mintái nyomán magyar kis és nagybetük, szavak és mondatok írása.

Tanár: *Nagy Gyula.*

Torna. Heti 2 órán. Fegyelemhez és rendhez való szoktatás. Rendgyakorlatok: Állások, igazodás, fedezés, fordulatok, arczsor-, oldalsor-, szakaszalakítás, járás, rendek és kettős rendek helyből. Szabadgyakorlatok: 2 - 4 ütemes taggyakorlatok fabottal és anélkül. Szergyakorlatok: Alapgyakorlatok az összes szereken. Gyakorlatok a szabadban: Ugrások különféle nemei és futás. Játékok: Kör- és labdajátékok.

Tanár: *Lassel Gyula.*

Műének. Heti 2 órán.

Egyházi ének. Heti 1 órán. Tanár: *Iszlai Márton.*

II. Osztály.

Osztályfő: *Hidegh Mihály.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Nagy Péter: Új-szövetségi történetek. Tanító: *Gálfy Zsigmond.*

Magyarnyelv. Heti 6 órán. T. k. Halász Ignácz: Magyar nyelvtan mondattani alapon II. o. számára és Badics Ferencz Magyar olvasókönyv II. kötet. Olvasmányok a) prózai: I. Mesék, II. görög és magyar történeti mondák, magyar föld és a magyar népre vonatkozó olvasmányok; b) költőiek: az olvasókönyv 2*, 3, 6, 8*, 12, 14, 17, 18, 23*, 25*, 55*, 57*, 58*, 60*, 59, 62. A *-gal jelöltek könyv nélkül is. Ezen olvasmányok elbeszélése értelmezése, közben az I. osztályban tanult tananyag ismétlése után a határozók. Összetett mondatok. Mondatképletek. Irásbeli dolgozat havonta 2-szer. Tanár: *Perédi József.*

Latinnyelv. Heti 7 órán. T. k. dr. Csengeri János: Latin olvasó és gyakorlókönyv a gymn. I. és II. osztálya számára. Az olvasókönyv 42. 67. olvasmányainak fordítása közben az ígeragozás cselekvő és szenvedő alakjai. Körűlírt hiányos és személytelen ígék. Deponentia verba. Könyv nélkűl a 42. és 86. fejezet és a Miatyánk. A latin olvasmányoknak megfelelő magyar gyakorlatok szemelvényesen, hetenként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Perédi József.*

Földrajz. Heti 4 órán. T. k. Simonyi Jenő dr.: Földrajz II.

rész. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália hegy- és vízrajza, éghajlati viszonya, állat- és növényvilága, politikai felosztása.

Tanár: *Dr. Nyiredy Géza.*

Mennyiségtan. Heti 4 órán. T. k. Gerevich - Orbók: Számtan a középiskolák I, II., III, osztályának használatára. II. kiadás. Az első osztály tananyagának röv d ismétlése. Számolási rövidítések a szorzásnál és osztásnál. Rövidített műveletek A hazai új és régi pénzek és mértékek. Arányosság. Egyszerű hármas szabály. A perczent-számítás és alkalmazása az iparban és kereskedelemben. Aránylatok s azok alkalmazása. Kéthetenként írásbeli dolgozat.

Tanár: *Hidegh Mihály.*

Rajzoló mértan. Heti 3 órán. T. K. Hornischek Henrik: Rajzoló geometria. A szögletes testek: koczka, hasábok és gulák. Szabályos testek. Gömbölyű testek: a henger, körkúp és a gömb részei, hálója és ábrázolása, felszín és köbtartalom számítás. Sík és egyenes. Két és több sík kölcsönös helyzete. A testek symmetriája, alakzatok 45°-ú axonometrikus ábrázolása táblarajzok után. Testminták készítése. Tanár: *Nagy Gyula.*

Szépírás. Heti 1 órán. Magyar és német kis és nagy betűk, szavak és mondatok gyakorlása Vajda Pál szépírási mintái alapján.

Tanár: *Nagy Gyula:*

Torna. Heti 2 órán Mint az első osztályban.

Tanár: *Lassel Gyula.*

Műének. Heti 2 órán.

Egyházi ének. Heti 1 órán. Tanár: *Iszlai Márton.*

III. osztály.

Osztályfő: *Ulár Pál.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Dr. Bartók Gy.: Biblia ismertetés. Palaestina földrajza. A biblia részei. Ó-szövetségi könyvek, kiváló tekintettel a zsidó nép vallásos szokásaira, ünnepeire és történelmére. Új-szövetségi könyvek. Az evangeliumok. Pál levelei.

Tanár: *Gálfy Zsigmond.*

Magyarnyelv. Heti 3 órán. T. k. Halász Ignácz: Rendszeres magyar nyelvtan és Dr. Badics Ferencz: Olvasókönyv III. r. Az egész hang-, szó- és mondattan. Olvasás, az olvasott részek elbe-

szélése és elemzése. Költemények betanulása és szavalása. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Ulár Pál.*

Latinnyelv. Heti 6 órán. T. k. Schultz Dávid: Latin nyelvtan és Gyakorlókönyv. Dávid: Latin Olvasókönyv. Olvasmányok: hexameter- és pentamenter sorok, 8 phaedrusi mese, a római köztársaság története 1—12. és 25—28. fejezetek, a gyakorlókönyvből a megfelelő részek fordítása. Ezek alapján az alaktan folytonos ismétlése, a dactylusi és jambusi versek szabályai, az esetek használata, a névszók sajátságai, az acc. és nom. c. inf, abl. abs., gerundium és gerundivum szerkezetek. Hetenként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Ulár Pál.*

Németnyelv. Heti 4 órán. T. k. Hoffmann Mór: Németnyelvtan és olvasókönyv I. r Név- és igeragozás. Melléknevek fokozása és ragozása. Tulajdonnevek ragozása. Névmások, viszonyszók, számnevek. Erős igék. Módjelentő segédigék. Határozószók. Geschichten vom Herakles-ből az I—XIV. fejezetek és a közbeeső magyar gyakorlatok. Nachtlied, Der Mutter Grab, Salamon und der Säemann, Der Kukuk und der Staar könyvnélkűl. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Pálfi Márton*

Történelem kapcsolatosan Földrajzzal. Heti 4 órán. T. k. Gál Mózes és Helmár Ágoston: Magyarország története és az osztrák-magyar monarchia politikai földrajza főbb vonásokban.

Tanár: *Kovács János.*

Természettani földrajz. Heti 2 órán. T. k. Dr. Schmidt Ágoston: Természettani földrajz. A physika főbb törvényei. A föld mint világtest. A föld szárazúlata. A földgömb vizei és légköre.

Tanár: *Benczédi Gergely.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán. T. k. Gerevich—Orbók Számtan. A II. osztály tananyagának rövid ismétlése. Összetett hármasszabály. Egyszerű és összetett kamatszámítás. A váltó leszámítolása. Állam- és értékpapirokra vonatkozó számítások. Határidő számolás. Egyszerű és összetett arányos osztás. Elegyítési számítás. Ötvények és pénzekre vonatkozó számolások. Lánczszabály. Kéthetenként isk. írásbeli dolgozat. Tanár: *Hidegh Mihály*

Rajzoló mértan. Heti 2 órán. T. k. Hornischek Henrik. Rajzoló geometria. Alapműveletek távolságokkal és szögekkel.

Merőlegesek és párhuzamosak szerkesztése. Az egyenes vonalú idomok és szabályos sokszögek alkotó részeinek összefüggése; ezek szerkesztése. Idomok átalakítása- és osztása. Az arányosság. A földmérés elemei. Helyszínrajzolás. Az elméleti résznek megfelelő rajzok készítése. Tanár: *Nagy Gyula.*

Szabadkézi rajz. Heti 1 órán. Stylszerű ornamentális rajzok készítése és szinezése Várdai Szilárd Fali mintái után.

Tanár: *Nagy Gyula.*

Torna. Heti 2 órán. Rendgyakorlatok: Fejlődés, kanyarodás, rendek és kettős rendek képzése, menetelési gyakorlatok. Szabadgyakorlatok: 4 - 8 ütemes egyenoldalú taggyakorlatok súlyzóval és vasbottal. Szertornázás: Gyakorlatok az összes szereken hajlított és nyujtott támaszban. Gyakorlatok a szabadban:

Magas- és távolugrás a puszta földről, kitartó futás.

Játékok: Kör- és labdajátékok. Tanár: *Lassel Gyula.*

Műének. Heti 2 órán.

Egyházi ének. Heti 1 órán: Tanár: *Iszlai Márton.*

IV. Osztály.

Osztályfő: *Pálfi Márton.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Ferencz József: Unitárius Káté. A vallásról, Istenről, Jézus Krisztusról, Szentlélekről, ker. anyaszentegyházról az örökéletről, a keresztségről és az urvacsoráról. Önmagunk és embertársaink iránti kötelességeink.

Tanító: *Gálfy Zsigmond.*

Magyarnyelv. Heti 4 órán. Négyessy László Stilisztikája alapján az egyszerű és szépirály kellékeinek s a hangsúlyos és mértékes verselésnek ismertetése. Olvasmányok. Versek betanulása. Arany Toldijának részletes és beható tárgyalása Lehr—Toldi kiadása alapján. Két hetenként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Pálfi Márton.*

Latinnyelv. Heti 6 órán. T. k. Schultz—Dávid: Latinnyelvtan és gyakorlókönyv: Dávid J: Latin olvasókönyv Livius, Ovidius, Phaedrus, műveiből. Az esetek használatának és versmértani szabályoknak ismétlése. Idők használata, consecutio temporum, módok használata fő- és mellékmondatokban, infinitivus, participium,

gerundium és supinum. Összetett mondat. Remus halála. Tarquinius elfoglalja Gabii városát. Ovidiusnak Rómából való szomorú távozása. A római köztársaság történetéből a II. rész 1—18 és 36—42 gyakorlatai. A gyakorlókönyv IV. részének 35—36, 38 44, 46. 49, 50, 52, 54, 55, 59, 61, 73, 74. gyakorlatai. Hetenként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Pálfi Márton.*

Németnyelv Heti 3 órán. T. k. Hoffmann: Németnyelvtan és olvasókönyv. II. rész. Szóképzéstan. Mondattanból: Kiegészítő az accusativusban, dativus- és genitivusban. Határozók. Összetett mondat. Kötőszók. Határozói mondatok. Szórend. Pontozás. Olvasmányok: Der Argonautenzug I—V. Der hörnerne Siegfried. Siegfried und Chrimhilde. Der alte Gott lebt noch. Egyes fordítási gyakorlatok. Könyv nélkül: Der wilde Jäger, Das Schloss Boncourt, Der Postillon és Der betrogene Teufel Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Ulár Pál.*

Történelem. Heti 3 órán. Ribáry Ferencz tankönyve szerint az ókorból: a keleti népek, görögök és rómaiak történelme, római császárság megalapításáig. Tanár: *Kovács Jdnos.*

Természetrajz. Heti 3 órán. T. k. Dr. Koch Antal, Ásvány-, Kőzet- és Földtan. Chemiai előismeretek. Az ásványok alaki és természettani tulajdonságai. Egyes ásványok ismertetése. Kőzet- és földtan. Tanár: *Benczédi Gergely.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán. T. k. Grünwald: Algebra a középiskolák számára. Összeadás, kivonás, szorzás, osztás és hatványozás betűszámokkal Egy ismeretlenű elsőfokú egyenletek megoldása. Kéthetenként isk. írásbeli dolgozat.

Tanár: *Hidegh Mihály.*

Rajzoló mértan. Heti 2 órán. T. k. Hornischek Henrik, Rajzoló geometria. Kör, ellypsis, hyperbola, parabola, ezekre vonatkozó főbb szerkesztési feladatok. Stereometriai elemek: pont, vonal és sík kölcsönös helyzetei; lapszög, testszöglet. Projectió: pont, sík és idomok vetülete. Vonalak, idomok és mértani testek ábrázolása 2 kép-síkon. Épületek tervrajza.

Tanár: *Nagy Gyula.*

Szabadkézi rajz. Heti 1 órán. Görög, arabs és renaissance stilű szalagok és diszítmények rajzolása és színezése.

Tanár: *Nagy Gyula.*

Torna. Heti 2 órán. Mint a III. osztályban.
Tanár: *Lassel Gyula.*

Műének. Heti 2 órán.

Egyházi ének. Heti 1 órán. Tanár: *Iszlai Márton.*

V. osztály.

Osztályfő: *Gálfi Lőrincz.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Pálffy József: A keresztény egyház történelme. Az egyház megalapításáról. Az egyház üldöztetése és diadalra jutása. Az egyház megrontása. A hitújítás története külföldön és hazánkban. Tanár: *Mózes András.*

Magyarnyelv. Heti 3 órán T. k. és olvasókönyv: Négyesi László, Szerkesztéstan. Elrendezés (szerkezet) és feltalálás a prózai művekben. A ballada elmélete, Gregus—Beöthy Magyar Balladák című kézikönyve alapján. Szép prózák és költemények betanulása és szavalása. Havonként egy írásbeli dolgozat.
Tanár: *Nagy Lajos.*

Latinnyelv. Heti 6 órán. T. k. Dávid, Titi Livii ab urbe condita libri vol. I, Csengeri J., Anthologia Latina, Pirchala, Latin stilusgyakorlatok. A római történetirás, Livius élete és művei, a XXI. könyv fordítása a 13, 34, 39, 40, 41, 49, 50, 51, 58, 60, 61 fejezetek kivételével. A lyrai költészet a rómaiaknál, C. Valerius Catullus, P. Vergilius, Maro. Horatius, Flaccus és Albius Tibullus élete és művei. A tankönyv 2, 3, 5, 6, 7, 8, 11, 14, 15, 20, 21, 24, 32, 33, 38 és 57 olvasmányainak fordítása, a 2, 5, 6, 7, 20, 24 és 34 olvasmányok könyvnélküli tanulásával. Egyes részletek Liviusból is könyvnélkül. Metrikai ismeretek az olvasottak alapján Irásbeli dolgozatok kéthetenként. Tanár: *Gálfi Lőrincz.*

Görög nyelv. Heti 5 órán. T. k. Dr. Maywald, Görög nyelvtan és Olvasókönyv. Alaktan. A betük ismertetése és a hangsúlyos olvasás átalános szabályai után a fő és melléknevek, névmások ragozása, fokragozás igehatározók, számnevek Igetan. A tiszta és nem tiszta jellegű igék időképzése. Az olvasókönyvből a megfelelő olvasmányok fordítása nyelvi és mondattani magyarázatokkal, elemzés és szók betanulása. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat.
Tanár: *Ulár Pál.*

Németnyelv. Heti 3 órán. T. k. Herder, Der Cid, magy. dr. Hoffmann Frigyes, Harrach, Német olvasókönyv III. kt., Endrei, Német stilusgyakorlatok. *Költői olvasmányok:* 26 románcz. Az 1. 14. 18. 19. és 20. könyv nélkül is. Tells Platte. Wilhelm Tell. Zum Ziele. Das Ständchen. Du bist, wie eine Blume. Wanderers Nachtlied. Frühlingsglaube Hoffnung. Loreley. Worte hat der Mensch allein. Die drei Zigeuner. Mindezek könyv nélkül is. *Prózai olvasmányok:* Alles zum Guten. Der Kluge Sultan. Das wohlfeile Mittagessen. Mittagessen im Hof. Die zwei Wanderer. Das Wunderkästchen. Der Rabe Noahs Die Taube Noahs. Das wohlbezahlte Gespenst. Der Gevatter Tod. Der Nothpfennig. Der Cid. Das Ritterwesen. Die Befreiung der Waldstätte. Az olvasmányok és stilusgyakorlatok alapján a nyelvtani ismeretek ismétlése. Havonkánt egy írásbeli dolgozat.

Tanár: Dr. *Gál Kelemen.*

Történelem. Heti 3 órán. T. k. Dr Ribáry F. Egyetemes történelem. Az ó korból a római császárság. Középkor.

Tanár: *Kanyaró Ferencz.*

Természetrajz. Heti 2 órán. T. k. Simonkai L., Növénytan. Egyes növények leírása. A sejt tudomány. A növénytan története. Az egyes növénycsaládok részletes tárgyalása.

Tanár: Dr. *Nyiredy Géza.*

Mennyiségtan. Heti 4 órán. T. k. Grünwald, Algebra a középiskolák számára és Mocnik Schmidt, Geometria. X. kiadás Kéttagú kifejezések magasabb hatványai. Számtani sor. Gyökvonás. Irrationalis és imaginarius számok. Egyismeretlenű quadratikus és az irrationális egyenletek megoldása. Első fokú határozott egyenletek megoldása két és három ismeretlennel. A planimetria fontosabb tételei. Havonként isk. írásbeli dolgozat.

Tanár: *Hidegh Mihály.*

Torna. Heti 2 órán. Rendgyakorlatok: Kettős rendek és rendekre szakadozás menetközben. Szabadgyakorlatok: 4 - 8 ütemes ellenoldalú taggyakorlatok súlyzóval vas botlal és buzogánnyal. Társas gyakorlatok. Kötélhuzás. Szergyakorlatok: Csapattornázás az összes szereken. Gyakorlatok a szabadban: Futás és rúdugrás. Játékok: Kör- és labdajátékok.

Tanár: *Lassel Gyula.*

Műének Heti 2 órán.

Egyházi ének. Heti 1 órán. Tanár: *Iszlai Márton.*

VI. Osztály.

Osztályfő: *Perédi József.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Ferencz József: Unitárius Kis Tükör vagyis az unitárius egyház története, hitelvei, egyházalkotmánya és szertartásai. Bévezetés az unitárius egyház történelmébe. Az egyház megalapítása. Az unitárius tan gyors elterjedése s a rákövetkezett visszahatás. Az egyház szomorú korszaka. Az egyház újabb kora. Tanár: *Péterfi Dénes.*

Magyarnyelv. Heti 3 órán. T. k. Riedl Frigyes, Rhetorika és rhetorikai olvasókönyv. Az elbeszélő, értekező és szónokias próza elmélete megfelelő példákkal és olvasmányokkal. Könyvnélküli részletek Kossuth és Deák Ferencz beszédéből s Arany kitűnőbb költeményeiből. A Zrínyiásznak és Shakespeare Coriolan cz. tragoediájának beható tárgyalása. Havonként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Kanyaró Ferencz.*

Latinnyelv. Heti 6 órán. T. k. C. Sallustii Crispi Bellum Ingurthinum ed. Petz. Ciceronis Orationes Selectae ed. St. Dávid. Vergilii Aeneis ed. Némethy: Az írók élete és műveik ismertetése. Az epos fejlődése kezdettől Vergiliusig. Fordíttatott: Sall. Bell. Jug. 1—39 fej. Cic de imp. Cn. Pomp. egészen, különös figyelemmel a történelmi vonatkozásokra. Verg. Aeneis II. ének egészen, a IV. ének szemelvényesen. Egyes részek könyvnélkül. Két hetenként isk. írásbeli dolgozat. Tanár: *Perédi József.*

Görögnyelv. Heti 5 órán. T. k. Dr Maywald: Görögnyelvtan és Görög Olvasó-könyv II. rész. Az V. oszt. anyagának ismétlése után az ú- végű ígék ragozása, rendhagyó ígék, eset- és mondattan. Az olvasókönyv 1 40 gyakorlarainak fordítása. A Commemorabiliakból Heracles a váló uton. Egyes részletek könyv nélkül. Xenophon élete és művei. Irásbeli dolgozatok kéthetenként.
Tanár: *Gálfi Lőrincz.*

Németnyelv. Heti 3 órán T. k. Heinrich, Német balladák és románczok I.—II. rész. Harrach, Német olvasókönyv IV. rész. Endrei, Német stilus gyakorlatok. Lenore. Der König in Thule.* Der Fischer.* Erlkönig.* Mignons Lied.* Der Sänger.* Die wandelnde Glocke. Der Ring des Polykrates. Die Theilung der Erde. Der indogermanische Sprachstamm. Die germanischen Sprachen.

Wulfila und die gothische Bibelübersetzung. Demosthenes und Phokion. Tacitus. Die Abhandlung. Cajus Marcius Coriolanus. Schiller an seine Schwester Christophine. Schiller an Christophine. Schillers Tod. Wie gelangt man zu einem guten Ausdrucke seiner Gedanken und Empfindungen? Aus Lessing Sinngedichten (6). Aus Schillers Epigrammen (6). A *-gal jelzettek könyvnélkül is. A nyelvtan ismétlése. Havonként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Pálfi Márton.*

Történelem. Heti 3 órán. T. k. Dr. Ribáry Ferencz, Világtörténelem. Új-kor. Tekintettel a mívelődési viszonyokra. Megfelelő térképpel. Tanár: *Kovács János.*

Természetrajz Heti 3 órán. T. k. Kriesch János, Állattan. Az állati test alkotásáról és működéséről. Az állati szervekről és működéseikről. Az állatok rendszertana.

Tanár: *Dr Nyiredy Géza.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán T. k. Grünwald: Algebra és Mocnik-Schmidt: Geometria. Hatványozás általánosítása, a gyökök tulajdonságairól. Számrendszer. A logarithmusokról Műveletek logarithmusokkal. Első- és másodfokú egyenletek tanának ismétlése. Számtani haladvány. Trigonometria. Havonként egy írásbeli dolgozat. Tanár: *Boros Sándor.*

Görög potló tárgyak. a) Irodalmi rész. Heti 2 órán. Görög hitéleti és magán régiségek. Görög művészet. Szemelvények: Mindszenthi Gábor, Szalárdi J., Cserey Mihály, Mikes Kelemen, Zrinyi Miklós, Pázmány Péter, Horváth Mihály, Salamon Ferencz művei. ből. Az Ilias és Odysseia olvasása és ismertetése. Segéd könyvek: Schill S. Görög régiségek. Dr. Jancsó B. Magyar irod olvasmányok. Dr. Csengeri János. »Homeros Iliása és Odysseia« szemelvényekben. Három havonként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Kovács János.*

Mértani rajz. Heti 2 órán. Építészeti részek, oszlopfők, talapzatok, párkányok szerkesztése és rajzolása domború mintákról; ezen részek távlati képeinek szerkesztése, árnyékolása.

Tanár: *Nagy Gyula.*

Torna. Heti 2 órán. Mint az V. osztályban.

Tanár: *Lassel Gyula.*

Műének. Heti 2 órán. Tanár: *Iszlai Márton.*

VII. osztály.

Osztályfő: *Dr. Gál Kelemen.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Pálffy József: A keresztény egyház történelme. Az egyház megalapításáról. Az egyház üldöztetése és diadalra jutása. Az egyház megrontása. A hitújítás története kűlföldön és hazánkban. Tanár: *Mózes András.*

Magyarnyelv. Heti 3 órán. Riedl Frigyes Poetikája és olvasókönyve alapján verstan, a lyrai, epikai és drámai műfajok elmélete és történeti fejlődése. Havonként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Nagy Lajos.*

Latinnyelv. Heti 6 órán. T. k. Cicero, Orationes selectae, ed. Dávid. Vergilius, Aeneis ed Némethy. Plautus, Trinummus, magy. Gerevich. Cserép, Római régiségek. Cserny-Dávid, Latin stilusgyakorlatok. III. r. *Költői olvasmányok:* Aeneis VI. éneke. 450—477 és 756—854 soríg könyv nélkűl is. Plautus Trinummusa. *Prózai olvasmányok:* Cicerónak Antonius ellen tartott I. és II. beszédje. Régiségtanból: Cives. Civitas. Peregrini Servi. Közhatalom. Császárság. Jogűgy. Pénzűgy. Kormányzat a városon kívűl. Hadűgy. Vallás. Családi s házi viszonyok és szokások. Irodalomtörténet az írókkal kapcsolatosan. Kéthetenként írásbeli dolgozat, stilusgyakorlatok. Tanár: Dr. *Gál Kelemen.*

Görögnyelv. Heti 5 órán T. k Homer Iliasa, Odysseiája, Herodotos műveiből Szemelvények, megfelelő irodalom történeti olvasmányokkal és ismertetésekkel. Havonként egy írásbeli dolgozat: fordítások görögből magyarra és magyarból görögre.

Tanár: *Nagy Lajos.*

Németnyelv. Heti 3 órán. T. k. Goethe, Hermann und Dorothea, magy. Harrach. Demek, Német olvasókönyv. Endrei, Német stilus-gyakorlatok. *Költői olvasmányok:* Hermann und Dorothea. Szebb részletek könyv nélkűl. Die alte Waschfrau. Das Schloss Boncourt. Die Grenadiere. Mindhárom könyvnélkűl is. Des Sängers Fluch. Die Wallfahrt nach Kevlaar. Aus Lessings Nathan der Weise. *Prózai olvasmányok:* Der Mensch ist zu feinern Sinnen, zur Kunst und zur Sprache organisiert. Gute Geduld. Kannitverstan. Moses Mendelssohn. Nutzen des Multiplizierens. Nützliche Lehren (1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. számúak). Ein theurer Kopf und ein wohl-

feiler. Betrachtung über ein Vogelnest. Die Spinnen. Stilusgyakorlatok: Gellert beszélgetése egy tisztelőjével. Egy vendéglős és egy katonatiszt inasának párbeszéde. Nagy Frigyes. A jó orvosság. A négy évszak. Havonként egy írásbeli dolgozat.

Tanár: *Dr. Gál Kelemen.*

Politikai földrajz. Heti 2 órán. T. k. Scholtz Albert: Politikai földrajz. Megfelelő térképpel. Tanár: *Dr. Nyiredy Géza.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán. T. k. mint a VI. oszt.-ban. A quadratikus egyenletek általános elmélete. A redukálható, binomiális, reciprok egyenletek. Első fokú határozatlan egyenletek. A függvények elmélete. A másodfokú függvény maximuma és minimuma. Függvények graphikus ábrázolása. Stereometria. Havonként írásbeli dolgozat. Tanár: *Boros Sándor.*

Természettan. Heti 4 órán. T. k. Dr. Abt Antal, Természettan. A testek közös tulajdonságai Mozgás és erőtan. A szilárd, cseppfolyós és légnemű testek mechanikája. Hangtan.

Tanár: *Benczédi Gergely.*

Egészségtan. Heti 2 órán. T k. Dr. Fodor József, Közegészségtan. Táplálkozás, lakás, foglalkozás, a test ápolása, ferzőző betegségek, véletlen veszedelem. Tanár: *Dr. Veress Lajos.*

Görögöt pótló tárgyak. a) *Magyar írók bővebb tanulmányozása, kapcsolatban a görög klasszikusok fordításban való ismertetésével.* Heti 2 órán., A görög költészet történetének ismertetése. Aiskhylos, Sophokles és Eurupides tüzetesb méltatásával. A magyar költők közűl Balassa, Gyöngyössi, Csokonai, Kisfaludy S. bemutatása műveikből vett személvényekkel. Segédkönyvek, Schill Salamon, Görög irodalom története; Jancsó Benedek, Magyar irodalmi olvasmányok; Gyöngyössi, Murányi Venus; Radó Antal, Görög költők: Aiskhylos, Lelánczolt Prometheus, Sophokles, Oidipus király, Antigone; Euripides, Iphigeneia Aulisban. Három havonként írásbeli házi dolgozat Tanár: *Kanyaró Ferencz.*

b) **Mértani rajz.** Heti 2 órán. Ábrázoló geometria. A pontnak, egyenesnek és sokszögnek két projectio síkon való ábrázolása, vonatkozással a térelemekre. Az emberi fejnek minták után való rajzolása. Tanár: *Nagy Gyula.*

Torna. Heti 2 órán. Rendgyakorlatok: Fejlődések, kanyarodások és kettős rendek menetközben. Szabadgyakorlatok: 4—8

ütemes egyen- és ellenoldalú összetett taggyakorlatok súlyzóval, vasbottal, buzogánynyal. Szergyakorlatok: Csapattornázás az összes szereken. Gyakorlatok a szabadban: Futás, rúdugrás, súlydobás magasba és távolba, súlyemelés. Játékok: Futó- és labdajátékok.
Tanár: *Lassel Gyula.*

Műének. Heti 2 órán. Tanár: *Iszlai Márton.*

VIII. osztály.

Osztályfő: *Kanyaró Ferencz.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Ferencz József: Unitárius kis Tűkör vagyis az unitárius egyház története, hitelvei, egyház alkotmánya és szertartásai. Bevezetés az unitárius egyház történelmébe. Az egyház megalapítása. Az unitárius tan gyors elterjedése s a rákövetkezett visszahatás. Az egyház szomorú korszaka. Az egyház újabb kora. Tanár: *Péterfi Dénes.*

Magyarnyelv. Heti 3 órán. T. k. Horváth Cyrill, A magy. nemzeti irod. története. A magyar nemzeti irodalom rendszeres ismertetése. Havonként egy írásbeli dolgozat.
Tanár: *Kanyaró Ferencz.*

Latinnyelv. Heti 5 órán. T. k. Szemelvények Tacitus műveiből magy Dr. Gyomlai, Cicero: Laelius de amicitia, magy. Heinrich, Horatius: Opera omnia. ed. Pozder és Cserni Dávid Stilus-gyakorlatok. Tacitus Annales szemelvényesen, Horatius odái, satirái és epistulái szemelvényesen és az Ars Poetica, Cicero, Laelius I—X. Megfelelő irodalom történet és régiségtan. Írásbeli dolgozatok kéthetenként. Tanár: *Gálfi Lőrincz.*

Görögnyelv. Heti 4 órán. Platon Apologiából XVI. fejezet. Odysseia VI. ének, megfelelő irodalmi olvasmányokkal és ismertetésekkel. Havonként egy írásbeli dolgozat, fordítás görögből magyarnyelvre. Tanár: *Nagy Lajos.*

Németnyelv. Heti 2 órán. T. k. Schiller, Wallensteins Tod, magy. Alexander. Demek, Német olvasókönyv. Költői olvasmányok: Wallensteins Tod végig szemelvényesen. Wallensteins álma (II. 3.) és monologia (III. 13.) könyvnélkül is. Irodalomtörténetből: Einleitung. Die Zeit der ersten Blűte. Bürgerliche Dichtung und Reformation. Sprachgesellschaften. Erste und zweite schlesische Dichterschule. Kampf der Leipziger und Schweizer. Die Zeit der

zweiten Blüle. Klopstocks, Wielands, Lessings, Herders, Schillers und Goethes Leben und Wirken. Havonként egy írásbeli dolgozat.
Tanár: *Dr. Gál Kelemen.*

Történelem. Heti 3 órán. T. k. Dr. Ribáry Ferencz, Magyarország oknyomozó történelme. Figyelem volt fordítva a világtörténelmi eseményekre, úgyszintén a magyar alkotmány fejlődésére s a nemzeti művelődésre. Tanár: *Kovács János.*

Természettan Heti 4 órán. T. k. Dr. Abt Antal, Természettan. Fénytan, Hőtan. A testek vegytani tulajdonságai. Elektromosság és mágnesség. A mathematikai földrajz elemei.
Tanár: *Benczédi Gergely.*

Mennyiségtan. Heti 3 órán. T. k. mint a VII. oszt.-ban. Kamatos-kamat, járadék, évpénz számítás. A végtelen geometriai sor convergentiája és diverg. A végt. sor alkalmazása a végtelen tizedes törteknél. Permutatió, combinatió. Az algebra és geometria főbb tételeinek átismétlése. Havonként írásbeli dolgozat.
Tanár: *Boros Sándor.*

Görögöt potló tárgyak.

a) *Magyar írók bővebb tanulmányozása, kapcsolatban a görög klasszikusok fordításban való ismertetésével,* Heti 2 órán. A görög prózairodalom fejlődésének ismertetése. Szemelvények Platonnak és Aristotelesnek főkép ethikai műveiből s bővebb olvasmányok Széchenyi, Wesselényi, Kölcsey, Eötvös és Kemény politikai irataiból. Segédkönyvek: Schill Salamon, Görög irodalomtörténet; Jancsó Benedek, Magyar irodalmi olvasmányok. IV. kt. Alexander Bernát, Platon és Aristoteles. Havonként írásbeli házi dolgozat.
Tanár: *Kanyaró Ferencz.*

b) **Mértanirajz.** Heti 2 órán. T. k. dr. Fodor László, Ábrázoló geometria. A szögletes és gömbölyű testek ábrázolása; ezek egyenes és ferde síkkal való metszése. A mértani testek saját és vetett árnyékának meghatározása; valamint ezen testek hálóinak szerkesztése. Antik fejek és alakok rajzolása sík minták után.
Tanár: *Nagy Gyula.*

Bölcseleti előtan. Heti 3 órán. T. k. Sárffy Aladár: Lélektan és logika. A philosophia elemei. Tanár: *Kanyaró Ferencz.*

Torna. Heti 2 órán Mint a VII. osztályan. A VII. és VIII. osztálynak egy része az olasz vívásban is nyert oktatást.
Tanár: *Lassel Gyula.*

Műének. Heti 2 órán. Tanár: *Iszlai Márton.*

IX.

Magyar nyelvtani dolgozatok.

V. Osztály.

1. Levél. 2. Az ősz és annak jelenségei. 3. Valamely esemény elbeszélése. 4. Jellemrajz. 5. Miből lesz a kenyér? 6. Miért kell tanulni? Melyik évszak kellemesebb a tavasz-e, vagy az ősz? 8. A vasútról, (ismertetés.) 9. A folyóról (ismertetés).

VI. Osztály.

1. Az erdő a négy évszakban. 2. Zrínyi a költő. 3. Szondi halála. 4. A szerencse káros következményei. 5. Szolimán és a szigetvári hős jelleme. 6. Mire tanítják az ifjut Ikarus szárnyai. 7. A Zrínyiász szerkezete és költői szépségei. Az anyai szeretet festése Petőfi költeményeiben. 9. Egy történeti esemény elbeszélése. (Zárthelyi dolgozat).

VII. Osztály.

1. A szépnek alkalmazása. 2. Népköltési művek gyűjtése és értéke. 3. Lyrai irodalmunk a 19-ik évszázban. 4. Gr. Széchenyi István emlékezete Arany János odája alapján. 5. Arany balladáinak ismertetése és méltatása. 6. Egy epos ismertetése tartalom és szerkezet szerint. 7. Petőfi Kis-Kunság cz. leíró költeménye átalakítva prózává. 8. Valamely dráma ismertetése tartalom és szerkezet szerint. 9. Egy drámai hős jellemzése a dráma szövegéből.

VIII. Osztály

1. Vessünk, majd aratunk. 2. A nép és költői elbeszélés története irodalmunkban, főtekintettel Arany Toldijára és Petőfi János vitézére. 3. A magyar irodalom felvirágzásának okai a XVI. sz.-ban s hanyatlásának okai a mult században. 4. Erdély mint

a magyar szabadság fellegvára. 5. Epikai költészetünk a XVI. és XVII-dik században, fő tekintettel Tinódi és Zrínyi műveire. 6. Isokrates e szavairól: »A tudomány gyökere keserű, de gyümölcse édes«. 7. A magyar történetírás Anonymustól Paulerig. 8. Az éghajlat befolyása a növényvilágra.

Irodalmi gyakorlatok görög pótlóból.

VI. Osztály.

1. *Bethlen Gábor jellemzése.* 2. *A trójai háború ismertetése.* 3. A hadi és udvari hivatalról. Faludi Ferencz után.)

VII Osztály.

1. Homeroszi eposzok két főhősének jellemzése. 2. Zrínyi és Deli Vid a Zrínyiászban. 3. Egy görög dráma ismertetése.

VIII. Osztály.

1. Széchenyi István jellemrajza. (Naplója alapján.) 2. A görög nemzet mívelődésének külső indító okai.

Rendkívüli tantárgyakat önkéntesen tanult:

a) Angol nyelvet	14	növendék.
b) Franczia nyelvet	12	»
c) Zenét	32	»
d) Orgonázást	10	»
e) Gyorsírást	30	»

A görög nyelv helyett az azt pótló tantárgyakat tanulta a VI-ban 15; VII-ben 8; VIII-ban 11; összesen 34 tanuló.

X.

A tanterv táblázatos átnézete.

Tantárgyak	Osztályonként heti óraszám									
	I.	II.	III.	IV.	V	VI	VII.	VIII.	Együtt	
Vallástan	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Magyar nyelv	5	5	3	4	3	3	3	3	29	
Latin nyelv	6	7	6	6	6	6	6	5	48	
Görög nyelv a,	—	—	—	—	5*	5*	5*	4*	19	
Görögöt pótló tárgyak b.	—	—	—	—	4*	4*	4*	4*	16	*facultativ
Németnyelv	—	—	4	3	3	3	3	2	18	
Történelem	—	—	—	3	3	3	2†	3	18	†polit.
Földrajz	3	4	2	—	—	—	—	—	9	földrajz
Természetrajz	2	—	—	3	2	3	—	—	10	
Természettan	—	—	—	—	—	—	4	4	8	
Mennyiségtan	4	4	3	3	4	3	3	3	27	
Bölcsel. előtan	—	—	—	—	—	—	—	3	3	
Egészségtan	—	—	—	—	—	—	2	—	2	
Rajzoló mértan	3	3	2	2	—	—	—	—	10	
Szabadkézi rajz	—	—	1	1	—	—	—	—	2	
Szépírás	1	1	—	—	—	—	—	—	2	
Tornászat	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Egyházi ének	1	1	1	1	1	—	—	—	5	
Műének	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Összesen	31	31	32	32	a33 b32	a32 b31	a34 b33	33	258 255	

XI.

Tanszerek és gyűjtemények.

a) Collegiumi nagy könyvtár

A collegium nagy könyvtárát az 1899/1900. évben 251 olvasó használta, kik 1900 jún. 10-ig kivettek 686 művet 1082 kt. és 59 füzetben. A forgalom a megelőző évihez hasonló volt.

A könyvtár gyarapítására 256 frt és 7 krt fordítottunk, mely összegből a következő művek szereztettek:

Finánczy Ernő, A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. I. (1740—1773.) Bpest, 1899. 8. r. 1 kt. Magyarország tiszti czím- és névtára. 1899., 1900. Bpest, 1899. 4. r. 2 kt. Laufenauer Károly, Előadások az idegélet világából Bpest, 1899 8. r. 1 kt. Alföldy Dénes, Meteorologiai műszerek és elemek. Bpest, 1899. 8. r. 1 kt. Huber Alfonz, Ausztria története. Átdolg. Baróti Lajos. I. Budapest, 1899. 8. r. 1 kt. Jánosi Béla, Az aesthetika története. I. Bpest, 1899. 8 r 1 kt. Bodley (John Edward Courtenay), Franczíaország. I. Ford. Darvay Móricz. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Irodalomtörténeti közlemények. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Athenaeum. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Magyar Nyelvőr. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Történelmi tár. Bpest, 1899 8 r. 1 kt. Történeti életrajzok. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt Tanáregyesületi Közlöny. Bpest, 1899 8 r. 1 kt. Nemzeti Iskola. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Magyar Paedagogia. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Erdélyi Múzeum. Kolozsvár, 1899. 8 r. 1 kt. Orvos-természettud. Értesitő. Kolozsvár, 1899 8 r. 1 kt. Természettud. Közlöny. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Egyemes Philologiai Közlöny. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Ethnographia. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Euphorion. Leipzig. Wien, 1899. 8 r. 1 kt. Naturwissenschaftliche Rundschau. 1899. 8 r. 1 kt. Protestáns Egyh. és Isk. Lap. Bpest, 1899 4 r 1 kt. Protestáns Szemle. Bpest, 1899. The new World. Boston, 1899. 8 r. 1 kt. Magyar Kritika. Bpest, 1899. 4 r. 1 kt. Index az Egyet Philologiai Közlöny. I—XX. kötetéhez. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Magyar történeti színműtár. I—VI. Bpest, 1893 1899. 8 r. 6 kt. Margalits Ede, Horvát történelmi repertorium. I Bpest, 1900. 8 r. 1 kt. Magyar statisztikai közlemények. Újfolyam, XXII. kt. Bpest, 1900. 2 r. 1 kt. Statisztikai Havi Füzetek. Bpest, 1899. 4 r. 1 kt. Akademiai Értesitő. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Akadémiai Almanach. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Archaeologiai Közlemények. Bpest, 1899. 4 r. 1 kt. Akadémiai értekezések. Bpest, 1899. 8 r. 11 füz Nyelvtudományi Közlemények. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt. Sámuel Aladár, Bod Péter élete és művei. Bpest, 1899. 8 r. 1 kt.

Ajándékozás útján a következő művekkel gyarapodott könyvtárunk:

Kozma Gyula adománya saját műveiből: Világtörténelem. Polgári és felsőbb leányiskolák számára. I—II. Bpest, 1894. 8 r.

2 kt. Világtörténelem. Polgári fiuiskolák számára. 2-ik kiad Bpest, 1894. 8 r. 1 kt. Magyarország összehasonlitó statisztikája. Bpest, 1879. 8 r. 1 kt. Földrajz. Polgári fiuiskolák számára I—III. Bpest, 1891. 8 r. 3 kt. Általános földrajz. Polg. isk. számára. Bpest, 1898. 8 r. 1 kt Leányiskolai földrajz. I—II. Bpest, 1895. 8 r. 2 kt. Budapest székesfővárosi II kerületi községi nyilvános polgári leányiskola 25 éves története. Bpest, 1897. 8 r. 1 kt. Rendszeres földrajzi atlasz. Bpest, 1890. 4 r. 1 kt Általános földrajzi atlasz. Népiskolai használatra 24-ik kiad. Bpest, 4 r. S. a. 1 kt. A nőkérdés. Bpest, 1899. 8 r. 1 füz. Hunfalvy János élet- és jellemrajza. Pozsony, 1887. 8 r. 1 füz. Budapest székesfővárosi II. ker. polgári leányiskola értesítője. 1888—1899. 8 r. Bpest, 12 füz. *Földmivelésügyi minisztertől:* Zigány Zoltán és Baross Károly, A pinczeszövetkezetekről. Bpest, 1899. 8 r. 1 füz. M. korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Bpest, 1900. 2 r. 1 kt. *Egyházi Képviselő Tanácstól:* Bahnsen (Wilhelm), Die Stellung der evang. Kirche zur Feuerbestattung. Berlin, 1898. 8 r 1 füz. Előadások az iskolai egészségügy köréből. Bpest, 1899. 4 r. 1 füz Brassai Sámuel koporsója mellett mondott imák és beszédek. 8 r. 174 füzet. Értesítő a Bpesten tartott nemzetközi unitárius konferenczióról. Bpest, 1896. 8 r. 84 kt. Jegyzőkönyvek a protestáns egyházaktól. 25 füz. A keresztény hittudomány összege. Kolozsvár, 1899. 8 r. 100 kt. *Szerzők ajándékai:* Abrudbányai unitár. ekkl. templomának százéves fennállása emlékére. Abrudbánya, 1898. 8 r. 1 füz. Mészáros Jenő, A magyar lantosköltészet a szabadságharcztól. Temesvár, 1899. 8 r. 1 kt. Szikszay Zoltán, Emlékkönyv Szilágyi István szobrának leleplezése alkalmából. M.-Sziget, 1899. 8 r. 1 füzet. Report of Manchester College Oxford. 1900. 8 r. 1 füzet. *Kozma Béla* VI. ajándéka: Dancsuly Ferencz daloskönyve. Görcz. 1886. 8. r. (Kézirat.) 1 füz. *Kozma Ferencz:* Stutz U. Die Naturwissenschaftliche Schöpfungsgeschichte im Vergleich mit der biblischen. Heidelberg. 1883. 8. r. 1 füz. *Weisz Mór* VI. ajándéka. Etymologia certorum vocabulorum. Kézir. XIII. sz. 8. r. 1 füz. Castellionis (Sebastiani), Sacrorum dialogorum libri quatuor. Posonii. 1792. 8. r. 1 kt. Passio (Az mi Urunk Jézus Krisztusnak kín-szenvedése.) 2. r. XVIII. sz. kézirat 1 füz. Lat n biblia. Csonka 8. r. XVIII. sz. 1 kt. *Csató János* alispán adománya: Alsó-fehér vármegye monografiája. I. kt. 2. rész. N-Enyed. 1899. 4. r. 1 kt. *Grün*

István V. Ebers György. Uarda Ford Jonás János. I—II. Bpest, 1878. 8 r. 2 kt. Magyar felelős miniszterium (Az 1867-diki). 8 arczkép és életrajz. Pest, 1867. 4 r. 1 kt. *Brunner József* VI. Méhes György. Arithmetica. Kolozsvár. 1833. 8 r. 1 kt. Méhes Sámuel, Közönséges Arithmetica. Kolozsvár. 1833. 8 r. 1 kt. *Székely Géza* V. ajándéka: Schosulan Mih. János, A falusi embereknek irt oktatás. Béts. 1786. 8 r. 1 kt. Guevara (Antonio de), Horologium Principum. Ed. IV. Lipsiae, 1615. 2 r. 1 kt. Bibliorum Graecorum Latinorumque. Pars 2-da. Basileae. 1550. 8 r. 1 kt. Heineccii Jo. Gottl. Elementa juris naturae. Edit. V. Halae. 1768. 8 r. 1 kt. Fredro Andreae Max. Assertiones ex universa philosophia. Claudiopoli. 1755. 8 r 1 kt. Verbőtzi illustrata. Tyrnaviae. 1775. 8 r. 1 kt. Erdély országának három könyvekre osztatott törvényes könyve. Kolozsvár. 1779. 8 r. *Toth Albert* V. o. ajándéka: Makula nélkül való Tükör. Jézus Krisztusnak élete. 4-ik kiad. N.-Szombat. 1765. 4 r. 1 kt. *Paskuj Alajos* ajándéka: Loskay Bekény, A magyarnyelv irodalom és müveltség története. Pest, 1863 8 r. 1 kt. Eltünt ékszerek. A Pallas könyvtár IV. évf. 8. kt. Bpest. 8 r. 1 kt. *László Aladár* VI. Fuhrmann Mathias, Dux viae angelicus ad urbem Romam. Viennae, 1749. 8 r. 1 kt. *Kanyaró Ferencz* ajándéka: Századok. 1899. Bpest, 8 r. 1 kt. M.-Könyvszemle. 1899. Bpest, 8 r. 1 kt. The illustrated London news, 1869—70. London, 2 r. kt. Bret Harte, Prose and Poetry. Vol. I. Leipzig. 1872. 8 r. 1 kt. Bret Harte, Flip and other stories. Leipzig. 1882. 8 r. 1 kt. Llorente és Gallois, Az inqusitió története. I - II. Bpest. 8 r. 1 kt. Corvin, Papok tükre. Hely és év n. 8 r. 1 kt. Twain Mark, Sketches. With the portrait. Leipzig, 1883. 8 r. 1 kt. Verne Jules Apróbb műveiből. Bpest. 1875 8 r. 1 kt. Jósika Miklós, Regény és regényitészet. Pest. 1858. 8 r. 1 kt. (Kertbeni.) Magyarország legrégibb drámairodalma. 1550—1575. Bpest. 1878 8 r. 1 kt. Chiniquy Károly, A pap, a nő és a gyóntatószék. II. kiad. Karczag. 1896. 8 r. Szerző arczképével. 1 kt. Bignio Mariska, Az élet örvényei. Battonya. Év n. 8 r. 1 füz Keményfi dalai, Kolozsvár, 1897. 8 r. 1 füz. *Péterfi Dénes* ajándéka: Blau Lajos, Az ó-zsidó bűvészet. Bpest. 1898. 8 r. 1 kt Keresztény Magvető. Kolozsvár 1899 8 r 1 kt. Protestáns Egyh. és Isk. Lap 1899. Bpest. 4 r. 1 kt Erdélyi Protestáns Lap Kolozsvár, 1899. 4 r 1 kt. Dunántúli Prot. Lap Pápa, 1899. 4 r 1 kt Sárospataki Lapok. Sárospatak

1899. 4 r. 1 kt. *Isk. Igazgatóságtól:* Iskolák értesítői 500 füz. Török Nicolaus. Collis paradisi amoenitas, sen sacri conventus Assisiensis. S l. et a. (1752). Szerző bejegyzésével. 4 r. 1 kt. *Berde Mózsa* hagyatékából: Kővári László, Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854. 8 r. 1 kt, Gönczi Pál, Vezérkönyv a növénytan tanítása és tanulására Lüben után I. IV. folyam. Pest. 1852. 1854. 8 r. 2 füz. Ferencz József. Ima Végh Sámuel koporsójánál. Kolozsvár, 1882 8 r. 1 füz. Freschi (Gherardo). Guida per Allevare i Bachi da Seta 2-da ediz. San-Vito. 1840. 8 r. 1 füz. Gordon Alexander, Report of an official visit to Transylvania. London. 1879. 8 r. 1 füz. Italmérési törvények, rendeletek. Bpest. 1889. 8 r. 2 füz. M. kir. államvasutak. Téli menetrend. Bpest, 1891. 8 r. 1 füz. *Tamás István* VI. ajándéka: Két különböző vallásu gyermekecskéknek egymás között való beszélgetések. Kézirat XVIII. sz. 8 r. 1 kt. *Sebes Pál* adománya kézirati tankönyv gyűjteményéből: Sebes Pál, Introductio in poësim sublimiorem. Claudiop. 1826. 8 r. 1 füz. De poësi Claudiop 1822. 8 r. 1 füz. Nagy Ludovicus, De poësii. Claudiop. 1809. 8 r. 1 füz. De poësi sublimiore. (Claudiop). XIX. sz. 4 r. 1 füz. N.-A.-M. Költészet szabályai. Másodféléves költészek számára. (Torda?) 1843. 4 r. 1 füz. Költészet szabályai. I. (Torda?) Szinmű költeményekről és Aestetica. (Torda?) 4 r. 1 füz. Dálnoki Szabó Károly, A háládatos emlékezet Thorotzkóban. 1831. 8 r (Sebes Pál tiszteletére.) 1 füz. Echo, Tuba veritatis. (II József tiszteletére.) 4 r. Toroczkó. 1830. 1 füz. Confessio Unitariorum. (Versekben). 4 r. 3 füz. Buzogány Áron, Beszédtan 4 r. 1 füz. Szónoklattan. 4 r. XIX. sz. 2 füz. Sebes Pál, Magyar praeceptum morum. 1820. 8 r. 1 füz. Ker. hítről vallástétel 1820. 8 r. 2 füz. Historia religionis et ecclesiae Unitariorum. Csonka 8 r 1 füz. Rövid summája az ekklesiai historiának. Toroczkó. 1830. 8 r. 1 füz. Bágyi Joo János, Modus rerum agendarum. 1834 8 r. 1 füz. Honunki jelen s hajdoni idegen nemzetek ösmertetése 8 r. 1 füz. Gyermekek rövid geografiája. 8 r. 1 füz. Erdélynek rövid leírása vagy geografiája. 8 r. 1 füz. Erdély jelen való állapotjának leirása, annak rövid historiájával együtt. 8 r. 1 füz. Természettudomány. (Kolozsvár, 1843. Berde Mózsáé?) 4 r. 1 füz. Keresztény tudomány. 4 r. 2 füz. De Antiquitatibus Romanis 1833. 4 r. 1 füz.

A lefolyt iskolai évben tehát gyarapodott a *Bölöni Farkas-könyvtár* vétel utján 39 művel 45 kötet és 11 füzetben, a *Vegyes-könyvtár* ajándék útján 74 művel 240 kötet és 731 füzetben, a kézirattár 27 művel 31 füzetben. Összes évi gyarapodás 140 mű 285 kötet és 773 füzetben Együtt 1058 darab. Igy könyvtárunk könyveinek száma ez évben 35,584 darabra emelkedett.

A néhány évvel ezelőtt megkezdett oklevélgyűjtés sem szünetelt ez évben. Tanulóink összesen 147 darabbal gyarapították már nem egy becses példánynyal bíró gyűjteményünket. Oklevelet ajándékoztak: *Weisz Mór* VI. 143 darabot a XVI—XIX. századból nagyobb részt a várfalvi Pálffy család birtokviszonyaira vonatkozókat. *Rédiger Aladár*, *Kiss Lajos*, *Farkas Győző* VIII és *Székely Géza* VI. egy-egy oklevelet a XVIII. századból.

Székely Márton honvéd huszár kapitány Mikes Kelemen arczképét ajándékozta könyvtárunknak, mely egykorú hiteles kép mindjárt Szeben bevétele után készült a honvéd tisztikar részére. *Weisz Mór* VI. egy havasi kűrtöt hozott, melyet előbbi tulajdonosa, buzgó hítrokonunk várfalvi id. *Fodor Zsigmond* nemzetőrmester 1848-ban vett el a podságai határon az oláh lázadoktól. Ugyane tanulónk két bélyeges római téglát ajándékozott gyűjteményünknek, melyeket Kanyaró Mihály talált a várfalvi várban. *Kozma Béla* VI. egy római emlékkő töredéket szállíttatott be a kollegium kis-mezei játékhelyéről. — Régiségtárunk tehát a lefolyt iskolai évben öt becses tárgygyal szaporodott.

Éremgyűjteményünket a következők gyarapították: *Albert Dénesné* úrasszony 3 római császári ezüst éremmel a Csáki-gorbói »Várból«. *Boros Sándor* igazgató 3 lengyel és 1 svéd (Gusztáv Adolf) ezüst éremmel a XVII. századból. *Hirsch Lajos* I. 1 Mária Therézia tallérral, 1765. *Smiel József* VI. adott; 1 ezüst húszas 1758. 1 tizes 1765. 1 máriás XVII sz., 1 greschl 1764 1 tiz banis, 5 kr. *Pálfi Zoltán* VI. 1 harmincz krajczáros Kossuth-bankó. *Trugly János* VI. 1 római ezüst érem. *Gálfi Dezső* V. 1 római ezüst érem. (Lucilius Augustus), 2 libertas 1705. 1 harmincz-krajczáros, 5 kr., $^1/_2$ kr., s 1 sárgaréz félhold díszítésre. *Brunner József* VI. egy 1818-beli huszas, 3 kétkros 1851. 2 kr. 3 félkr. 1 hatos *Rázmán Samú* V. $^1/_2$ kr. 1764-ből. *Simonfi Tamás* V. 3 kr 1800. *Téglás József* VI. 3 drb. kros és 1 db. 3 kros. *Bölöni József* IV.

1 tiz banis, 1 kr, $^1/_2$ kr. 20 kros 1869. 1 hatos 1872. *László Aladár* VI. 3 kros 1800. *Balázs András* VIII. 2 öt forintos s 1 csonka két frtos Kossuth bankó; 1 lengyel ezüst pénz 1663. *Veres József* V. 1 kr. *Gálfi Dezső* V 6 db. kros, 3 db három kros, 1 db. négy kros, 2 db. kopott bronzérem. *Bodoczi Sándor* V. db. kros, 1 háromkr. 1 kopott rézérem. *Kiss Károly* V. 1 ezüst lengyel garas XVII. sz. *Baló Dezső* III. egy 15 kros 1807, *Ssász István* VI. 1 máriás 1706 *Pálfi Zoltán* VI. 1 greschl 1765. $^1/_2$ kr. 1 kopott bronzérem. *Csia Albert* VI. két 30 kros, 1 márjás, 1 három 3 kros, $^1/_2$ kr. 4 kr. 1 garas 1784. 1 kr 1848. 1 réz játékpénz, Traján császár réz diadalérme. *Szabó Miklós* V. 1 lengyel ezüst húszas 1661. *Veres Gábor* V. 1 Bismark-érem 1888. 1 húszas 1668. *Rosenberger Pál* III 1 ötbanis, *Acs László* IV. 1 román rézpénz s egy osztrák kr. *Piskolti Gyula* IV. 1 osztr. kr. *Simon András* III. $^1/_2$ kr. 1816. *Müller Rezső* IV. $^1/_2$ kr. 1781. *Baló Dezső* III. egy 30 kros s egy 14 kros, *Petrovics Kornél* III. $^1/_2$ cent. *Kohn Ferencz* III. 5 centimes, 1 kr. 1780. *Perédi Ernő* III. 2 kr 10 cent. egy 6 kros 1800. egy 15 kros 1807. *Bekker Iszó* III. 2 kr. 178$^1/_2$ *Tokaji Béla* V. egy 2 banis. *Egyed János* V. 2 lengyel húszas 1538. 1609. az ádámosi leletből. (Unitárius exulok rejtették el.) *Brunner József* VI. egy 50 banis, 1 cent, két pfennig, 1 bronz római (?) érem, 1 mark 1773, 1 tallér I. Leopold korából, 1 húszas 1848. 50 cent 1867. Vespasianus és Sept. Severus ezüst érme. *Tivoler Ernő* III. 10 parás, 2 pfennig, 5 pfenn. 6 kros 1800. *Oborzil Gyula* V. 2 ezüst moneta (1568 és Regis Sclavoniae), 2 magyar denar, 1 porosz ezüst pénz XVI. sz. Albert brandenburgi őrgróf ezüst pénze 1541 és 1543. 1 lengyel ezüst pénz 1578. *Trugly János* VI. 1 rézérem Mária Terézia, 2 ezüst II. Lipót idejéből. 1 orosz rézérem.

Csurgói ref. gymnasium: emlékérem 1899-ből. *Weisz Mór* VI. egy 2 banis 1882. 9 kr 1762—1816-ig. 2 kros 1851. 3 db. 3 kros 1800. 4 kros 1868. 6 kros 1800. libertas 1705.

Mindössze begyült: 7 ezüst és 2 réz római érem, 30 ezüst és 127 réz és bronz újkori érem, 1 réz félhold és 4 Kossuth bankó. Jóval nagyobb eredmény a múlt évinél.

b) Természetrajzi szertár.

Vétel utján.

Kitömött állatok.

Emlősök: nyuszt, fóka, marmota, leming.

Madarak: réti héja, vándorsólyom, erdei bagoly, paradicsommadár, sárga rigó, vízi rigó, pipiske, nyirfajd, szirti fogoly, fáczán, túzok, reznek, vörös gém, fekete gólya, dunalúd, vöcsök, kakas, fele csontváz.

Anatomiai minták.

Emberfej, nyak, izomzat, erek, mirigyek, agy, orrüreg stb. látható.

Gége és nyelv.

Kar, kézzel, izomzattal.

Száraz biologiai preparatumok:

Bábrablók, Temetés a természetben, a dögbogarak hasznos munkája. Galacsinhajtó bogarak. Egy méhfaj összes parasitáival.

Pókok és Rákok.

A keresztes pók fejlődése. A folyami rák fejlődése.

Növénytani minták.

A mogyoró termős és porzós virága. A dió termős és porzó virága. A boroka fenyű termős és porzós virága.

400 korona értékben.

Ajándék utján.

Boros Sándor igazgató több madár hullát.

Holdamff Gerő szürke gémet.

Gál Jenő két borzot.

Orbok Attila két drb. tengeri csigát.

Lászloczki Samu szarvas marha, sertés csülköket, szarvat és külömböző állati fogakat.

Andrási Gábor egy drb agancsot.

A gymn. VI. és V. osztály növendékei több rovart, tojást szárított növényt stb.

Dr. Nyiredy szaktanár több kitömött állatot és madarat.

c) Ásványtani szertár.

Ajándékozás útján.

Polyánszky Dénes m. kir. csendőr százados adományából 60 drb. mármarosi gyémánt.

d) **A rajzszertár részére vásároltatott:**

1. Barque Ch. »Exercices en fusaèn d' aprés nature« 60 lap, ára 75 korona.

2. Várday Szilárd. Kisméretű »Faliminták« 118 lap, ára 24 korona, összesen 99 korona.

e) **Természettani szertár.**

Kisérletekhez szükséges anyagokért 10 kor 14 fill.

XII.

Ifjúsági egyletek és alapok.

Ifjúsági önképző kör. Védnök dr. Gál Kelemen tanár. Az önképző kör alakuló ülését szept. 20-án tartotta s hivatalnokaivá a következőket választotta: Elnökké Geley Gyula VIII., titkárrá Rédiger Aladár, jegyzővé Kiss Sándor VIII., pénztárnokká Czupor Miklós VIII., kiadóvá Lőrinczi Géza VI. o. tanulókat.

A kör működése szavalatok, felolvasások, bírálatok és köri ügyek körében mozgott. Tartatott 17 rendes ülés. Szavalat volt 35. Tudomásúl vétetett 25 szavalat, jegyzőkönyvi dicséretet nyert 5 tanuló, még pedig Ausch Jenő VIII., Balázs András VIII., Veress Lajos VI. o. t. egyszer, Kovács Kálmán VII. o. t. háromszor, Novák Béla VIII. o. t. négyszer.

Felolvasást tartottak Kiss András, Kiss Lajos, Koncz János VIII., Orbók Loránd VI. o. t. Jegyzőkönyvi dicséretben részesült Koncz János, a köri lapban közlésre méltónak itéltetett Orbók Loránd felolvasása

Bírálatért Ausch Jenő kapott elismerést, bírálata közöltetett a »Remény«-ben.

Az önképző tevékenység buzdítására 4 verseny tartatott, 2 díjas és 2 nemes verseny. A szónoki nemes versenyen jegyzőkönyvi dicséretet nyert Novák Béla VIII. o. t. A díjas verseny jutalma Novák Béla és Kovács Kálmán között osztatott meg, kik mindketten Ábrányinak és Reviczkynek egy-egy költeményes könyvét kapták jutalmúl. A másik nemes versenyen jegyzőkönyvi dicséretben részesült Kovács Kálmán. A második díjas versenyre humoros költemény szavalása volt kitűzve A jutalmat Ptacsnik György VI. o. t. nyerte Arany kisebb költeményeiben.

Vitatkozás egyszer tartatott a következő tétellel: Kinek vannak nagyobb érdemei a haza körül, Kossuthnak-e vagy Széchenyinek? A vitatétel eldöntetlenül maradt, mert mindkettőt egyformán nagynak s az elsőséget a másik felett egyiknek sem ítélték oda.

Tartatott egy rendkivüli ülés a márcz. 15-iki szónok megválasztása czéljából. Petőfi emlékére febr. 3 án díszülés tartatott, melyen felolvasást tartott Koncz János, szavaltak Kovács Kálmán és Novák Béla.

A collegiumi ifjúság által rendezett ünnepeken az önképző kör tagjai részt vettek; nevezetesen az aradi vértanúk és Erzsébet királyné emlékére rendezett ünnepeken. A márcz. 15. ünnepély a collegiumba fellépett betegség (influenza) miatt nem tartatott meg.

A karácsonytól húsvétig terjedő időre Ausch Jenő igazgatósági határozattal kizáratott az önképző körből.

Az önképző kör tagjai látták el dolgozatokkal a Remény cz. ifjúsági lapot. Megjelent 10 szám. Költeményt írtak: Rédiger Aladár (10), Koncz János (8), Balázs András (3), Ptacsnik György (3), Kozma Béla (2), Kovács István (1) és Balogh József (1). Prózai dolgozatokat írtak: Koncz János (2), Orbók Lóránd (1). Fordított: Karpf Vilmos angolból egy novellát és egy humoreszket, Koncz János és Orbók Lóránd németből egy-egy költeményt.

A kör az irodalmi munkálkodás fokozására máj. 15-diki határidővel pályadíjakat tüzött ki a következő tételekkel:

1. Irodalmi tétel: Zrínyi és Gyöngyössi összehasonlítása. Érkezett 2 pályamunka. A 10 kor jutalmat nyerte Ausch Jenő.

2. Történelmi tétel: A tatárjárás és következményei hazánkban. Érkezett 4 pályamunka. A 10 kor. jutalmat nyerte Ausch Jenő. Kőváry László isk. felügy. gondnok úr szíves adományából 4 kor.-t nyert Karpf Vilmos VIII, 3 kor.-t Demény István VII. o., 2 kor.-t Anonymus.

3. Természettani tétel: A különböző szelek keletkezése és az éghajlatra gyakorolt befolyása. Pályamunka nem érkezett.

4. Természetrajzi tétel: Erdély természeti kincseiről ipari tekintetben Pályamunka nem érkezett.

5 Mennyiségtani tétel: Tárgyaltassék a mennyiségtan befolyása 1., a tanuló értelme fejlesztésére, 2., a tudományos kép-

zésre a középiskolai oktatás keretében, 3., a mennyiségtan kapcsolata más tantárgyakkal. Pályamunka nem érkezett.

Az önképző kör tagjainak száma 89.

A kör vagyonában a mult isk év végén

áttvett az új védnök . . .	199 88	kor.-t
Tagdíjakból befolyt	138 —	»
Bűntetés pénzből	3·20	»
Aradi vértanúk emlékére gyűjtött koszorúból	2·—	»
Kamat 1899. decz 31-ig	2·88	»
Összesen:	345.96	»

A tagsági díj elengedtetett 20 tanulónak.

Kiadás: Díjas verseny jutalmazására	14·—	»
Márcz 15 ünnepre meghívók. műsor	8·50	»
Pályamunkák jutalmazására . . .	20·—	»
Jegyzőkönyvre	2 50	»
Az egylet vagyona tehát pénzben	300·96	kor.
Bevárandó Büntetéspénzből . . .	7·20	kor.

b) **Ifjuságí olvasó egy'et** könyvtárából a VI., VII., VIII. osztály s a hittani intézet tanulói közűl használtak 92-ten, kik kivettek összesen 836 művet 953 kötetben. Ezek közűl szépirodalmi munka 575, történelmi 166, másnemű tudományos mű 212 kötet

Az egyletnek következő lapok és folyóiratok jártak: Ellenzék, Budapesti Napló, Kakas Márton, Vasárnapi Ujság, Új idők, Tanulók Lapja, Akademiai Értesitő, Századok, Természettudományi Közlöny, Aranyosvidék (Szerk. ajándéka), Közérdek (Szerk. ajándéka).

Ajándékoztak még: Tarcsafalvi Albert, Székely hangok. Ulár Pál, Hajnal, (Kolozsvári r. kath. ifjuság önképzőkörének kiadványa.)

A Franklin-társulat a következő művek iskolai kiadását küldte meg ifjusági könyvtárunknak: Gyöngyössi, Murányi Venus, Kemény János, Vörösmarty, Két szomszédvár. Shakespeare, Julius Caesar, Machbeth, Coriolanus, Sophokles, Antigone.

Az akadémiától érkezett előfizetés utján: Huber, Ausztria története. I. kt. Jánosi, Az aesthetika története. I. kt. Dante, A paradicsom. Ford. Szász Károly. Bodley, Francziaország I. kt.

Régibb rendelésből érkeztek az Incze-könyvtár gyarapítására:

Rómer, Műrégészeti Kalauz. Greguss, Rendszeres széptan. Bedőházy János, A két Bolyai. Beőthy Zsolt, Magyar irodalom történet. 2-ik kiadás I-ső kt. Endrődi Sándor, A magyar költészet kincsesháza Kossuth és Deák szemelvények, Kossuth és Deák beszéde.

Az egylet bevétele volt:

Tagdíjakból	140 kor. — fill.
Majális-osztalék	34 kor. 48 fill.

Kiadása volt ez év folyamán 157 kor. 62 fill. Még pedig székekre 18 kor., két képre 8 kor. 40 fill Kezelési költség 4 kor. Könyv kötésre 27 kor. 50 fill. A többi lapokra és folyóiratokra ment.

Levonva a jövedelemből a kiadást marad 16 kor. 86 fill. Mely összeget hozzáadván az év elején takarékpénztárilag átvett 948 kor. 16 fill.-hez, az egylet vagyona jelenben 965 kor. 02 fill.

c) **Az alosztályuak olvasó egylete.** Az egylet vezetője Pálfi Márton tanár volt, hivatalnokai Veress Gábor V. oszt., Abrudbányai Ede és Beregi Hermann IV. o. tanulók. Tagjai az I—V. osztály tanulói; tagsági díjban egy koronát fizetnek. Szegény és jó igyekezetű tanulók a díj fizetése alól fölmentetnek. A könyvtár az idén czélszerűbben rendeztetett. A régi »thékás-polczos« beosztás helyett az osztályok érettségéhez mért négy csoportra (a, I II. oszt. b, III—IV. oszt. c, V. oszt. d) vegyeskönyvtár) osztottuk, a használhatatlan állapotban levő könyveket és a tanulók épülésére nem szolgáló férczműveket egyelőre külön választottuk. Év folyamán vásárlás útján 26 művel, ajándékozás útján 5 művel gyarapodott a könyvtár. Vásárolt könyvek: Seemann G. Idegen földön. (két példányban). Donászy Ferencz: Deák Ferkó története. Cooper: Bőrharisnya történetek. Földes Géza: A fekete király. Gál Mózes: Mindent a hazáért. Gál Mózes: Csontos Siegfried. Jókai Mór: Medvék országában. Jókai Mór: Diákok regénye. Tóth Sándor: A kurucz király. Tóth Sándor: Kurucz krónikák. P. Szathmáry Károly: Törökvilág Magyarországon.

Filléres könyvtár: Margitai Dezső: Illés gróf és Olga grófkisasszony. Pósa Lajos. A szabadság hősei. Herczeg Ferencz: Az új nevelő. Bársony István: Jó az Isten. Gárdonyi Géza: Mindenttudó Gergely. Sebők Zsigmond: Egér a kaszárnyában. Egri György: Karika királyostora. Gans Viktor: A piros köpenyeg. Sebők Zsigmond: A kis mérnökök. Lőrinczy Gyula: A becsület útján. Tábori

Róbertné: Két mese. Sebők Zsigmond: Petőfi Sándor. Pósa Lajos: Árpád népe. Tábori Róbert: Vidám történetek.

Ajándékozott könyvek: Beregi Hermann IV. oszt.: Az afrikai embervadász. Lőwi Lajos IV. oszt.: A rézbőrűek világából. Rosenberger Sándor IV. oszt.: Dr. Csengeri: Homér Iliasa. Pollák István II. oszt.: Péter, a hírvívő. Benkő Gyula 4. el. oszt.: Mosdossy J.: Három elbeszélés

Az egylet vagyona a mult iskolai év végén volt	940	kor.	50 fill.
Bevétel volt a folyó tanévben:			
Kamat 1899. jun. 30-ig	19	kor.	80 fill.
Tagsági díjakból	174	»	— »
Büntetés-pénzekből	14	»	60 »
Kamat 1899. decz. 31-ig	23	»	56 »
Majális jövedelméből	34	»	48 »
Összesen:	266	kor.	44 fill.
Kiadás volt:			
Könyvkötésre	47	kor.	88 fill.
Könyvvasárlás	32	»	92 »
Bélyegző	5	»	20 »
Naplókra	3	»	— »
A könyvtár rendezésével és kezelésével járó költségek	6	»	— »
Összesen:	95	kor.	— fill.
Összes bevétel	266	»	44 »
Összes kiadás	95	»	— »
Maradék:	171	kor.	44 fill.
Ezt hozzáadva a mult évi vagyonhoz, az egylet jelenlegi vagyona	1111	kor.	94 fill.

d) **Dalkör**. Tagja minden tanuló, ki az énekre alkalmas hanggal rendelkezik. Az ifjusági ünnepélyeken, templomban és temetéseken Iszlai Márton karnagy szakszerű ügyes vezetése mellett igen szép sikerrel működött. Alaptőkéje = 258 kor. 16 fill.

c) **Apolló-kör**. Czélja a zeneismeretek terjesztése. Ez évben is sikerrel működött Boros Sándor igazgató felügyelete alatt. Kiadása volt az igazgatóság által az egylet alapjából zenetanításért kiutalt 52 korona. Alaptőke = 2005 kor. 48 fill.

f) **A jóltevők arczképezésére** gyűjtött alap jelenleg 990 kor. 34 fill. Czélja a jóltevők arczképeinek koronként lefestése a collegium nagytermében leendő elhelyezés végett.

g) **A Kriza János alap** tesz 773 kor. 44 fill. Ez összeg az 1862. évi julius 30 án tartott Kríza ünnepély alkalmából begyűlt adakozásokból maradt meg, melynek kamatja később szépírodalmi pályaművek díjazására lesz fordítandó

h) **A remény-alapnak** van 1270 kor 56 fillér vagyona. Czélja az ifjúság által szerkesztett »Remény« czímű hetilapban megjelent jelesebb dolgozatokból új Zsebkönyv kiadása. A föntebbi alapok pénzei mind a kolozsvári takarékpénztárban vannak elhelyezve s a betéti könyvecskék az igazgató gondozása alatt állanak

i) **A kirándulási-alap,** mely ez évben kezdetett 151 kor. 60 fill.

XIII.

A collegium kórháza.

Az egészségügyi állapot az 1899—900-ik tanévben elég kedvező volt, a mennyiben a fertőző betegségek közűl csak a kanyaró és influenza fordultak elő s halált nem okoztak; lefolyásuk könyű volt.

Kórházban kezeltetett 14 beteg tanuló, mindenik gyógyúlt. Az ápolási napok száma 88: egy betegre átlag 6.38 esett.

Előfordult 3 tüdőlob, és hurut, 7 influenza, 2 kanyaró, 1 gyomorhurut és 1 izzag.

Osztály szerint megbetegült: az I. osztályból 3; a II-ikból 2; a III-ikból 2; a IV-ikből 2; a VI-ikból 2; a VII-ikből 1; a VIII-ikból 1 és a 4-ik elemi osztályból 1 tanuló.

Vallásra nézve: mind unitáriusok voltak.

Ezenkívűl a kórodán kívűl kezeltetett 82 beteg tanuló, kik részben fennjárok, részben fekvő betegek voltak; a tulnyomó rész influenza volt.

Az összes beteg tanulók részére felíratott 128 vény, melynek ára — a 35% kedvezmény leszámításával — 75 kor. 74 fill. Egy vény átlagos ára 59 kor. 2 fillér.

XIV.

A tanulók érdemsorozata.

Az érdemjegyek fokozata.

Szám	Előmenetel	Magaviselet
1	jeles	jó
2	jó	szabályszerű
3	elégséges	kevésbbé szabályszerű
4	elégtelen	rossz

A használt rövidítések.

a) Vallásra nézve: unitárius nincs jelezve; r. kath. = római katholikus; ev. ref. = evangelikus reformatus; ág. ev. = ágostai evangelikus; izr. = izraelita; gör. kath. = görög katholikus.

b) Egyéb rövidítések: ism. = ismétlő; fm. = felmentve.

Továbbá: f. o. l. = felső osztályba felléphet.
j. v. u. = javító vizsgálatra utasíttatik.
o. i. u. = osztály ismétlésre utasíttatik.
v. e. u. = végleg elutasíttatik.

Első osztály.

Osztályfő: **Dr. Nyiredy Géza.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Földrajz	Természetrajz	Mennyiségtan	Rajz. geometria	Testgyakorlat	Szépírás	Műének	Egyh. ének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
	Adi László ev. ref.	3	3	3	3	2	3	3	3	2	1	—	1	f. o. l.
	Ambrus Géza ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	1	1	1	»
	Andrásy Gábor	3	3	4	3	3	3	4	3	2	—	2	2	o. i. u
	Ábrahám Dezső izr	1	3	3	2	2	2	2	2	2	—	—	2	f. o. l.
5	Ács Lajos ev. ref.	3	3	3	3	3	3	4	1	2	2	-	1	j. v. u.
	Bain Béla róm. kath.	—	3	4	4	3	3	4	3	4	—	—	2	o. i. u.
	Balázs József	2	2	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	f. o. l.
	Baló Jenő	2	3	3	3	3	2	2	2	2	—	3	1	»
	Bereczki Vilmos	1	1	2	1	1	1	1	2	2	—	3	1	»
10	Biluska János	3	4	4	4	3	4	4	2	3	—	3	1	o. i. u.
	Brunner Jenő izr.	—	3	3	2	1	2	3	3	3	3	—	1	f. o. l
	Csiki István ism.	2	3	3	3	2	3	3	1	3	—	3	2	»
	Dali István ev. ref. ism.	3	2	2	3	2	2	2	3	2	-	-	1	»
	Derzsi Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	»
15	Dövényi János ág ev.	2	3	4	3	2	4	4	3	2	—	—	2	o. i. u.
	Farczádi Gerő	2	3	3	2	1	3	3	2	2	—	3	1	f. o. l.
	Farkas Gyula	3	3	4	3	3	3	3	1	3	—	3	1	j. v. u.
	Farkas Jenő izr.	2	2	3	3	2	3	2	2	3	—	—	1	f. o. l
	Farkas László	1	2	2	1	1	2	2	1	2	—	3	1	»
20	Fekete József	3	4	4	4	4	4	4	2	3	—	3	2	o. i u.
	Fischer Kálmán izr. ism.	—	3	4	3	3	3	2	2	2	—	-	2	j. v. u.
	Fodor Ferencz ism.	1	2	2	3	2	3	2	2	2	—	3	2	o. i. u.
	Fränkl Jenő izr	1	2	2	3	2	2	1	2	2	—	—	1	f. o. l.
	Goldmann Mihály izr.	1	3	4	3	3	3	3	3	1	—	—	2	j v u.
25	Haas Ferencz ág. ev.	1	2	2	1	1	2	2	1	2	1	—	1	f. o. l.
	Hirsch Lajos izr.	1	3	3	2	2	3	2	2	2	—	—	2	»
	Hirsch Vilmos izr.	1	2	2	2	2	2	3	1	3	—	—	2	»
	Hutter Kálmán ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—	1	»
	Incze János	2	3	4	3	3	3	3	1	3	—	3	1	j v u.
30	Keresztély Nándor	1	3	3	2	2	3	2	2	2	—	3	2	f. o. l.
	Kocs András	2	2	3	2	2	2	3	2	2	—	3	1	»
	Kohn Jakab izr.	2	2	2	2	1	3	3	2	3	2	-	2	»

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Földrajz	Természetrajz	Mennyiségtan	Rajz. geometria	Testgyakorlat	Szépírás	Műének	Egyh. ének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
	Kovács Imre	3	3	3	3	3	3	3	2	2	1	1	1	f. o. l.
	Krausz Andor izr. ism.	—	2	2	3	3	3	2	2	3	2	—	2	»
35	Laszlóczky István	1	2	2	2	1	2	3	2	2	1	1	1	»
	Lászlóczky Sámú	1	3	3	2	2	3	3	1	3	1	1	1	»
	Lusztig Jenő izr.	2	3	3	2	1	3	4	2	2	—	—	2	j. v. u.
	Mezei József	2	3	4	4	3	4	4	2	4	—	3	1	o. i. u.
	Mezei Sándor	2	3	3	4	3	2	2	2	3	—	3	—	j. v. u.
40	Miklósi Márton	1	3	3	1	1	2	2	1	1	—	1	1	f. o. l.
	Molnár Gergely	1	1	1	1	1	1	1	3	2	—	3	1	»
	Mózes Károly	1	2	3	1	1	2	3	1	2	—	2	1	»
	Mózsa Ödön ev. ref.	3	3	3	4	3	3	4	3	3	2	—	2	o. i. u
	Orbók Attila ism	1	2	3	1	1	2	2	1	3	—	2	2	f. o. l.
45	Orbók Sándor	1	3	4	3	3	3	2	2	2	—	3	1	j. v. u.
	Papszt Gyula	2	3	3	2	2	3	3	2	3	1	2	1	f. o. l.
	Papszt József ism.	1	3	3	2	2	2	2	2	2	—	3	1	»
	Pálfi István	1	3	3	1	1	2	1	1	1	1	1	1	»
	Pálfi János	1	2	2	1	1	2	2	1	1	1	1	1	»
50	Pálfi László	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	3	1	»
	Rákosi Vincze ev. ref.	—	4	4	3	3	4	4	2	4	—	—	2	o. i. u
	Reich Albert r. kath.	3	4	3	4	3	4	4	2	2	—	—	2	»
	Rosenberger Zoltán izr.	1	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	1	f. o. l.
	Sándor Kálmán	1	2	2	2	2	1	2	1	2	1	1	1	»
55	Sárosy István ev. ref. ism.	3	2	2	3	3	3	2	2	3	—	—	2	»
	Séh Elemér r. kath.	3	3	4	3	3	4	4	1	4	—	—	2	o. i. u.
	Simon István	2	2	2	2	2	2	3	1	3	1	1	1	f. o. l.
	Stampa László ev. ref.		n	e	m	vi	zs	g	áz	o	tt			
	Szabó Andor ág. ev	3	3	4	3	2	3	3	2	2	1	—	2	j. v. u.
60	Szathmári Pál ev. ref.	3	3	3	3	3	3	4	2	3	2	—	2	»
	Szőke Károly	3	4	4	4	4	4	4	2	3	1	1	1	o. i. u.
	Takács Andor	1	4	4	2	2	3	4	1	3	—	3	1	j. v u
	Takács Ede ev. ref.	3	3	3	3	2	2	3	1	2	1	—	1	f. o. l.
	Taub Zoltán izr. ism.	2	3	3	2	1	3	2	1	2	1	—	1	»
65	Tischler Elemér izr.	1	2	2	2	1	2	2	3	2	—	—	2	»
	Tób Zsigmond	1	3	3	2	2	2	3	1	2	—	2	1	»
	Zsigmond Mihály	1	3	3	3	2	3	3	2	2	—	2	1	»

A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Földrajz	Természetrajz	Mennyiségtan	Rajz. geometria	Testgyakorlat	Szépírás	Műének	Egyh. ének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
Magántanuló:													
Szász Károly	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	-	—	f. o. l.
Kimaradt:													
Szörtsei József róm kath													
Összesen: 69.													

Második osztály.

Osztályfő: **Hidegh Mihály.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Rajz. geometria	Testgyakorlat	Szépírás	Műének	Egyh. ének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
	Alexi György g. kel.	1	3	3	2	3	3	1	3	1	—	2	f. o. l.
	Alexi Kristóf g. kel.	2	2	3	3	3	3	fm.	3	—	—	1	»
	Andrásofszky Ede ág. ev.	2	3	3	2	3	3	2	3	1	—	2	»
	Ács József	1	3	3	3	2	2	2	1	1	1	1	»
5	Balogh István	1	2	2	1	2	1	2	2	1	1	1	»
	Barabás Dezső	1	3	3	1	3	3	fm.	1	1	1	1	»
	Barra Lajos	2	3	4	3	3	4	3	3	—	—	2	o. i u
	Becker Izidor izr. ism.	2	3	3	3	3	4	1	2	—	—	2	j. v. u.
	Bedő Ferencz	1	1	1	1	2	2	2	1	—	3	1	f. o. l
10	Boér Miklós	2	3	4	1	3	3	2	3	—	3	1	j. v. u.
	Csiki Endre róm. kath.	2	3	3	3	3	2	3	2	—	—	2	f. o. l.
	Derzsi Dénes	2	3	3	2	3	2	2	3	1	2	1	»
	Egyed József	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	1	»
	Fekete Elemér	2	4	3	3	3	2	3	2	—	3	2	j. v. u.
15	Fekete Kálmán	1	3	3	1	3	3	fm.	1	1	2	2	f. o. l.
	Fekete Sándor	1	1	1	1	2	1	1	2	—	3	1	»
	Gál Miklós	1	3	2	1	3	2	3	3	1	1	1	»
	Gaál Ödön ev. ref.	3	4	4	2	3	3	fm.	3	1	—	2	o. i. u
	Goldschläger Izidor izr.	2	3	3	2	3	3	1	2	—	—	2	f. o. l.
20	Graef Lajos ev. ref.	3	3	3	3	2	2	3	3	—	—	1	»
	Grün Jenő izr.	3	3	3	3	3	3	2	3	—	—	2	»
	Grün József izr.	—	3	3	2	3	3	1	2	1	—	2	»
	Herczeg István izr.	2	2	3	1	2	1	2	1	1	—	1	»
	Kiss Ernő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	»
25	Klein József izr.	1	3	3	2	2	2	3	2	—	—	2	»
	Knapp Ferencz izr.	2	3	3	3	3	4	3	2	—	—	2	j. v u.
	Kolb Jenő izr.	2	3	3	1	3	3	1	2	1	—	2	f. o. l.
	Kovács Lajos	1	3	3	3	2	3	3	3	1	2	2	»
	Kövendi János	2	3	3	2	3	2	1	3	—	2	1	»
30	Mikó Gyula	1	3	3	1	3	2	2	3	1	1	1	»
	Müller Gyula	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	»
	Orbók Gyula	2	3	3	2	3	3	2	1	—	3	1	»

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Rajz geometria	Tesgyakorlat	Szépírás	Műének	Egyh. ének	Magaviselet	A vizsg biz. itélete
	Patai Tibor ev. ref.	3	3	3	3	3	3	2	2	1	—	2	f. o. l.
	Pálfi Tamás	1	1	1	3	2	3	2	3	1	1	1	»
35	Petrovics Aurél g. kel.	—	3	3	1	3	3	1	3	—	—	1	»
	Pollák István izr.	2	3	2	2	3	2	2	3	—	—	1	»
	Rákóczy Béla ág. ev.	1	3	3	1	3	2	2	2	—	—	2	»
	Reich Dezső róm. kath	3	3	4	3	4	4	1	2	—	—	2	o i. u.
	Séh Ödön ág. ev.	3	4	4	3	4	4	fm	4		—	2	»
40	Szász Dénes	1	3	3	2	2	3	1	2	1	2	1	f. o. l.
	Tóthfalusi Kálmán ev. ref.	2	3	3	3	3	3	3	3	—	—	1	»
	Vagyas Ferencz	2	3	3	3	3	3	3	1	—	3	1	»
	Vári Ákos izr.	1	1	1	1	1	1	3	3	1	—	1	»
	Weisz Andor izr.	2	3	3	1	2	3	2	2	—	—	2	»
45	Veress Géza	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	»
	Kimaradt:												
	Ditrichstein Jenő izr.												
	Összesen: 46.												

Harmadik osztály.

Osztályfő: **Ulár Pál.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Németnyelv	Történelem	Termtt. földrajz	Mennyiségtan	Rajz. geometria	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat	Műének	Egyházi ének	Magaviselet	A vizsg. biz. itélete
	Árkosy Zoltán	1	1	2	1	1	1	2	2	3	2	—	3	1	f. o. l.
	Baló Dezső	2	3	3	3	2	3	3	3	2	3	—	3	2	»
	Daniel Ferencz	2	2	3	3	1	1	2	2	1	3	—	3	1	»
	Dencz László ism.	2	3	3	3	2	3	3	3	3	2	1	2	2	»
5	Fenichl Henrik izr.	—	2	3	2	2	3	3	3	3	3	—	—	1	»
	Finta József ism.	2	3	3	3	2	1	3	2	2	1	1	1	2	»
	Gál Zsigmond	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	»
	Gelei Vilmos ism.	1	2	3	3	2	3	3	1	2	2	1	1	2	»
	Grün A. Dezső izr.	4	2	4	3	3	3	3	4	3	3	—	—	2	o. i. u.
10	Gyulay Tibor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	f. o. l.
	Hankó Zoltán r. kath.	3	3	4	4	3	4	4	4	4	fm	—	—	2	o. i. u.
	Incze Kálmán r. kath.	3	3	4	4	3	4	4	4	4	3	1	—	2	»
	Kis Dénes ism.	1	2	3	2	2	3	3	3	2	3	—	3	1	f. o. l.
	Kis Gyula ism.	2	3	4	3	2	3	2	2	3	2	1	1	2	j. v. u.
15	Kohn Adolf izr.	1	2	2	1	2	1	2	1	2	2	—	—	1	f. o. l.
	Kohn Ferencz izr.	1	2	3	2	1	3	3	3	3	3	1	—	2	»
	Kozma György	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2	—	2	1	»
	László Jenő izr.	—	2	3	3	2	3	3	2	2	1	—	—	2	»
	Lőwi Emil izr. ism.	2	3	3	2	2	2	3	3	2	1	—	—	2	»
20	Máthé Albert	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	3	1	»
	Mikó Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—	3	1	»
	Miskolczy Hugó ev. ref.	1	2	2	2	1	1	1	1	1	3	—	—	1	»
	Nagy Miklós	1	2	2	2	1	2	2	1	1	2	1	1	1	»
	Pálfi József	1	2	3	3	2	3	3	3	2	2	1	1	1	»
25	Perédi Ernő	ne	m	ál	lo	tt	vi	zs	gá	la	tr	a			
	Petrovics Kornél g. kel.	—	2	3	3	3	3	3	3	2	1		—	1	»
	Rosenberger Pál izr. ism.	1	2	3	2	1	3	3	3	3	3	—	—	1	»
	Simon András	1	3	3	3	2	3	3	3	3	fm	1	1	2	»
	Strachal János r. kath.	2	3	3	2	2	3	3	3	1	2	—	—	1	»
30	Szabó Ferencz	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1	1	1	2	»

A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Németnyelv	Történelem	Termtt. földrajz	Mennyiségtan	Rajz. geometria	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat	Műének	Egyh. ének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
Tiroler Ernő izr	1	1	2	1	1	2	2	2	3	2	—	—	1	f. o. l.
Viski Géza ev. ref.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	-	2	»
Weisz Herman izr.	2	1	3	3	3	3	3	3	3	3		-	1	»
Zakariás Ferencz ism.	2	3	3	2	2	1	2	2	3	2	—	3	2	»
35 Zsigmond Lajos	2	3	3	3	2	3	3	3	3	1	1	1	1	»
Összesen: 35														

Negyedik osztály.

Osztályfő: **Pálfi Márton.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Németnyelv	Történelem	Természetrajz	Mennyiségtan	Rajz geometria	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat	Műének	Egyh. ének	Magaviselet	A vizsg. biz. itélete
	Abrudbányai Ede	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	f. o. l.
	Ács László ev. ref.	3	3	3	3	2	3	3	2	1	1	—	—	1	»
	Ács Sándor ev. ref.	2	3	3	3	1	2	3	3	3	fm	—	—	1	»
	Barabásy József	1	3	2	2	1	2	3	3	2	1	—	1	1	»
5	Berde Ferencz	1	1	2	2	1	1	1	1	1	2	—	2	1	»
	Beregi Herman izr.	1	2	2	1	2	2	1	1	2	3	—	—	1	»
	Bock Ármin izr	1	1	2	1	1	1	2	1	1	3	—	—	1	»
	Bors Mihály	1	3	3	3	2	1	3	3	3	2	—	2	2	»
	Bölöni József ism.	1	3	3	3	2	3	2	—	1	2	—	3	2	»
10	Czupor István	1	3	3	3	2	3	2	3	3	3	—	1	1	»
	Csécs Árpád	1	3	3	3	2	1	2	1	1	3	—	3	1	»
	Daniel Lajos	1	1	2	1	1	1	2	1	2	fm	—	3	1	»
	Fajk András ev. ref.	3	4	4	4	3	4	4	4	2	2	—	—	1	o. i. u.
	Goldner Mihály izr.	—	3	3	4	2	3	3	3	4	fm	—	—	2	j. v. u.
15	Grün Ferencz izr.	—	2	3	3	3	3	3	2	1	3	—	—	2	f. o. l.
	Grün Sándor izr.	2	1	3	3	1	3	2	3	3	3	—	—	2	»
	Iszlai Géza	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—	1	1	»
	Kisgyörgy Sándor	1	3	3	3	2	3	3	3	3	1	1	1	1	»
	Koncz Rudolf ev. ref.	2	1	1	2	2	2	1	1	1	2	—	—	1	»
20	Kornis István	2	2	3	3	2	3	3	3	4	2	—	3	2	»
	Kovács István	2	3	3	3	2	2	2	2	1	2	—	—	1	»
	Lőwi Lajos izr.	2	3	3	3	1	3	2	2	2	1	—	—	1	»
	Müller Rezső	1	3	2	2	1	3	3	1	2	1	1	1	1	»
	Nagy Imre ism.	1	3	2	3	2	1	3	2	2	2	—	1	1	»
25	Nemes Elemér ism.	1	1	4	3	3	3	4	4	4	fm	—	1	2	o. i. u.
	Piger Sándor ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—	—	1	f. o. l.
	Piskolti Gyula ev. ref.	2	3	3	2	2	1	2	1	2	3	—	—	1	»
	Polyánszky Ottó g. kath.	1	3	3	3	2	1	3	4	3	3	—	—	1	j. v. u.
	Reikovics Arthur izr.	1	2	2	2	2	2	3	2	3	2	1	—	1	f. o. l.
30	Rosenberger Sándor izr.	1	3	3	2	2	3	2	3	2	3	—	—	1	»
	Smiel Lajos izr.	1	3	2	2	3	1	3	2	2	2	—	—	2	»
	Szabó József	1	3	3	3	2	3	3	1	1	1	1	—	1	»

A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Németnyelv	Történelem	Természetrajz	Mennyiségtan	Rajz geometria	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat	Műének	Egyházi ének	Magaviselet	A vizsg. biz. itélete
Taar Géza	1	1	1	2	1	1	2	2	2	3	1	1	1	f. o. l.
Taub Ernő izr.	2	3	4	3	3	4	3	4	3	3	—	—	2	o i. u.
35 Weisz Emánuel izr.	—	3	2	2	2	2	3	3	4	2	—	—	2	f. o. l.
Fekete (Weisz) Samu izr.	1	1	2	1	3	2	2	2	3	fm.	—	—	1	»
Magántanuló:														
Vári Gábor izr.				m	e	g	h	a	l	t				
Összesen: 37.														

Ötödik osztály.

Osztályfő: **Gálfi Lőrincz.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Görögnyelv	Németnyelv	Történelem	Természetrajz	Mennyiségtan	Testgyakorlat	Műének	Egyházi ének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
	Adorján Géza	2	2	3	3	3	3	2	3	2	—	1	1	f. o. l.
	Bányai József r. kath.	3	2	4	4	4	3	2	3	3	—	—	1	o. i. u.
	Bock Alfréd izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1	f. o. l.
	Bodoczi Sándor	1	1	3	3	3	1	1	2	2	—	3	1	»
5	Bors Albert	3	2	2	2	3	3	2	3	2	—	2	2	»
	Egyed János	1	2	3	3	3	2	1	3	3	—	2	1	»
	Ekárt József	2	2	3	3	3	2	1	3	3	—	3	1	»
	Gálfi Dezső	2	2	3	3	4	3	2	3	2	—	3	1	j. v. u.
	Gelei József	1	1	1	2	2	1	1	2	1	—	3	1	f. o. l.
10	Goldmann Árpád izr.		3	3	2	2	1	2	2	3	—	—	2	»
	Görgényi József	2	2	3	3	3	3	2	3	2	—	3	2	»
	Grünn István izr.		2	3	3	3	3	3	3	1	—	—	2	»
	Inczefi Péter	2	3	3	3	3	3	3	3	1	—	3	2	»
	Karpf Béla izr.		2	2	2	3	2	2	2	2	—	—	1	»
15	Kiss Károly	1	2	3	3	3	1	2	3	2	—	3	1	»
	Kohn Rezső izr.	1	3	3	3	3	3	3	4	3	—	—	2	j. v. u.
	Molnár Béla	2	1	2	3	3	3	1	3	3	—	1	1	f. o. l.
	Oborzil Gyula	2	2	3	3	3	2	1	3	3	—	2	1	»
	Pethő Kálmán	1	1	1	1	2	1	1	1	2	—	2	1	»
20	Rázmán Samú	3	3	2	3	2	3	3	3	3	—	3	1	»
	Reich József izr.	1	1	2	3	3	1	2	3	3	—	—	1	»
	Rosenfeld Aladár izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1	»
	Simonfi Tamás	2	2	3	3	3	3	2	3	3	—	1	1	»
	Szabó Miklós	3	3	4	4	4	2	3	3	1	—	3	2	o. i. u.
25	Székely Géza ism.	2	3	3	1	3	2	2	3	2	—	3	3	f. o. l.
	Tokay Béla ev. ref.	2	3	2	3	3	3	2	3	2	—	1	1	»
	Tóth Albert	1	1	1	1	2	1	1	2	2	—	3	1	»
	Vári Tibor izr.	2	2	3	3	3	3	3	3	3	—	—	1	»
	Velits Károly ág. ev.	2	2	3	3	3	3	3	3	3	—	—	1	»

A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Görögnyelv	Németnyelv	Történelem	Természetrajz	Mennyiségtan	Testgyakorlat	Műének	Egyházi ének	Magaviselet	A vizsg. biz. itélete
30 Veress Gábor	1	1	1	2	2	2	2	1	2	-	1	1	f. o. l.
Veres József	2	3	4	4	4	3	3	4	2	—	1	1	o. i. u.
Kimaradt:													
Angyal István izr.													
Összesen: 32													

Hatodik osztály.

Osztályfő: **Perédi József.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Görögnyelv	Németnyelv	Gör. pótló irod.	Mértani rajz	Történelem	Természetrajz	Mennyiségtan	Testgyakorlat	Műének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
	Agh János	2	2	3	3	3	—	—	3	3	3	2	2	2	f. o. l.
	Barra Sándor	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	1	2	1	»
	Benczédi Pál	3	1	3	3	3	—	—	2	3	4	2	2	1	j. v u.
	Brunner József	—	3	2	—	1	2	3	2	2	3	2	—	2	f. o. l.
5	Csia Albert ev. ref.	2	3	3	2	3	—	—	2	3	3	1	—	2	»
	Csipkés Árpád	2	2	3	—	3	2	2	3	2	3	fm	—	2	»
	Daczó Mózes	1	2	2	1	1	—	—	1	1	1	2	—	1	»
	Derzsi Andor	1	1	3	—	1	1	1	1	1	1	1	—	1	»
	Florer János r. kath.	3	2	3	3	3	—	—	3	3	4	1	—	2	j. v. u.
10	Gajdács Gyula ág. ev.	2	3	3	4	4	—	—	2	2	4	fm	—	1	o. i. u.
	Gálfi András	2	2	3	2	3	—	—	2	2	3	1	—	1	f. o. l.
	Halmágyi János	1	2	3	2	3	—	—	2	2	3	2	—	1	»
	Br. P.-Horváth Ferencz	2	2	2	2	1	—	—	1	2	3	2	—	1	»
	Kádár Kálmán	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	1	—	1	»
15	Keller István r. kath. ism.	2	2	3	—	3	2	3	2	2	3	2	—	2	»
	Kiss Jenő	1	2	3	2	2	—	—	2	2	3	2	—	1	»
	Kozma Béla	1	1	3	—	2	2	3	2	2	3	1	—	1	»
	Kövendi Lajos	2	3	3	—	3	1	3	1	3	3	2	—	2	»
	Landesberg Ernö izr.	1	2	3	—	3	2	3	3	2	3	3	—	1	»
20	László Aladár izr.	—	3	3	—	3	3	3	3	3	3	2	—	2	»
	László István	3	2	3	3	4	—	—	3	3	4	3	—	1	o. i. u.
	Létay Dezső	1	1	3	2	2	—	—	2	2	2	2	—	2	f. o. l.
	Lőrinczy Géza	1	1	2	1	1	—	—	2	1	1	1	1	1	»
	Nagy Dénes	2	2	3	2	2	—	—	2	2	3	2	—	1	»
25	Orbók Lóránd	2	1	3	2	2	—	—	1	1	3	2	—	1	»
	Pálfi Zoltán	2	2	3	3	3	—	—	3	3	3	2	—	2	»
	Petersberger Pál ág. ev.	2	2	3	2	2	—	—	2	2	3	fm	1	1	»
	Péter Ödön	2	3	3	2	2	—	—	2	2	3	1	1	1	»
	Piger József ág. ev.	1	2	3	—	3	2	2	2	2	3	2	—	1	»
30	Ptacsnik György	3	3	3	—	3	3	2	3	2	4	2	—	2	j. v. u.
	Simó József ism.	2	3	3	3	3	—	—	3	2	4	1	2	2	»

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Görögnyelv	Németnyelv	Gör. pótló irod.	Mértani rajz	Történelem	Természetrajz	Mennyiségtan	Testgyakorlat	Műének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
	Simon István	2	2	3	—	3	2	2	2	2	2	1	—	1	f. o. l.
	Smiel József	1	1	1	1	1	—	-	1	1	1	2	—	1	»
	Szathmári Miklós	1	1	2	1	1	—	—	2	1	1	1	1	1	»
35	Szász István	3	2	3	3	3	—	-	3	2	3	1	2	2	»
	Tamás István	1	1	2	1	1	—	—	1	2	2	1	2	1	»
	Téglás József	2	1	3	—	3	2	1	2	2	3	2	2	1	»
	Tósa Gyula g. kath.	1	2	3	—	3	3	3	2	3	3	1	—	1	»
	Trugly János ág. ev.	2	3	3	—	3	2	3	2	2	3	1	—	1	»
40	Veress Lajos	2	2	3		3	2	1	2	2	3	fm	—	2	»
	Weisz Mór izr.	1	1	3	1	1	—	—	2	1	1	3	—	2	»
	Magántanulók:														
	Büchler Róza izr.	—	—	3	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	
	Fogarascher Anna r. kath.	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
	Leicht Vilma ág. ev.	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
45	Nagy Gabriella r. kath.	—	—	2	2		—	—	—	—	2	—	—	—	
	Stojanovits Vilma ág. ev.	—	—	3	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	
	Meghalt:														
	Miklós Samú	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Összesen: 47.														

Hetedik osztály.

Osztályfő: **Dr. Gál Kelemen.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Görögnyelv	Németnyelv	Gör. pótló irod.	Mértani rajz	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Egészségtan	Testgyakorlat	Műének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
	Abrudbányai Géza	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1	f. o. l.
	Balogh József	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1	»
	Barabássy Albert	2	1	3	2	2	—	—	2	3	3	3	2	—	1	»
	Bányai László	1	2	3	—	3	2	3	1	3	3	3	2	2	1	»
5	Benczédi Ferencz	2	3	3	—	3	2	3	2	2	3	2	1	1	1	»
	Boros György	1	2	3	2	3	—	—	1	2	3	2	2	2	1	»
	Csipkés Ödön	2	2	3	—	3	2	2	2	2	3	3	2	—	1	»
	Demény István	2	1	3	—	3	1	3	2	2	2	3	2	1	1	»
	Derzsi Zoltán	1	1	2	1	2	—	—	1	2	3	2	2	1	1	»
10	Gergely Lajos	3	1	2	—	3	1	2	2	3	3	2	1	2	2	»
	Gyöngyösy Zsolt	2	1	3	2	4	—	—	2	3	4	3	1	—	1	o. i. u
	Kiss Ernő róm. kath.	3	2	4	—	2	2	2	2	3	3	3	1	—	1	j. v. u
	Kovács István	3	2	3	2	3	—	—	2	3	4	3	2	—	1	»
	Kovács Kálmán	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	—	1	f. o. l.
15	Kovács Lajos	2	3	3	2	3	—	—	2	3	3	3	1	—	2	»
	Gr. Kún Zsigmond ev. ref. ism	1	3	3	—	3	3	2	2	3	3	1	2	—	1	»
	Májai Dezső	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1	»
	Mocsán Aurél g. kath	1	2	1	2	2	—	—	2	1	3	2	2	—	1	»
	Nagy Benedek ev. ref.	1	2	3	2	3	—	—	1	2	2	1	2	—	1	»
20	Nagy Rudolf	3	2	3	2	3	—	—	2	2	3	3	1	—	1	»
	Pap Gyula ism.	3	3	3	3	3	—	—	2	3	3	2	1	—	1	»
	Remisovszky János rk.	3	1	4	2	3	—	—	1	3	3	2	2	1	2	j. v. u.
	Sárpy István r. k.	2	3	3	3	3	—	—	3	3	3	1	1	—	2	f. o. l.
	Szentpáli Sándor	2	3	3	3	4	—	—	2	3	3	2	1	2	2	j. v. u.
25	Szén Mihály	3	2	3	2	3	—	—	2	3	4	2	2	2	2	»
	Uzoni Imre	2	1	3	—	3	1	1	1	1	1	1	2	—	2	f. o. l.
	Vaska Béla	1	1	3	2	4	—	—	1	3	3	2	2	2	2	j. v. u.
	Magántanulók:															
	Abrudbányai Sándor	n	e	m		v	i	z	s	g	á	z	o	tt		

A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Görögnyelv	Németnyelv	Gör. pótló irod.	Mértani rajz	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Egészségtan	Testgyakorlat	Műének	Magaviselet	A vizsg. biz. ítélete
Keresztély Olga r. kath.	2	1	2	2	2	—	1	1	2	2	—	—	—	—	f. o. l.
30 Kolbai Ilona r. kath.	—	—	3	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	»
Poszler Olga r. kath.	2	1	1	2	2	—	—	1	1	2	2	—	—	—	»
Kimaradt:															
Kádár Gyula ism.	—	—	—	-	—	—	—	—	-	—	—	—	—	—	
Összesen 32															

Nyolczadik osztály.

Osztályfő: **Kanyaró Ferencz.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Magyarnyelv	Latinnyelv	Görögnyelv	Németnyelv	Gör. pótló irod.	Mértani rajz	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Bölcselettan	Testgyakorlat	Műének	Magaviselet
	Ausch Jenő izr.	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	—	—	2
	Balázs András	1	1	2	2	2	—	—	1	2	3	2	2	1	1
	Czupor Miklós	2	3	3	—	3	1	2	2	2	2	2	1	1	1
	Dézsi Olivér ev. ref.	2	2	3	—	3	1	2	1	2	3	2	1	—	1
5	Farkas Győző	2	3	3	—	3	2	3	3	3	3	3	1	1	2
	Farkas Gyula	2	1	3	—	3	2	1	2	1	3	2	1	—	1
	Geley Gyula	1	2	2	—	2	1	1	1	2	2	1	1		2
	Jakobi József izr.	1	2	2	—	2	2	3	1	2	3	2	2	—	1
	Karpf Vilmos izr.	1	1	1	2	2	—	—	1	3	3	1	2	—	1
10	Kiss András	1	3	3	3	3	—	—	1	3	3	2	1	—	1
	Kiss Lajos	2	3	3	—	3	2	2	2	3	3	2	1	1	1
	Kiss Sándor	2	3	3	2	3		—	3	3	3	2	1	1	1
	Koncz János	2	2	2	1	2	—	—	2	2	3	1	1	1	2
	Kökösy Mihály	2	2	3	3	3	—	—	2	3	3	1	1	1	1
15	Novák Béla róm. kath.	3	3	3	—	3	2	3	1	3	3	2	1	—	1
	Puskás Endre róm. kath.	1	1	1	1	1		—	1	1	1	1	2	—	1
	Rédiger Aladár	1	1	2	2	3	—	—	1	2	3	2	2	—	1
	Sárpy László róm. kath.	1	2	2	2	2	—	—	1	1	3	1	1	—	1
	Zsakó István	2	2	2	2	3	—	—	2	2	3	2	1	—	1
20	Zsakó József	2	2	2	—	3	2	2	2	3	3	2	1	1	1

Összesen: 20.

Statisztikai kimutatás a gymn. tanulókról.

Osztály	A tanulók száma		Vizsgálatot tett		Előmenetelük		Tandíj			ösztöndíjas	A vizsgálatot tett tanulók közül volt																						
											Vallásra nézve								Anyanyelvre nézve				Nyelvismeretre nézve				A tanulók illetősége					
	Felvétetett																																
	nyilvános	magán	nyilvános	magán	haladó	ismétlő	fizető	mentes egészen	mentes részben		unitárius	ev. ref.	ág. ev.	róm. kath.	gör. kath.	gör. keleti	izraelita	Összesen	magyar	román	német	Összesen	csakis magyarul beszél	magyar-német	magyar-német-franczia	magyar-román	hányan tudnak magyarul?	helybeli	megyebeli	más megyebeli	más országbeli	Összesen
I.	68	1	66	1	57	10	44	16	7	22	37	8	4	4	—	—	14	67	67	—	—	67	60	1	—	6	67	25	4	37	1	67
II.	46	—	45	—	44	1	31	7	7	12	23	4	2	3	—	3	10	45	44	1	—	45	39	5	—	1	45	16	3	26	—	45
III.	35	—	34	—	26	8	22	6	6	11	19	2	—	3	—	1	9	34	33	1	—	34	27	4	—	3	34	8	4	22	—	34
IV.	36	2	36	1	35	2	25	3	9	11	16	7	1	—	1	—	12	37	37	—	—	37	31	2	—	4	37	12	3	22	—	37
V.	32	—	31	—	30	1	19	11	3	13	20	1	1	1	—	—	8	31	31	—	—	31	17	3	3	8	31	9	3	19	—	31
VI.	42	5	41	5	44	2	39	11	6	18	28	1	6	4	1	—	6	46	45	1	—	46	30	7	1	8	46	9	2	34	1	46
VII.	28	4	27	3	28	2	19	7	5	10	21	2	—	6	1	—	—	30	29	1	—	30	24	1	3	2	30	5	3	22	—	30
VIII.	20	—	20	—	20	—	12	6	2	7	13	1	—	3	—	—	3	20	20	—	—	20	14	2	—	4	20	4	1	15	—	20
Összesen	307	19	300	10	284	26	210	67	45	104	177	26	14	24	3	4	62	310	306	4	—	310	242	25	7	36	310	88	23	198	2	310
	319		310		310																											

Osztaly	A tanulók szülei közt polgári állásra nézve volt:															Összesen	A tanulók életkora a tanév végén:													Összesen
	Őstermelő			Iparos			Kereskedelmi vállal.			Tisztv.							9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	több	
	önálló			önálló			önálló										életévét betöltötte													
	nagybirtokos és bérlő	kisbirtokos és bérlő	alkalmazott	nagyiparos	kisiparos	alkalmazott	n.-kereskedő	kiskereskedő szatócs	alkalmazott	állami hatósági	magán- és társulati	Katona	Értelmiségi	Személyes szolgálatot tevő	Magánzó															
I.	—	9	1	—	16	—	—	7	1	7	7	1	5	7	6	67	8	22	23	12	2									67
II.	1	13	1	—	4	1	1	4	—	6	3	—	6	1	4	45		7	20	10	7	1								45
III.	3	8	—	—	2	—	1	6	—	3	—	—	7	2	2	34				5	14	9	2	4						34
IV.	3	7	—	—	8	—	1	5	—	3	2	1	2	2	3	37					8	13	10	4	2					37
V	2	8	1	—	1	—	1	5	—	4	1	—	7	—	1	31					5	9	9	6	2	—				31
VI.	1	10	3	—	4	—	1	—	—	8	2	—	12	1	4	46						6	14	19	3	3	1			46
VII.	—	10	—	—	1	—	—	—	—	3	—	1	11	—	4	30								3	14	10	3			30
VIII.	—	5	—	—	—	—	1	1	—	4	—	1	4	2	2	20									3	4	8	4	1	20
Összesen	10	70	6	—	36	1	6	28	1	35	15	4	53	15	27	310	8	29	43	27	36	38	35	36	22	19	12	4	1	310

Osztály	A tanulók egészségi állapota				A tanulók magaviselete				A tanulók mulasztása				A tanulók előmenetele						
	Nem járványos		járványos	meghalt	jó	szabályszerű	kevésbé szabályszerű	rossz	igazolt óraszám	nem igazolt óraszám	hány tanuló mul. igazolatlanul	hány tanuló nem mulasztott	minden tárgyból jeles	minden tárgyból jó	minden tárgyból legalább elégséges.	egy tárgyból elégtelen	két tárgyból elégtelen	több tárgyból elégtelen	oszt. ism. utasítva
	könnyű	súlyos																	
I.	40	12	10	—	45	21	—	—	1213	25	15	22	4	7	33	10	2	10	12
II.	90	18	15	—	25	20	—	—	1508	—	—	8	3	5	29	4	2	2	4
III.	28	6	25	—	18	16	—	—	735	7	7	8	4	6	20	1	—	3	3
IV.	35	3	14	—	26	10	—	—	613	8	6	11	3	6	22	2	—	3	3
V.	38	3	15	—	24	7	1	—	467	15	5	10	2	4	20	2	—	3	3
VI.	33	2	13	1	28	13	—	—	400	5	2	11	1	4	31	3	1	1	2
VII.	30	3	9	—	19	8	—	—	600	4	3	6	4	—	16	6	1	—	1
VIII.	16	2	6	—	16	4	—		200	—	—	5	2	1	17	—	—	—	—
Összesen	310	49	107	1	201 66·77%	99 32·9%	1 0·33%	—	5736	64	38 12·6%	81 26·8%	23	33	188	28	6	22	28

A tanulmányozás eredményének áttekintése osztályonként.

Tantárgy	I.					II.					III.					IV.					V.					VI.					VII.					VIII.				
	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen	Fölmentve
Hittan	28	16	16	—	—	19	18	6	—	—	16	12	2	1	—	22	8	2	—	—	11	13	4	—	—	14	20	5	—	—	11	9	7	—	—	9	10	1	—	—
Magyarnyelv	5	19	36	6	—	8	3	31	3	—	8	13	13	—	—	11	4	20	1	—	9	14	8	—	—	10	19	12	—	—	12	9	6	—	—	6	8	6	—	—
Latinnyelv	4	16	30	16	—	8	3	29	5	—	4	6	20	4	—	5	11	17	3	—	6	6	16	3	—	1	6	34	—	—	5	2	18	2	—	3	8	9	—	—
Görögnyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	18	3	—	5	10	10	1	—	5	11	3	—	—	3	9	2	—	—
Németnyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	9	15	2	—	7	10	17	2	—	2	6	19	4	—	9	7	23	2	—	4	4	16	3	—	2	6	12	—	—
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	14	8	2	—	12	18	6	—	—	10	6	15	—	—	7	22	12	—	—	—	—	—	—	—	11	7	2	—	—
Földrajz	13	20	25	8	—	18	11	16	—	—	11	3	18	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	15	1	—	—	—	—	—	—	—
Természetrajz	20	22	22	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	8	13	—	—	11	12	8	—	—	7	23	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	7	14	—	—	4	8	8	—	—
Mennyiségtan	—	—	—	—	—	3	13	27	2	—	5	8	19	2	—	6	12	16	2	—	4	5	20	2	—	5	3	26	7	—	5	2	17	3	—	2	2	16	—	—
Gör. pótló irod.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	10	2	—	—	3	4	1	—	—	4	2	—	—	—
Mértani rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5	8	—	—	1	4	3	—	—	2	3	1	—	—
Rajz. geom.	8	21	22	15	—	8	10	22	5	—	8	8	15	3	—	13	9	10	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bölcsel. előtan.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	12	1	—	—
Egészségtan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	10	9	—	—	—	—	—	—	—
Szépírás	7	34	21	4	—	9	17	18	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Testgyakorlat	18	33	15	—	—	12	18	10	—	5	7	11	13	—	3	7	11	11	—	7	4	15	12	—	—	16	16	5	—	4	13	14	—	—	—	8	9	3	—	—
Műének	17	5	—	—	—	22	—	—	—	—	14	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	7	—	—	—	7	6	—	—	—	8	—	—	—	—
Angolnyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	—	—	3	1	—	—	—	3	—	—	—	—
Egyházi ének	11	7	19	—	—	9	6	6	—	—	9	3	7	—	—	10	2	4	—	—	6	4	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

XVI.

Ösztöndíjak, segélyezés, javadalmak és jutalmak.

1. Ösztöndíjak.

a) Koncz János alapítványból havonként 4 koronát kaptak: Ádámosy Gábor II., Barabás István és Biró Pál III., Antónya Mihály, Gál Miklós. Katona Ferencz, Raffaj Károly, Sándor Gergely és Ürmösy József I. éves papnövendékek. Összesen=400 kor.

b) Koncz János alapból naponként ebédet kaptak személyenként havi 10 kor. értékben: Gelei József V., Derzsi Andor VI. és Koncz János VIII. o. tanulók. Összesen=300 kor.

c) Fejér Ődön alapból havonként 5 kor. kaptak: Veres Géza II. és Mikó Lajos III. o. tanulók. Összesen=100 kor.

d) Koronka-Mátyus alapból havonta 6 koronát kaptak: Májai Dezső és Uzoni Imre VII. o. tanulók. Összesen 120 kor.

e) Tóth Ferencz alapból havonként 5 kor. kapott: Veress Gábor V. o. tanuló. Összesen = 50 kor.

f) Mártonffy-Koncz alapból félévenként 45 koronát kaptak: Lőrinczy Géza VI., Kiss Sándor és Kökösy Mihály VIII. tanulók Összesen=270 kor.

g) Árkossy Lajosné alapból havi 8 kor. kapott: Mózes Károly I. o. tanuló. Összesen=30 kor.

h) Kovács Dénes alapból havi 4 kor. kapott: Kovács Lajos VII. o. tanuló. Összesen 40 kor,

i) K. Nagy Sándor alapból havi 4 kor 50 fil. kapott: Sándor Kálmán I. o. t. Összesen=45 kor.

j) Kern-Szilvássy alapból félévenként 9 kor. kapott Tóth Albert. V. o. tanuló.

k) Kelemen Benő alapból naponként 3—3 czipót kaptak: Orbók Gy. II., Fodor F. I Bereczki Vilmos és Simon István I. o. t. Összesen 130 kor.

l) Berde Mózes családi ösztöndíjból: havi 24 kor kaptak: Berde Ferencz IV. és Berde Lajos 2. el. o. t. Összesen=480 kor.

m.) Berde-Márkus alapból naponként 3—3 czipót kaptak: Pálfi Tamás, II., Balázs József, Miklósi Márton I., és Tóth János 3. el. o. t, Összesen=130 kor.

n) A májusi alapból félévenként 8 kor. kapott: Derzsi Kálmán IV. éves kép. növendék. Összesen=16 kor.

o) Erdélyi kincstári ösztöndíjat, félévenként 60 koronát kaptak: Balázs András VIII. o., Kovács Kálmán VII. o., Tamás István VI. o., és Iszlai Géza IV. o. tanulók. Összesen=480 kor.

p) Az 1863-ban végzett osztálytársak alapítványából részesültek Kozma Béla V. és Kozma György II. o. tanulók. Összesen =50 kor.

r) Az intézet előtti sütemény árusítási jogért járó czipót kapta Veres József V. o. tanuló, Értéke=18 kor.

s) A milleniumi találkozók alapítványa kamatát kapta Gálfi András V. o. t. Összesen=15 kor.

t) A *Berde Mózsa alapítványból* naponként 3 3 czipót kaptak: Szabó Albert IV. éves, Barabás István és Biró Pál III. éves, Ádámosi Gábor II. éves, Katona Ferencz, *Kiss Gábor, Raffaj Károly, Sándor Gergely, Szentmártoni Kálmán, I. éves papnövendékek; Kökösi Mihály, Kiss András, *Kiss Lajos, Rédiger Aladár, Kiss Sándor, Zsakó József, Koncz János, Balázs András VIII. oszt; Balogh József, Nagy Rudolf, *Szén Mihály, Demény István, Gergely Lajos, Barabási Albert, Boros György, Derzsi Zoltán, *Kovács István, Uzoni Imre VII. oszt.; Gálfi András, Kövendi Lajos, Tamás István, Halmágyi János, Pálfi Zoltán, Simon István, *László István, Péter Ödön, Nagy Dénes, Kis Jenő, Szász István, Agh János, Szathmári Miklós, Téglás József, Létay Dezső, Benczédi Pál, *Miklós Samú, Derzsi Andor, Daczó Mózes, Lőrinczi Géza VI. oszt; *Adorján Géza, Görgényi József, Gelei József, Székely Géza, *Szabó

Miklós, Razmán Samú, *Veres József, Ekárt József, Pethő Kálmán, Bodoczi Sándor, Molnár Béla, *Gálfi Dezső, Simonfi Tamás, Egyed János V. oszt; BerdeFerencz, Czupor István, Kornis István, Taar Géza. *Nemes Elemér, Barabási József, Nagy Imre, Csécs Árpád, IV. oszt; Simon András, *Baló Dezső, Gál Zsigmond, Máté Albert, Pálfi József, *Szabó Ferencz, *Zsigmond Lajos, Zakariás Ferencz, Kiss Dénes. Gelei Vilmos, III. oszt.; Bedő Ferencz, Boér Miklós, Ács József, Kiss Ernő, Derzsi Dénes, Szász Dénes, Egyed József, Kövendi János, Balogh István II. oszt.; Molnár Gergely, Kocs András, Baló Jenő, Pálfi László, Orbók Sándor, Derzsi Károly, *Kovács Imre, *Mezei József, Mezei Sándor, Pálfi János, Pálfi István, Zsigmond Mihály, *Farkas Gyula, Sándor Kálmán, Gál Zsigmond I oszt. tanulók.

Az ösztöndíjak értéke = 4709 kor.

2. Segélyezés.

A lefolyt tanévben is több nemesszívű emberbarát segítette elő szegénysorsú tanulóink előhaladását.

1. *Albert Dénesné* ebédet adott Gergely Lajos VII. o. és Fodor Ferencz I. o. t., *Ács Ferencz* vendéglős naponként ebédet adott Kornis István III. o. t., vacsorát Nemes Elemér IV. o. t. *Benczédi Gergelyné* hetenként 2-szer ebédet adott Gergely Lajos VII. o. és Zakariás Ferencz III. o. t. *Farkas Vilmosné* naponként ebédet és vacsorát adott Kocs András I. o. t. és Pálfi László I. o. t., *Hincs Gergelyné* hetenként 3-szor ebédet adott Kis Gyula III. o. t., *Hadházi Sándorné* vasárnaponként ebédet adott Szász István VI. o. t., *Fodor Aladárné* naponként ebédet adott Kiss Dénes III. o. t., *Kovács János* naponként ebédet, vacsorát adott Kovács Lajos VII. o. t., *Molnár Sándorné* naponként ebédet és vacsorát adott Molnár Béla V. o. t. *Müller Gyuláné* hetenként 3-szor ebédet adott Ács József II. o. t. *Mikó Imréné* hetenként kétszer ebédet adott Fodor Ferencz I. o. t., dr. *Nyiredy Gézáné* naponként ebédet adott Gelei József V. o. t., *Orbók Mórné* naponként reggelit, ebédet és vacsorát adott Viski Géza III. o. t., Dr. *Orient Gyuláné* hetenként kétszer ebédet adott Kis Ernő II. o. t., *Perédi*

Józsefné vasárnaponként ebédet adott Ács József II. o. t., *Papszt Gyuláné* hetenként egyszer ebédet adott Boér Miklós II. o. t., *Szigethy Miklósné* naponként ebédet, vacsorát adott Kovács István VII. o. t., *Vécsei Sámuelné* naponként reggelit, ebédet és vacsorát adott Kádár Kálmán VI. o. t. és Inczefi Péter V. o. tanulóknak.

2. *A »Kolozsvármegyei Takarékpénztár«* igazgatósága 70 kor.-t adományozott a szegény tanulók ruházására.

3. *Farkas Vilmos* úr ez évben is 50 kor.-t adományozott a szegény sorsú tanulók ruházására. Ezen adományokból részesült 12 tanuló.

4. *Lichtmann Károlyné* 8 kor. adományozott szegény tanulók ruházására.

Fogadják a nemes szívű emberbarátok igazgatóságunk szives köszönetét.

8. Javadalmak.

A Zsuki László alapítványból 103 kor. osztatott ki divisió czímen a bennlakó unitárius felosztályú tanulók között. — A patrociniumokból befolyt összeg a papnövendékek olvasó egylete javára fordíttatott.

Legatióból az illető legatusoknak volt 1780 kor. jövedelmük.

Iskolai kórház, gyógyszer, iskolai díjak czímen egyes tanulóknak elengedtetett 2130 kor,

A papjelöltek, papnövendékek és gymn. felosztályú tanulók az alosztályúak felügyeletéért kaptak készpénzben 3595 koronát. Ezenkívül ebédet vagy vacsorát kapott 8 tanuló.

A javadalmak összege élelmezésen kívül teszen 12,315 koronát.

4. Jutalmak.

A tanév bezárásakor junius hó 29-én a szokásos ünnepélyek között a következő jutalmak osztattak ki:

a) *Alapítványokból:*

1. **A Paget Olivér** alapítványból az angolnyelvtan tanulásában pályázati vizsgálaton felmútatott eredményért a 200 kor. díjat kapta Gálfi Zsigmond papjelölt, a 100 kor. díjat dícsérettel kiemelve kapta Kovács Kálmán VII. o. t., az 50 kor. díjat egyenlően megosztva kapták: Abrudbányai Géza és Májai Dezső VII. o. t. Dicséretet kapott: Daczó Mózes VI. o. t.

2. **A Fejér Márton alapból** szépírásért 2 kor. jutalmat kapott Kornis István IV. o. t., 4 kor. jutalmat kapott: Daczó Mózes VI. o. tanuló.

3. **Az özv. Pap Sándorné, szül. Kovács Katalin** alapítványból 9 korona jutalom tűzetett ki egy egyházi beszéd jutalmazására. Beadatott egy mű, melynek szerzője, Biró Pál III. év. papn. kapta a jutalmat.

4. **Az ifj. Peielle István** alapítványból 94 kor. 48 fillér osztatott ki a jeles tanulók között. Ez összegből kaptak: Májay Dezső VII. o. t. 10 kor. 48 fillért; Abrudbányay Ede, Iszlai Géza, Piger Sándor IV. o. t.; Gál Zsigmond, Gyulay Tibor, Máté Albert, Mikó Lajos III. o. t.; Kiss Ernő, Vári Ákos, Veres Géza II. o. t.; Derzsi Károly, Hutter Kálmán, Molnár Gergely, Pálfi László I. o. t. 6—6 kornát.

5. **A Bulyovszkiné sz. Szilágyi Lilla** alapítványból a »Remény« című ifjusági lapban megjelent legjobb költemény szerzője: Kozma Béla VI. o. t. 10 kor. jutalmat kapott. Dicséretet kapott Rédiger Aladár és Koncz János, VIII. o. t.

6. **A Kovácsi Antal** alapítványból 40 kor. jutalom tűzetett ki a latinnyelvtanban, pályázati írásbeli zárt vizsgálaton, a legtöbb eredményt felmutatott tanuló jutalmazására. A díj egyenlően megosztatott Kovács Kálmán VII. és Puskás Endre VIII. oszt. tanulók között. Dicséretet nyert Abrudbányai Géza és Mocsán Aurél VII. o. t.

7. **A kövendi Szász Gergelyné** alapítványból egy emlék beszéd jutalmazására 9 korona tűzetett ki. Beadatott 1 mű. Jutalmat nyert Biró Pál III. év. papnöv.

8. **A Lászlóczki Péter** alapítványból jeles tanulásért és jó magaviseletért 10 kor. jutalmat kaptak egyenlően megosztva Derzsi Andor és Lőrinczi Géza VI. o. t.

9. **Az 1879—80-ban** végzett osztálytársak alapítványából a f. tanévben a rendes órácziókon tartott beszédért 36 kor. kapott Koncz János VIII. oszt. tanuló.

b) *Egyes jóltevők, tanügybarátok adományából:*

1. **Mélts. br. P. Horváth Kálmán** egyházi főgondnok úr, nevelésügyünk nemeslelkű barátja s az ifjuság jóltevője ez évben is 200 kor. jutalmat tűzött ki azon tanuló jutalmazására, a ki az érettségi vizsgálaton jeles osztályzatot kap. Ezt Puskás Endre kapta. Ezenkívül 100 kor. adományozott a gymn. felsőbb osztályú jelestanulók jutalmazására. Ebből kaptak: Kovács Kálmán, Abrudbányai Géza, Balogh József VII o. t. 20 - 20 koronát, Smiel József VI. o. t. 20 koronát, Bock Alfréd, Rosenfeld Aladár V. o. t. 10—10 koronát.

2. **Sipos Gábor** ügyvéd alapítványából magyar irásbeli dolgozataiért 5 kor. jutalmat kapott: Ausch Jenő VIII. o. t.

3. **Magyari Mihály** alapítványából a jutalom ez évben nem adatott ki, mert nem tartatott emlékünnepély.

4. **Benkő Mihály** takarékpénztári igazgató úr 20 koronát adományozott négy háromszékmegyei születésű, unitárius vallású jó előmenetelű és magaviseletű tanuló jutalmazására. Ebből kaptak Kis Ernő, Bedő Ferencz II. o. t. Berde Ferencz IV. o. t. és Uzoni Imre VII. o t. 5—5 koronát.

4. **Dr. Wettenstein Áron** és **Dr. Wettenstein József** orvos urak 20—20 koronát adományoztak két szegénysorsú unitárius vallású V. o. tanuló jutalmazására. Ezt nyerték Gelei József és Pető Kálmán V. o. t.

6. **Polyánszki Dénes** m. kir. csendőrszázados úr 6 koronát adományozott egy szegénysorsú, jó igyekezetü, unitárius vallású IV. o. tanuló jutalmazására. Ezt nyerte Taar Géza IV. o. t.

7. **Tischler Mór** szeszgyáros 4 koronát adott egy I. o. tanuló jutalmazására. Ezt nyerte Bereczki Vilmos I. o. t.

8. **Az ifj. Peielle István** alapítványból jó tanulók jutalmazására 65 kor. 52 fillér értékben könyvek vásároltattak. Ilyen könyveket nyertek: Szathmári Miklós, Daczó Mózes VI. o. t., Tóth Albert, Veress Gábor V. o. t., Bock Ármin és Dániel Lajos IV. o. t., Egyed József, Fekete Sándor és Müller Gyula II. o t., Bereczki Vilmos I. o. t.; Bock Alfréd, Rosenfeld Aladár V. o. t., Abrudbányai Ede, Iszlai Géza, Piger Sándor IV. o. t. Gál Zsigmond, Gyulay Tibor. Máthé Albert, Mikó Lajos III. o. t., Kiss Ernő, Vári Ákos, Veress Géza II., Derzsi Károly, Hutter Kálmán, Molnár Gergely és Pálfi László I. o. t.

XVII.

Kimutatás az érettségi vizsgálatokról.

Az 1898/99 tanévben az érettségi írásbeli vizsgálatok május hó 25., 26., 27., 29. és 30-ik napjain, a szóbeliek junius hó 26—29-ik napjain tartattak meg Fekete Gábor isk. f. gondnok alatt, Kuncz Elek tank. kir. főigazgató, mint kormánybiztos jelenlétében.

Az írásbeli vizsgálatra a következő tételek tűzettek ki:

I. Magyarnyelv és irodalomból:

1. Irodalmunk állapota a jelen század 40 es éveiben.
2. A mohácsi vész következményei hazánk politikai és társadalmi életében.
3. A vízgőz és szerepe a gyakorlati életben

Eredmény: 6 jeles, 24 jó, 12 elégséges.

II. Latinnyelvből:

Az olympiai játékok a görögöknél.

Eredmény: 4 jeles, 10 jó, 28 elégséges.

III. Görögnyelvből:

Platon. Eutuphron, XX. fejezet.

Eredmény: 8 jeles, 8 jó, 10 elégséges.

IV. Németnyelvből:

Korona és kard.

Eredmény: 11 jeles, 6 jó, 20 elégséges, 5 elégtelen.

V. Mennyiségtanból:

1. Valaki egy tanintézetnek 15000 frtot ajándékoz 4%-os járadék papirokban, de kiköti, hogy az összes kamatok csak akkor fordithatók részben ösztöndíjakra, részben a könyvtár gyarapítására, ha az alapítvány 60,000 frtra nőtt. Mennyi idő mulva éri el ezt az összeget, ha addig évenként csak 240 frt fordíttatik ösztöndíjakra?

2. Egy 326 m^3-t magában foglaló kúpból, melyben a magasság úgy aránylik az alapkör sugarához, mint 3:2, egy hozzá ha-

sonló kúpot emeltünk ki. Ha az alapon keletkezett körgyűrű szélessége 15 m, mekkora a fennmaradt kúprész köbtartalma?

Eredmény: 7 jeles, 6 jó, 24 elégséges, 5 elégtelen.

Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Jelentkezett	Írásbeli vizsgálatot tett	Szóbeli vizsgálatot tett	Érettnek nyilvánítttatott: Jelesen	Jól	Egyszerűen	Három hóra visszavettetett	Elhalt	A végzettek által választott pálya: Papi	Tanári	Jogi	Mérnöki	Gazdasági	Alsóbb hivatali	Orvosi	Vegyészi	Erdőszeti	Művészi	Megjegyzés
42	42	41	3	7	20	11	1	8	3	5	3	2	14	2	2	2	1	A jelentkezettek között 3 magántanuló volt.

Jelesen érettek: Csép Miklós, Gyergyai Árpád és Pap Domokos. Pap Domokos kapta a br. P. Horváth Kálmán egyh. főgondnok úr által adományozott 100 frt jutalmat.

Az 1899—900. tanévben tartott érettségi vizsgálatok eredménye.

Az írásbeli vizsgálatok megtartattak május hó 21., 22., 23., 25 és 26-ik napjain, a szóbeliek junius hó 15. és 16-ik napjain, Fekete Gábor isk. f. gondnok elnöklete alatt, Kuncz Elek tank. kir. főigazgató, mint kormánybiztos és Báró P. Horváth Kálmán egyházi főgondnok jelenlétében.

Az írásbeli vizsgálatokra a következő tételek tűzettek ki:

I. Magyarnyelv és irodalomból.

1. A magyar líra fejlődése főbb vonásokban a keresztény kortól Petőfiig.

2. A segesvári ütközet előzményei és következményei.
3. Minő befolyása van az éghajlatnak az emberiség fejlődésére

Eredmény: 4 jeles, 7 jó, 9 elégséges.

II. Latinnyelvből:

Az irodalom becse.

Eredmény: 4 jeles, 5 jó, 10 elégséges, 1 elégtelen.

III. Görögnyelvből:

Homer, Iliás 24. énekből.

Eredmény: 2 jeles, 6 jó, 3 elégséges.

IV. Németnyelvből:

»A három egység a drámában.«

Eredmény: 3 jeles, 6 jó, 7 elégséges, 4 elégtelen.

V. Mennyiségtanból:

1. Valaki részletfizetésre vesz házat oly föltétellel, hogy minden év végével 2200 kor. fizet. 20 év múlva a ház ára teljesen ki van fizetve és a vevő mindenik részletben a még hátralevő összeg után járó $5^1/_2\,^0/_0$-os kamatokat is megfizette. Mennyi volt a ház ára?

2. Az egyenes csonka kúpból, melynek alsó sugara = 1·8 m., felső sugara = 1·2 m és magassága = 12 m, négyzetes csonka pyramist metszünk ki. Keresendő a két test köbtartalmának a különbsége és a csonka pyramis felülete.

Eredmény: 2 jeles, 4 jó, 10 elégséges, 4 elégtelen.

Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Jelentkezett	Írásbeli vizsgálatot tett	Szóbeli vizsgálatot tett	Érettnek nyilvánittatott: Jelesen	Jól	Egyszerűen	Három hóra visszavettetett	Egy évre visszavettetett	Az írásbeli vizsgálat alapján: Egy évre visszavettetett	Végleg elutasittatott	A végzettek által választott pálya: Papi	Tanári	Jogi	Mérnöki	Katonai	Alsóbb hivatali	Orvosi	Megjegyzés
20	20	18	2	4	10	--	2	1	—	2	1	3	1	2	5	2	

Jelesen érettek: Ausch Jenó és Puskás Endre, utóbbi kapta a Báró P. Horváth Kálmán egyh. főgondnok által kitűzött 200 kor. jutalmat.

XVIII.

Elemi iskola.

I. Osztály.

Osztálytanító: *Régeni Aron.*

Vallástan. Heti 2 órán. Reggeli, estéli, étel előtti, étel utáni és közönséges imák. Az úr-ima. Erkölcsi elbeszélések. Boros Gy. Jó gyermek könyve alapján.

Beszéd és ért. gyakorlat. Heti 5 órán. Szoktatások és előkészítések. A feladott gyermek fogadása A bizalom felkeltése. Fegyelmi szoktatások. Szólásra ébresztés és bátorítás. Az iskolai rend és kötelességek tudatára hozása. Öntevékenységre, szorgalomra ébresztés, előkészítő gyakorlatok kezdete az írás- és olvasásra stb Az iskolában levő tárgyak megnevezése, száma, közös név alá hozása, helye, szemléltetése színökre nézve, alakjokra terjedtségökre és anyagjukra nézve. Az iskolában levő tárgyak

használata, összehasonlitása és megkülönböztetése stb. Nagy L. Beszéd és ért. gyak. vezérkönyve alapján.

Számtan. Heti 5 órán. A számjegyek és műveletek jegyeinek megismertetése. Az arab és római számjegyek írásának és olvasásának begyakorlása a 30-ig. A 4 alapművelet szintén a 30-as körben. Dr. Lutter N. Példatára alapján.

Olvasás és irás. Heti 6 órán. A kis és nagy betűk írott és nyomtatott alakjának teljes megismertetése. Olvasmányok, versek és imák megtanultatása. A Vass-, Sziklai ABC és olvasó könyve alapján.

Ének. Heti 2 órán. Világi és egyházi énekek, gyermekdalok. Wéber J. R. Énekoktatás I. r. Hangjegy ismertetése.

Torna. Heti 2 órán.

II. osztály

Osztálytanító: *Régeni Áron.*

Vallástan Heti 2 órán. Az első osztályban végzettek ismétlése. A világ teremtés, özönvíz és Noé, Ábrahám, Izsák és fiai. Mózes története. A tíz parancsolat. Boros Gy.: Jó gyermek könyve; Vass-, Sziklay olv. k. és előmondás után.

Beszéd és ért gyak. Heti 4 órán Az első osztályban végzettek ismétlése. Továbbá: A szülői ház, háziállatok, a házban és ház körül tartózkodó kártékony állatok. Családi élet. A helység és lakosai, polgári élet. Ásvány és növény ismertetés. A természetből az eső, hó, levegő, nap, hold, ég, idő. Nagy L. »Beszéd és ért. gyak. vezér k alapján.

Magyarnyelv. Heti 2 órán. A mondat és beszéd. Jelentő, kérdő, felszólító, felkiáltó és óhajtó mondatok. Szó, szótag elválasztása. A hangok. Magán- és mássalhangzók, ezek osztályozása. Mássalhangzók megkettőztetett írása, A mondat alanyi és állítmányi része. Az írásjelek. Főnév. Melléknév, névmás, ige, névelő, kötőszó, számnév ismertetése. Szótani elemzés, Egyes és többes szám. Az ige. Az ige három fő-ideje. A szók rövidítése. Nagy L Vezérkönyve és Vass-, Sziklay olv. k. alapján.

Földrajz. Heti 2 órán. Földrajzi előfogalmak Helység, annak határa. Álló és folyóvizek. Emelkedések és mélyedések. Világtájak természetben és térképen. Kolozsvár ismertetése.

Számtan. Heti 5 órán. Az első oszt.-ban végzettek rövid ismétlése. A római és arab számjegyek írásának begyakorlása 100-ig. A négy alapművelet a 100-as számkörben fejbeli számítással. Szorzó-tábla. Brassai S. és Dr. Lutter N, Számtani példatárai alapján. Példatár olvastatás.

Irás. Heti 6 órán. Előírás és tollbamondás után.

Rajz. Heti 2 órán. Előrajzolás után.

Ének. Heti 2 órán. Egyh. és világi énekek. Hangjegy ismertetés 6 hangkörben. Weber R. Énekoktatás 1 füz. alapján.

Torna. Heti 2 órán.

III. Osztály.

Osztálytanító: *Nagy József.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Tarcsafalvi A. »Biblia történetek« cz. könyve alapján. Ó- és Új-szövetségi rész. Imák. erkölcsi mondások.

Magyarnyelv. Heti 3 órán. T. k. Deme K. »Nyelvtani gyakorló könyv. I. r.« és Vass-, Sziklay: Magyar olvasó könyv. III. k. A mondat fő részei. Egyszerű-, bővített-, tő- és kihagyásos mondat. Személyes névmások, melléknév. Névelők, tárgy. Kettőspont és használata. Számnevek. Jelzők Kötőhangzók. Határozói bővítmények. Ige. Ige fő-ideje (3). Főnév, tulajdon főnév. Az olvasókönyvben levő versek betanítása. Az elolvasott olvasmányok elbeszélése. Irásbeli dolgozatok tollba-mondás és emlékezet után.

Olvasás és Irás. Heti 5 órán.

Földrajz. Heti 3 órán. T. k. Csiki: »Kolozsvár földraiza.« Kolozsvár és vidéke Község, járás, megye. Kolozsmegye nagyobb vizei, hegyei, városai, községei és folyói. Erdély hegyei, folyói és a nevezetesebb helyei

Számtan Heti 5 órán. T. k. Orbók M.: »Számolókönyv« és Brassai S. Socratese szerint a négy alapművelet egész számokkal fejben és írásban. Pénz-, hosszuság-, űr-, súly-, darab- és papirmértékek. Írásbeli dolgozatok.

Rajz. Heti 2 órán. Előrajzolás után, ponthálós füzetekbe.

Ének. Heti 2 órán. Egyházi és világi énekek két szólamra. Hangjegy ismertetés 8 hangkörben, Weber R. Énekoktatás II. füzet alapján.

Torna. Heti 2 órán.

IV. Osztály.

Osztálytanító: *Nagy József.*

Vallástan. Heti 2 órán. T. k. Simén D.: »Szenttörténetek« ó- és ujszövetségi része. Az unitárius vallás terjedése.

Magyarnyelv. Heti 3 órán. T. k. Deme K.: »Nyelvtani gyakorló könyv.« II. k, Vass, Sziklay-, Tergina Gy.: Magyar olvasókönyv IV. k. Állító-, tagadó-, felszólító és parancsoló mondatok. Tulajdon főnév. Ok-, czél-, hely-, idő-, mód-, állapot-, eredet-, részes és eszközhatározók. Határozó ragok. Névutók. Igenév. Határozó nevek. Névmások. Időragok. Igeragozás. Cselekvő és szenvedő igék. Igemódok. Főnévképzés Összetett mondatok. Fő- és mellékmondat. Összevont mondat. Kötőszók Indulatszók. Az olvasókönyv versei könyv nélkül. Olvasmányok és elbeszélések. Elemzés szó és mondattani alapon. Irásbeli gyakorlatok.

Olvasás és Irás. Heti 5 órán.

Földrajz. Hetí 3 órán. T. k. Vargyas E.: »Földrajz« Magyarország megyéi, nevezetesebb városai, folyói és hegyei. Szomszédos tartományok. Osztrák birodalom és az öt világrész általános vonásokban.

Történelem. Heti 1 órán T. k, Vargyas E.: Történelem és a magy. olv. könyv IV. k Őseink bevándorlása, Árpád. Vezérek kora s az ősmagyarok műveltsége. Szent István, Pogányság végső küzdelmei. Szent László. Jeruzsálemi Endre. IV. Béla. Keresztes háboruk. Róbert Károly. Nagy Lajos. Zsigmond. Hunyadi János Mátyás. Zrinyi Miklós. Mária Terézia. Nemzeti ébredés; Gr. Széchenyi István. Magyar szabadságharcz. Kiegyezés.

Számtan. Heti 5 órán. Orbók M. Számtani kézikönyve alapján IV. füzet. A négy alapművelet egész számmokkal. A méterrendszer és római számok. A közönséges törtek.

Fogalmazás. Heti 1 órán.

Ének. Heti 2 órán. Egyházi és világi gyermekdalok. Két szólamra, hallás után.

Rajz. Heti 2 órán. Előrajzolás után az első félévben ponthálós füzetbe; a második félévben hálózat nélküli füzetbe.

Torna. Heti 2 órán.

A tanterv táblázatos áttekintése.

Tantárgyak	Osztályonként heti óra szám				
	1.	2.	3.	4.	Együtt
Vallástan	2	2	2	2	8
Beszéd- és értelem gyakorlat	4	4	—	—	8
Magyar nyelvtan	—	2	3	3	8
Földrajz	—	2	3	3	8
Történelem	—	—	—	1	1
Számtan	5	5	5	5	20
Olvasás-írás	6	5	5	5	21
Fogalmazás	—	—	—	1	1
Rajz	—	2	2	2	6
Ének	2	2	2	2	8
Torna	2	2	2	2	8
Összesen	21	26	24	26	97

Első osztály.

Osztálytanító: **Régeni Áron.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Olvasás	Besz. ért. gyak.	Számtan	Rajz	Írás	Ének	Magaviselet	Általános oszt.	Megjegyzés
	Balogh Lajos ev. ref.	1	1	1	1	—	1	3	1	1	
	Berde Lajos	3	3	3	4	—	3	2	1	3	
	Buzogány József	3	3	3	2	—	3	4	1	3	
	Gregár Lajos ev. ref.	1	1	1	2	—	1	1	1	1	
5	Jakobi Benő izr.	k	i	m	a	r	a	d	t		
	Kardos Károly	3	3	3	3	—	3	2	1	3	
	Kovács János	k	i	m	a	r	a	d	t		
	Lászlóczky Gyula	1	2	1	1	—	3	1	1	2	
	Néma Elemér ev ref.	1	1	1	2	—	2	1	1	1	
10	Papszt László	1	1	1	2	—	1	1	1	1	
	Perédi Sándor	1	1	1	1	—	1	3	1	1	jutalmat nyert
	Róth Márton	1	1	2	1	—	2	1	1	1	
	Rosenberg Ákos	2	3	3	4	—	3	3	1	3	
	Salamon Lajos izr.	2	2	2	1	—	3	3	1	3	
15	Schéfer László ev. ref.	1	3	2	1	—	1	3	1	2	
	Varga Lajos ev. ref.	3	3	3	3	—	3	3	1	3	
	Veress Pál	1	1	1	1	—	1	3	1	1	jutalmat nyert
	Magántanuló:										
	Pollák Mihály izr.	2	3	2	1	—	1	—	—	2	

Második osztály.

Osztálytanító: **Régenf Áron.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Olvasás	Besz. ért. gyak.	Számtan	Földrajz	Írás	Rajz	Ének	Magaviselet	Általános oszt.	Megjegyzés
	Árkosi Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Árkosi József	1	2	1	2	2	2	2	2	1	2	
	Balás Lajos	2	2	3	3	1	3	1	3	1	3	
	Buzogány András	1	2	3	3	3	2	3	1	1	3	
5	Boros László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	jutalmat nyert
	Ferencz Nándor izr.	2	2	2	2	2	3	4	2	1	3	
	Kovács József	1	1	2	1	1	2	2	3	1	2	
	Nagy Tibor ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	
	Pákei Lajos	2	3	1	3	2	3	1	2	1	3	
10	Papszt Kálmán	2	2	3	2	2	1	1	1	1	2	
	Rapszin Márton	1	3	1	1	3	2	2	1	1	3	
	Róth Imre izr.	2	3	3	1	3	2	2	1	1	3	
	Tóth István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	jutalmat nyert
	Vagyas Zsiga	2	2	2	1	2	3	2	2	1	2	

Harmadik osztály.

Osztálytanító: **Nagy József.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Nyelvtan	Olvasás	Számtan	Földrajz	Ének	Irás	Rajz	Torna	Magaviselet	Általános oszt.	Megjegyzés
	Agh István	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	
	Fodor Aladár ev. ref.	3	3	2	2	3	2	4	3	3	1	3	
	Kisfaludy Lajos ev. ref.	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	
	Perédi József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	jutalmat nyert
5	Pereki János	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Sándor Simon gör. kath.	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	
	Schéfer Ernő ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	jutalmat nyert
	Sorbán János	3	2	1	2	3	3	2	1	3	1	3	
	Tóth János	1	2	1	2	3	1	1	1	1	1	2	
10	Veress Szilárd	2	3	1	3	2	3	2	2	3	1	2	
	Héjjas Sándor	k	i	m	a	r	a	d	t				

Negyedik osztály.

Osztálytanító: **Nagy József.**

	A tanuló neve és vallása	Hittan	Nyelvtan	Olvasás	Számtan	Földrajz	Történelem	Ének	Írás	Rajz	Torna	Magaviselet	Általános oszt.	Megjegyzés
	Balogh Ferencz	2	3	3	3	2	3	2	1	1	1	1	3	
	Benczédi László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	jutalm. ny.
	Benkő Gyula ev. ref.	1	2	1	2	1	1	2	2	2	1	1	1	
	Biluska József	2	3	4	4	4	4	3	2	4	2	1	4	
5	Boér István ev. ref.	2	2	3	3	2	3	2	1	2	1	1	3	
	Halmágyi József	2	3	2	4	4	3	2	4	2	3	1	4	
	Keller Ernő izr.	1	2	1	1	2	1	1	1	2	3	1	2	
	Kopp Elemér	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	jutalm. ny.
	Kovács Béla	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	1	2	
10	Kriza János	1	2	2	3	2	2	3	2	2	2	1	2	
	Pollák Endre izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	

Jegyzet: Kitünő=1, jeles=2, jó=3, elégséges=4, elégtelen=5.
Magaviseletből: dicséretes=1, jó=2.

XIX.

A jövő tanévre vonatkozó értesítés.

1. A jövő 1900—1901-ik tanévre a tanulók fölvétele szeptember hó 1. 3. 4. és 5. napjain d. e. 8 12 óráig fog eszközöltetni; a javító-, pót- és felvételi vizsgálatok augusztus hó 31. és szept. hó 1-én tartatnak meg.

Szept. hó 5-én túl csak az esetben vehető fel tanuló, ha a késedelem okát hitelesen tudja igazolni; 10-én túl csak az iskolai igazgatóság és 15-én túl csak a mélt. és főt. E. K. Tanács adhat engedélyt a fölvételre.

2. Javító és pótló vizsgálatért az igazgatósághoz oly tanuló folyamodhatik, ki csak egy kötelezett tárgyból kapott elégtelen jegyet. Az, ki egy tárgyból elégtelen, de magaviselete kevésbbé szabályszerű vagy rossz, továbbá a ki két tárgyból elégtelen, javításra engedélyért a mélt. és főt. E. K. Tanácshoz folyamodhatik. A folyamodványok legkésőbb julius 31-ig az isk. igazgatósághoz kell benyújtani. A ki folyamodványát a kitüzött időig be nem adja, azt javító vizsgálatra bocsátani nem lehet. A szeptemberben tartandó javító érettségi vizsgálatra aug. 29-ig kötelesek az illetők az előző évben kapott erettségi bizonyítványukat beadni.

3. A gymn. I. osztályba oly tanulók vétetnek fel, kik 9-ik életévüket már betöltötték, 12 évnél nem idősebbek s az elemi iskola 4-ik osztályát jó eredménynyel végezték; e minősítésüket keresztlevéllel, vagy születési bizonyítvánnyal és iskolai bizonyítványokkal kell igazolniok. Az 1887. évi XXII. törvényczikk értelmében nyilvános és magániskolába nem vehető fel az oly növendék, ki nem igazolja, hogy élete 12-ik évéig újra oltatott, vagy azt, hogy öt éven belül sikeresen beoltatott. vagy hogy valóságos himlőt állott ki.

A mely tanuló mindezeket a bizonyítványokat be nem mutatja, beiratásra nem számíthat.

Az unitárius tanulók fölvétele az I. oszt. ba szeptember hó 1-én fog történni, a később jelentkezők a nagy létszám miatt esetleg kimaradhatnak.

4. A fölvételre való jelentkezéskor minden tanuló köteles

iskolai bizonyítványát bemutatni és az *iskolai díjakat felerészben befizetni, különben fölvételre nem számithat.*

5. A gymn. V. osztályába lépő tanuló szülője vagy gyámja a beiratásnál köteles kijelenteni, hogy fia, vagy gyámoltja a görögnyelvet tanulja-e, vagy az azt pótló tantárgyakat.

Oly tanuló, ki már egy vagy több osztályban görög nyelvet tanult, átléphet a görögpótló tanfolyamba, ha e tanfolyam végzett tananyagából felvételi vizsgálatot tesz, viszont a görögnyelv és irodalomból tartozik vizsgálatot tenni az oly tanuló, ki már egy vagy több éven át a pótló tantárgyakat tanulta.

6. A fölvételre minden tanuló atyja, anyja vagy gyámja kiséretében tartozik jelentkezni. Vidéki szülők vagy gyámok, beiratáskor kötelesek bejelenteni, hogy fiokat, illetőleg gyámoltjukat hol és kinél fogják elhelyezni, kire fogják a házi felügyelet és nevelés gondjait bízni.

Az alapos kifogás alá eső szállás megváltoztatását követelni az igazgatónak jogában áll.

A fölvételre a tanulók előbb az igazgatónál, azután az illető osztálytőnöknél jelentkeznek, a ki a beiratáshoz tartozó egyéb teendőket végzi.

7. Azon tanulók, kik az iskolában bennlakást óhajtanak nyerni, kötelesek ezen óhajukat legkésőbb aug. 15-ig az igazgatónak bejelenteni. A ki ezt elmulasztja, fölvételre csak abban az esetben számíthat, ha a jelentkezettek elhelyezése után marad fönn hely.

A bennlakók a legszükségesebb ágy- és ruhaneműt kötelesek magukkal hozni, t. i. *két rend ágyneműt,* 6 *pár fehérneműt, két törölközöt* stb.

8. *Az iskolai díjak felerészben a beiratáskor, felerészben február hó 1-én fizetendők be. Szegénysorsú, unitárius vallású tanulók a díjak elengedéséért kellően felszerelt folyamodványnyal a beiratáskor folyamodhatnak, azonban a díjak felerészét ők is kötelesek előre befizetni.*

9. *A Berde Mózsa czipő alapítvány a f. tanévben már életbe lépvén, a jövő tanévre 100 tanuló fog fölvétetni az alapítványra. Folyamodhatnak szegénysorsú, unitárius vallású s nem elégtelen osztályzatú tanulók.*

Az alapítvány élvezése a beírások után azonnal kezdődvén, ez alapítványért a folyamodványok, (iskolai bizonyítvány és szegénységi bizonyítvány mellékletekkel) augusztus hó 15-ig beküldendők az igazgatóság címére.

Lelkészek és tanítók gyermekeitől nem kívántatik szegénységi bizonyítvány. A népiskolákból jövő tanulók is igényt tarthatnak az alapítvány élvezésére, ha szabályszerűen folyamodrak és a kívánalmaknak megfelelnek.

10. *Más ösztöndíjért a folyamodványok beíratáskor nyújtandók be,*

XX.

Kimutatás

A különböző címeken fizetendő díjakról.

I. Beiratási díj

E címen a gymnasiumi nyilvános vagy magán unitárius vallású tanuló 2 koronát, nem unitárius vallású 4 koronát fizet. Az elemi isk. unitárius tanulók 1 kor. nem unitáriusok 2 kor. fizetnek.

II. Iskolai szükség.

E címen minden al- és felosztályú nyilvános vagy magántanuló valláskülönbség nélkül 4 kor. fizet.

III. Tandíj címen:

a) Gymnasiumi tanúlók valláskülönbség nélkűl 40 koronát;

b) elemi osztályú unitárius vallású, nyilvános vagy magán tanuló 10 koronát;

c) nem unitárius vallású nyilvános vagy magán tanuló 20 koronát.

IV. Kórház díj:

Minden tanúlótól beíratáskor 2 korona, a következő években pedig 40 fillér.

V. Ágyhely díj:

a) Unitárius tanulónak:

I. osztályú szobában nagy ágyért 12 kor. kis ágyért 1 k. 60 fill.
II. » » » » 10 » » » 80 »
III. » » » » 8 » » » 40 »

b) Nem unitárius tanulónak:

I. osztályú nagy ágyért 24 kor., kis ágyért 2 kor.
II. » » » 20 » » » 1 »
III. » » » 16 » » » 80 fill.

VI. Ágyhasználat czímen minden tanuló valláskülönbség nélkül:

a) nagy ágyért 1 fiókkal 6 kor. két fiókkal 8 kor-t;
b) kis » 1 » 3 kor. fizet.

VII. Tanári nyugdíj alapra minden gymn. tanuló 6 kor. elemi isk. tanuló 1 kor. fizet.

VIII. Bizonyítványra és értesítőre a gymn. tanuló 2 kor. elemi isk. tanuló 1 kor. fizet.

IX. Szobaszükség fapénz czímen:

a) bennlakó tanulók . . . . . 13 kor.
b) feljáró » . . . . . 9 koronát fizetnek.

X. Könytári díjba:

VI—VIII. oszt tanuló egész évre 4 koronát,
I–V. oszt. tanuló egész évre 1 koronát fizet.

XI.

A bennlakó tanulóktól az esetleges károkért 2 korona biztosíték szedetik.

XXI.

Az 1900–901-ik tanévben használandó tankönyvek jegyzéke.

A főgymnasiumban.

I. osztály.

	korona
Nagy Péter: Ószövetségi történetek	—·80
Dr. Halász Ignácz: Magyarnyelvtan I. r.	1·60
Dr. Badics Ferencz: Magyar olvasókönyv I. r. . . .	2·40
Dr. Csengeri: Latinnyelvtan	2·40
» Gyakorlókönyv	2·40

Orbók-Gerevich: Közönséges számtan . . . . . 3 —
Hornischek: Rajzoló Geometria I. r. . . . . 2·40
Kogutowitz: Középiskolai, földrajzi atlasz I. r. . . 2·60
Dr. Simonyi Jenő: Földrajz I. r. új kiadás 1 60
Paszlavszky József: Kis Természetrajz . . . . . 2·20

II. osztály.

Nagy Péter: Új szövetségi történetek 1 00
Halász Ignácz: Magyarnyelvtan II. r. . . . . 1·20
Dr. Badics Ferencz: Magyar olvasókönyv 2 40
Dr. Csengeri: Latinnyelvtan . . . . . 2·40
» Gyakorlókönyv . . . . . 2·40
Simony Jenő: Egyetemes Földrajz II. r. új kiadás . 1 80
Gerevich-Orbók: Közönséges Számtan . . . . . 3.—
Hornischek: Rajzoló Geometria I. . . . . 2·40
Kogutowitz; Középiskolai földrajzi atlasz II. r. . . 2·60

III osztály.

Dr. Csengeri: Latinnyelvtan III. r. . . . . 2·40
» Gyakorlókönyv . . . . . 2·40
Dr. Bartók György: Biblia ismertetés . . . . . 1·50
Dr. Halász Ignátz: Rendszeres magyarnyelvtan . . 2·80
Dr. Badits Ferencz: Maggyar olvasó könyv III. r. . 2 80
Dr. Schmidt Ágoston: Természettani földrajz . . . 1 60
Hirn-Paulay: Módszeres németnyelvtan és gyakorlókönyv I. kt. . . . . 2·80
Gerevich-Orbók: Közönséges Számtan . . . . . 3·—
Hornischek: Rajzoló Geometria III. . . . . 2·80

IV. osztály.

Ferencz József: Unitárius káté . . . . . —·80
Négyesi László: Stilisztika II. kiad 2 20
Lehr Albert: Arany »Toldija« magyarázattal . . . 1 60
Schultz-Dávid: Latinnyelvtan . . . . . 2·40
» » Gyakorlókönyv . . . . . 2·40
Dávid István: Latin olvasókönyv . . . . . 2·—

Hirn-Paulay: Módszeres németnyelvtan és gyakorlókönyv I. kt. 2 80
Ribáry Ferencz: Világtörténelem I. r. . . . . 1·60
Kriesch-Koch: Ásványtan III. 3 20
Grünwald Miksa: Algebra . . . . . 4·—
Hornischek: Rajzoló Geometria III. r. . . . . 2·40

V. osztály.

Négyesy: Szerkesztéstan II. r. 2 40
Greguss-Beöthy: Magyar balladák . . . . . 1·40
Dávid István: Tit. Livii ab urbe condita libri Vol. I. 1·60
Pirchala: Latin stilusgyakorlatok II. kiad. . . . . 1·60
Dr. Csengeri: Anthologia Latina . . . . . 2 —
Dr. Maywald: Görög nyelvtan . . . . . 2·80
Herder: Der Cid. Magy Dr. Hoffmann . . . . . —·50
Hesel: Das Schatzkästlein. Magy. Kemény F. . . . —·80
Endrei: Német stilusgyakorlatok . . . . . 2·40
Dr. Maywald: Görög olvasókönyv . . . . . 2· –
Dr. Ribáry: Egyetemes történelem I. . . . . 2·20
Simonkay: Növénytan és növényhatátozó . 2 40 és 2·—
Pálfi: Egyháztörténelem . . . . . 1·80
Grünwald Miksa: Algebra . . . . . 4·—
Mochnik-Schmidt: Geometria 4 40
**Schill Salamon:* Görög régiségtan 2 80
Polgár György: Újkori hitéleti régiségek 2 80
Szemelvények: Thukydidesből ford Szílassy Mór . . 3·20
**Dr. Jancsó Benedek:* Magy. irod. olvasmányok I. k. 2 40
Dr. Nyiredy Géza: Növénygyüjtő . . . . . 1·20
Cserép: Római Régiségek III. kiadás . . . . . 3·20

VI. osztály.

Ferencz József: Hittan . . . . . 1·20
Riedl Frigyes: Rhetorika . . . . . 2·40
Julius Caesar: magyarázta Lévy L. II. . . . . 1·20
C. Sallustius Cr.: Bellum Catilinae et bell. Jugurthin Ed. Petz . . . . . —·80

Pirchala: Latin stilusgyakorlatok II. kiad. . . . . 1·80
Vergilius: Aeneis Ed. Némethy . . . . . 1·60
Cicero: Orationes Selectae XIII. Ed. Dávid . . . . 1·60
Dr. Maywald: Görög nyelvtan és olvasókönyv . . 4·80
Heinrich G.: Német balladák és románczok I. II. r. 1·70
Hebel: Das Schatzkästlein. Magy. Kemény Ferencz . —·80
Endrei: Német stilusgyakorlatok . . . . . 2·40
Ribáry: Egyetemes történelem II. r. . . . . 2·—
Kriesch: Állattan, átdolgozta Teschler VI. . . . . 3·20
Grünwald Miksa: Algebra . . . . . 4·—
Mocnik-Wagner: Geometria V. kiadás . . . . . 4·80
Dr. Lutter: Öt számjegyű logar. táblák . . . . . 2·40
**Schill Salamon:* Görög régiségtan . . . . . 2·40
**Jancsó Benedek:* Magyar irod. olvasmányok. II. köt. 2·—
Cserép: Római régiségtan (segédkönyv) III. kiadás . 3·20

VII. osztály.

Pálfi J.: Egyháztörténelem 6. kiad. . . . . 1·80
Riedl Frigyes: Poetika 2. kiad. . . . . 2·80
Vergilius: Aeneis Ed. Némethy . . . . . 1·60
Plautus: Trinummus. Ed. Goetz-Schwell Lipsiae . —·72
Cicero: Orationes Selectae. Ed. Dávid XII. . . . 1·60
Pirchala: Stilus gyakorlatok III. r . . . . . 1·80
Homer: Ilias és Odyssea . . . . . — 94
Lessing: Minna v. Barnhelm Magy. Heinrich . . . 1·—
Demek: Német olvasókönyv. II. kiad . . . . . 5·—
Varga Ottó: Politikai földrajz . . . . . 2·70
Fodor: Közegészségtan . . . . . 2·20
Dr. Abt: Természettan . . . . . 6·—
Grünwald Miksa: Algebra . . . . . 4·—
Mocnik-Wagner: Geometria V. kiadás . . . . . 4·80
**Schill Salamon:* Görög irodalom történet . . . . 2·80
**Dr. Fodor László:* Ábrázoló Geometria . . . . . 2·—
**Jancsó Benedek:* Magyar irod. olvasmányok III. . 2·—
Dr. Lutter: Öt számjegyű logartáblák . . . . . 2·40
Cserép: Római régiségek III. kiad. . . . . 3·20
Endrei: Német stilusgyakorlatok . . . . . 2·40

VIII. osztály.

Ferencz József: Unitárius egyház történet . . . . 1·20
Dr. Horváth Cyrill: Magyar irod. történet . . . . 5·60
Cicero: Laelius de amicitia. Heinrich . . . . . 1·20
Tacitus: Szemelvények. Magy. Dr. Gyomlay . . . 2·40
Horatius: Carmina Ed. Pozder . . . . . 1·60
Cserny-Dávid: Stilus gyakorlatok III. r. . . . . 2·40
Dr. Cserép József: Római régiségek III. kiad. . . 5.60
Platonis: Apologia Socratis E Martinis Wohlrab Lipsiae . . . . . 1·60
Schiller Wilhelm Tell Magy. Heinrich . . . . . 1·20
Demek: Német olvasókönyv II kiad. . . . . 5·—
Dr. Ribáry: Magyarok oknyomozó történelme . . . 4·—
Dr. Sárffy Aladár: Lélektan és logika . . . . . 2·—
Grünwald: Algebra . . . . . 2·80
Mocnik-Wagner: Geometria V. Kiad . . . . . 4·80
Dr. Abt: Természettan . . . . . 6·—
**Alexander Bernát:* Platon és Aristoteles szemelvények 3·—
**Jancsó Benedek:* Magyar irod. olvasmányok IV. kt. 2·80
**Fodor László:* Ábrázoló geometria . . . . . 2·—

A *-gal jelzett tankönyvek a görög pótló tanfolyamon használtatnak, az II. és III. oszt. számára a földrajzi és természetrajzi tankönyvek a tanév elején fognak kijelöltetni.

Az elemi iskolában.

1-ső osztály.

Pauliui Károly: ABC. könyv . . . . . 40 fillér
Koczkás palatábla . . . . . 40 »

2-ik osztály.

Boros Gy.: Jó gyermek könyve . . . . . 40 fillér
Nagy L.: Lagyar nyelvtan . . . . . 80 »
Vas M. Sziklai F.: Magyar olvasókönyv II. r. . 60 »
Dr. Lutter N Számtani Példatár . . . . . 50 »

3-ik osztály.

Tarcsafalvy A.: Bibliai történetek . . . . . 80 fillér
Deme K.: Magyar nyelvtan I. r. . . . . 40 »

Vass Mátyás Sziklay F.: Magy. olv. könyv. III. r. 70 fillér
Csíki: Kolozsvár földrajza . . . . . 40 »
Orbók: Számtan III. . . . . 40 »

4-ik osztály.

Simén: Szent történetek . . . . . 40 fillér
Deme K.: Magyar nyelvtan II. r. . . . . 40 »
Vass M. Sziklai F.: Magy. olv. k. IV . . . 90 »
Vargyas E.: Magyarország története . . . . 40 »
Orbók: Számtan . . . . . 40 »
Vargyas E.: Földrajz . . . . . 40 »

Kolozsvár, 1900. junius hó.

Boros Sándor,
igazgató.

TARTALOM.

Fejezet.		Lap.
I.	Okszerű Vezér s Brassai nyelvtaníró munkássága	3
II.	Adatok a collegium 1899—1900-ik tanévi történetéhez	39
III.	Fontosabb rendeletek és átíratok kivonata	45
IV.	Főfelügyelőség	47
V.	Papnevelő intézet	48
VI.	Főgymnasium	70
VII.	Tanárok irodalmi működése	73
VIII.	Végzett tananyag	76
IX.	Magyarnyelvtani dolgozatok	91
X.	A tanterv táblázatos áttekintése	93
XI.	Tanszerek és gyűjtemények	94
XII.	Ifjusági egyletek és alapok	101
XIII.	Collegiumi kórház	106
XIV	Tanulók érdemsorozata	107
XV.	Statistikai kimutatás	124
XVI.	Ösztöndíjak, segélyezés, javadalmak és jutalmak	128
XVII.	Kimutatás az érettségi vizsgálatokról	135
XVIII.	Elemi iskola	138
XIX.	Jövő tanévre vonatkozó értesítés	147
XX.	Kimutatás az iskolai díjakról	149
XXI.	Az 1899—1900 ik évi tankönyvek jegyzéke	150

Boros Sándor.

(1864—1900.)

A ki e füzetet egybeállította, az nincs többé az élők között, — elköltözött oda, hol nincs gond, nincs fáradás, csak örök pihenés

Boros Sándor, collegiumunk nagyérdemű igazgatója, mint egyszerű székely tanuló jött intézetünk falai közé Tordátfalváról, honnan annyi törekvő szép tehetséget nyert immár egyházunk. Szegény sorsban, nélkülözésekkel küzdve, végezte tanulmányait. 1883-ban a kolozsvári egyetemre ment, hol utolsó tanítványa volt Brassainak: az ő ajánlatára alkalmazták intézetünkben a mennyiségtan tanítására. 1887-ben okl. helyettes tanár, 1892-ben rendes tanár lett. S egy év mulva már mint igazgató vette át a Képviselő Tanács megbízásából főiskolánk vezetését.

Boros Sándor igazgatásával új korszak kezdődött collegiumunk történetében. A felekezeti szempontokon felül emelkedve, csak az általános mívelődés érdekeit tartotta szem előtt. Sok volna érdemeiről e lapon beszámolni. Mint alakította át a régibb divatu tanrendet teljesen az állami követelések szellemében. Mily fáradhatatlan volt a kollegiumi internatus fejlesztésében. Mily gondos figyelemmel őrködött, hogy az állammal kötött újabb szerződés ép oly hathatósan előmozdítsa a tanügy általános érdekeit, mint teljes épségben megóvja a szeretett egyháznak törvényes jogait is. Részben az ő sürgetésének s pontos alapvető munkálatainak köszönhető, hogy a tanári kar javadalmazása is az új kornak megfelelően az állami tanárokéval egy színvonalra emelkedett.

Fájdalom, ő maga nem élvezhette fáradozása gyümölcsét. Kidőlt épen, midőn több évi tervezgetés s a legfáradságosabb alapmunkálatok után a régit felváltó modern iskolai épület immár maholnap tető alá kerül s a XX-dik század nevelésügyének megfelelő berendezés nagyfontosságú feladata ő reá, mint az intézet egyértelemmel megválasztott vezetőjére nézett.

Szívvel-lélekkel készült e dicső feladat megoldására, mely nevét hazánk művelődéstörténetébe örök betűkkel írta volna be; de az égi hatalom máskép végzett: akkor esett kí kezéből a zászló, midőn azt a legmagasb pontra akarta feltűzni.

Szerető fiú, kitünő családapa, jó honpolgár, búzgó és kötelességtudó tanár, pontos és fáradhatatlan igazgató volt. Az újításnak barátja, a régi jónak megbecsülője. Nemcsak a tanügynek volt lelkes munkása, melegen érdeklődött a közügyek iránt is. Az egyházi nyugdíjügy rendezése is az ő alkotó munkásságát dicséri.

Emléke legyen áldott, pihenése csendes!

Kanyaró Ferencz.